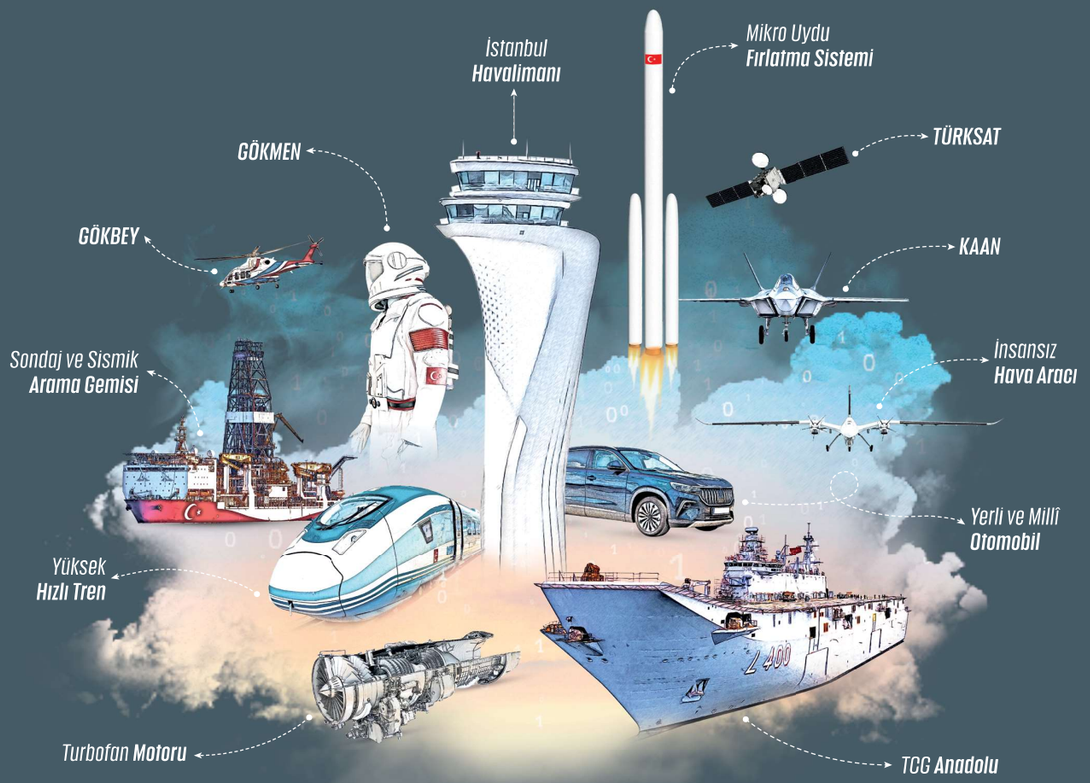
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

DİN EĞİTİMİ Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI	ORTAÖĞRETİM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ	DERS KİTABI

Din Eğitimi

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

Din Eğitimi

Ders Kitabı

Yazarlar

Erdem AKYÜZ
Mehmet ERDEM
Mustafa SOLMAZ
Yurdagül KIRIMLI

DEVLET KİTAPLARI

....., 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No ..... : 10659
Ders Kitapları Dizisi No ..... : 2422

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Recep KAÇDİ

Dil Uzmanı
Şule TAŞGIT

Görsel Tasarımcılar
Harun CANITEZ
Mustafa ÖCAY

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Abdullah Samet DURMUŞ

Program Geliştirme Uzmanı
Sümeyye KOÇ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Rümeysa KAYA KORUYAN

Rehberlik Uzmanı
Hüseyin YAĞCI

ISBN 978-975-11-9302-5

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 24.04.2026 tarih ve E-96732399 116.01-158678368 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabının yayınevi ve yazarlarının sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

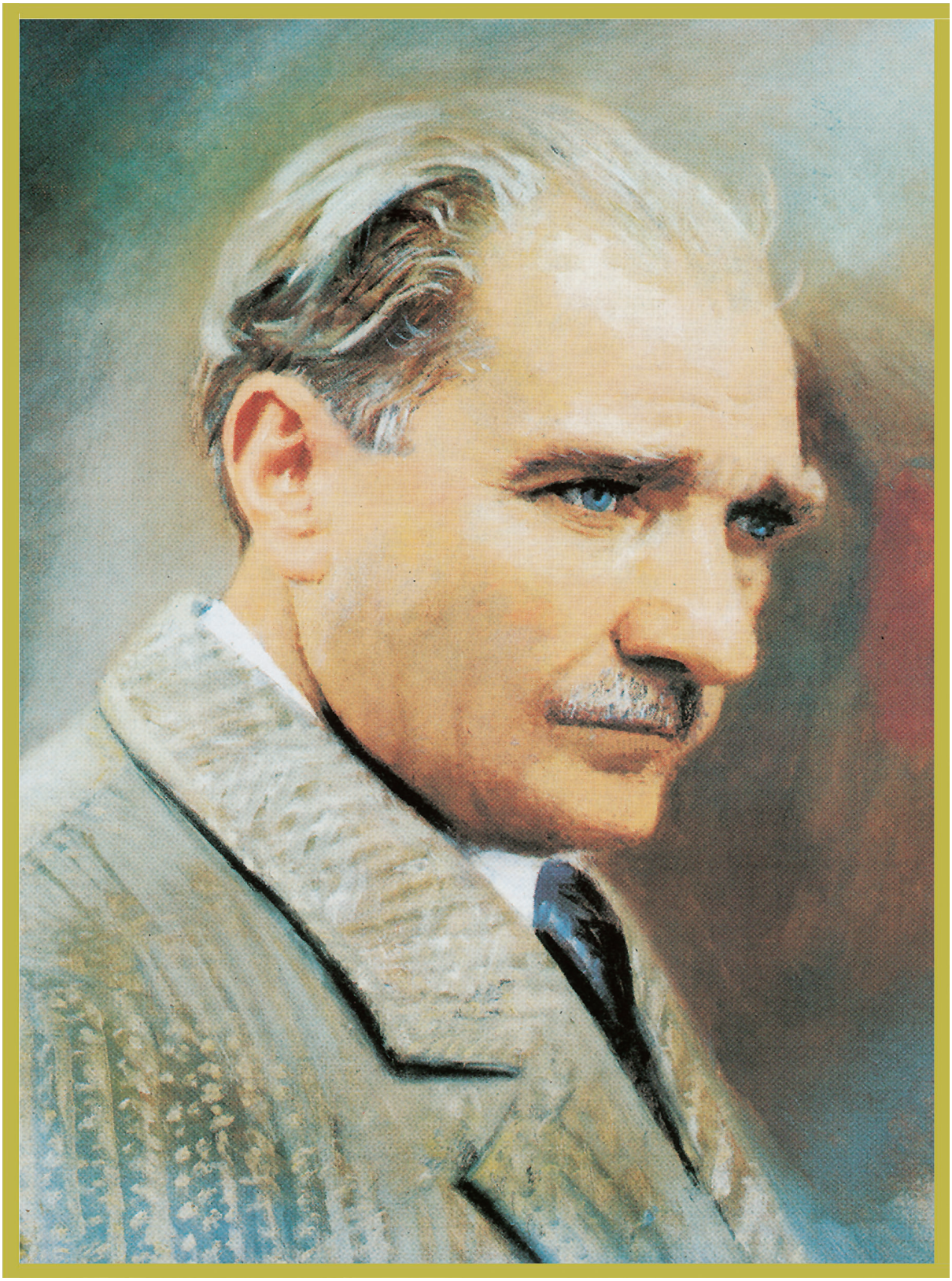
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyasında bulunan "İçindekiler" sayfasındaki başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da ünite isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 8

1. Ünite **DİN EĞİTİMİNDE TEMEL KAVRAMLAR** 10

1.1. Din Eğitiminde Temel Kavramlar 12
1.2. Din Eğitimi Bilimi 21
1. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları 32
1. Ünite Sonnot 37

2. Ünite **GELİŞİM DÖNEMLERİNDE DİN EĞİTİMİ** 38

2.1. Gelişim Dönemlerinde Din Eğitimi 40
2.2. Gelişim Dönemlerinde Din Anlayışını Etkileyen Unsurlar ... 50
2.3. Gençlik Dönemi Kimlik İnşasında Din 56
2. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları 62
2. Ünite Sonnot 67

3. Ünite **DEĞER TEMELLİ AHLAK EĞİTİMİ** 68

3.1. Değer Temelli Ahlak Eğitiminin Önemi 70
3.2. Çevresel Unsurların Ahlak Eğitimindeki Rolü 78
3.3. Ahlak ve Değer Eğitimi Yaklaşımları 83
3. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları 90
3. Ünite Sonnot 95

4. Ünite **TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ** 96

4.1. Türkiye'de Örgün Din Eğitimi 98
4.2. Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi 114
4. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları 124
4. Ünite Sonnot 129

Sözlük 130
Kaynakça 138
Cevap Anahtarları Karekodu 142
İSNAD Sonnot, Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası Karekodu 142
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 143
Türk Dünyası Haritası 144

Kitabın Tanıtımı

Kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünite başında "Ünite Kapak Sayfası" yer almaktadır.

Ünite kapaklarında ünite adı, ünite alt konu başlıkları, öğrenilecek kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme hedefleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili olarak hazırlanan sunum ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Ünite adı

Ünite sunum ve diğer e-içeriklere yönlendiren karekodlar

İçerik çerçevesi

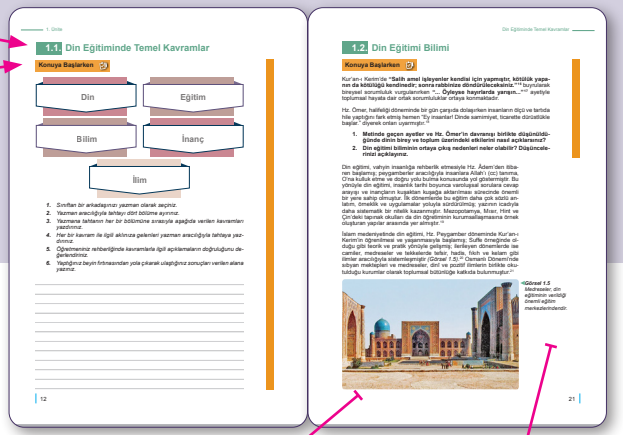
Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyasında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

Öğrenme çıktısı

Öğrencinin önceki öğrenmeleri ile ünite arasında köprü kuran "Üniteye Başlarken" alanı

Ünite konu başlığı gösterim şekli

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

Öğrencilere yol göstermek, ihtiyaç duyulan konularda ek bilgiler vermek ve önemli görülen kelime, kavram veya tanımları açıklamak için kullanılan metin alanlarıdır. Ok uçları ilgili satırı işaret eder.

din
Akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleri ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî emirler bütünü.
(Sürmeli vd., "din", 59)

Öğrencileri araştırma yapmaya yönlendiren veya verilen görevleri açıklayan metin alanlarıdır.

Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişiminde öne çıkan ahlaki özellikler din eğitimini nasıl etkiler?

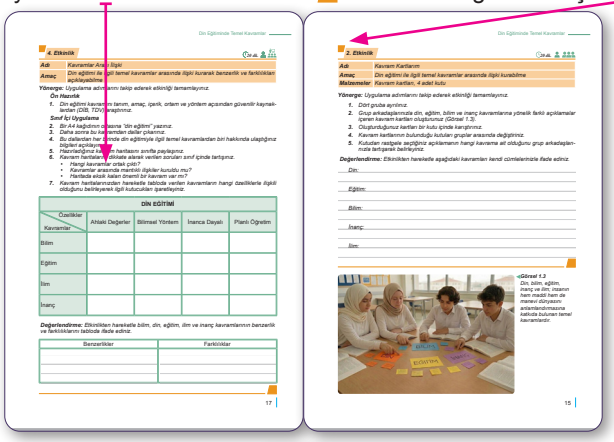
İçeriği destekleyen görseller sayfalara orantılı şekilde yerleştirilmiştir. Görsel açıklamaları ayrıştırıcı yazı karakteri ve büyüklükle verilmiştir. Açıklama ile görsel bağlantısında algıyı kolaylaştırmak için yönlendirme ok uçları açıklamanın ait olduğu görseli göstermektedir.

Sayfaların dış kenarlarındaki sütunlar; tek sütun ölçülerindeki görsellerin yerleştirilmesi, görsel açıklamalarının yazılması ve öğrencilerin kendi çalışma notlarını yazabilmeleri için tasarlanmıştır.

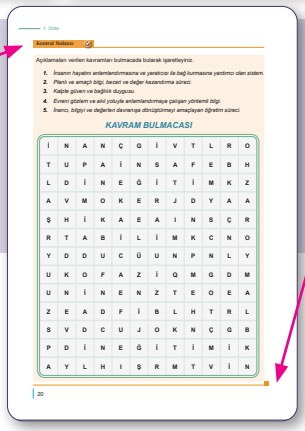
"Kitap genelinde kullanılan metinlerin imla ve noktalamasında eserin aslına sadık kalınmıştır. Ara metin ve etkinlik metinleri aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır."

Kitap genelinde öğrencilerin yazı yazması için ayrılan alan

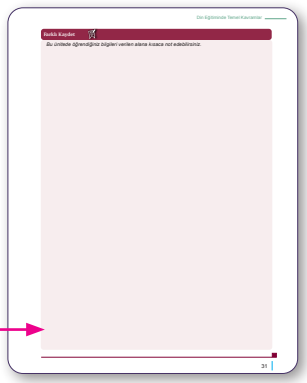
Kitap genelinde "Etkinlik, Okuma Parçası, Örnek Çözüm ve benzeri" çalışmalarına ünite içinde sıra numarası verilmiştir. Çalışmanın başladığı yer ■ sembolü ile bittiği yer ise ■ sembolü ile gösterilmiştir.

Öğrencilerin konuyu pekiştirmelerine yönelik hazırlanmış alan

Konu sonlarında "Kontrol Noktası" adıyla öğrenilenleri pekiştirme amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar ayrılmıştır. Çalışmanın sonlandığı yere ■ sembolü yerleştirilmiştir.

Her ünite sonunda, öğrencinin öğrendiği bilgileri kendi hatırlayacağı şekilde kısaca not etmesi amacıyla "Farklı Kaydet" alanları bırakılmıştır. Alanın bittiği yere ■ sembolü yerleştirilmiştir.

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

- "Üniteye Başlarken" alanı
- "Konuya Başlarken" alanı
- "Kontrol Noktası" alanı
- "Farklı Kaydet" alanı
- Çalışmanın bittiği yer
- Etkinliğin başladığı yer
- Etkinliğin bittiği yer
- Bireysel etkinlik
- Grup etkinliği
- Rehberli etkinlik
- Etkinliğin süresi
- Sonraki sayfada devam eden çalışma
- Önceki sayfadan devam eden çalışma
- Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma

as	Aleyhisselam	MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
bk.	Bakınız	nşr.	Neşreden
cc	Cellecelalüh	ra	Radıyallahüanh
çev.	Çeviren	sav	Sallallahü aleyhi ve sellem
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
dk.	Dakika	thk.	Tahkik eden
eba	Eğitim Bilişim Ağı	ts.	Tarihsiz
ed.	Editör	vd.	Ve diğerleri
Hz.	Hazreti		

Kitap genelinde

- kısaltmalarda Türk Dil Kurumunun "Kısaltmalar Dizini",
- konu ve öğrenme çıktıları ele alınırken Anadolu İmam Hatip Lisesi Din Eğitimi Dersi Öğretim Programı,
- kavramlar, ayet ve sure isimlerinin yazımında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu,
- ayet meallerinde Diyanet İşleri Başkanlığına ait yayınlar kullanılmıştır.

1.
ÜNİTE

DİN EĞİTİMİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Din Eğitiminde Temel Kavramlar
1.2. Din Eğitimi Bilimi

▶ Bu ünitedeki anahtar kavramlar

- **bilim**
- **din eğitimi**
- **ilim**
- **din**
- **eğitim**
- **inanç**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- din eğitimi ile ilgili temel kavramları bağlamına uygun kullanabilmeyi,
- din eğitimi biliminin önemi ve gerekliliği konusunda analitik düşünebilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

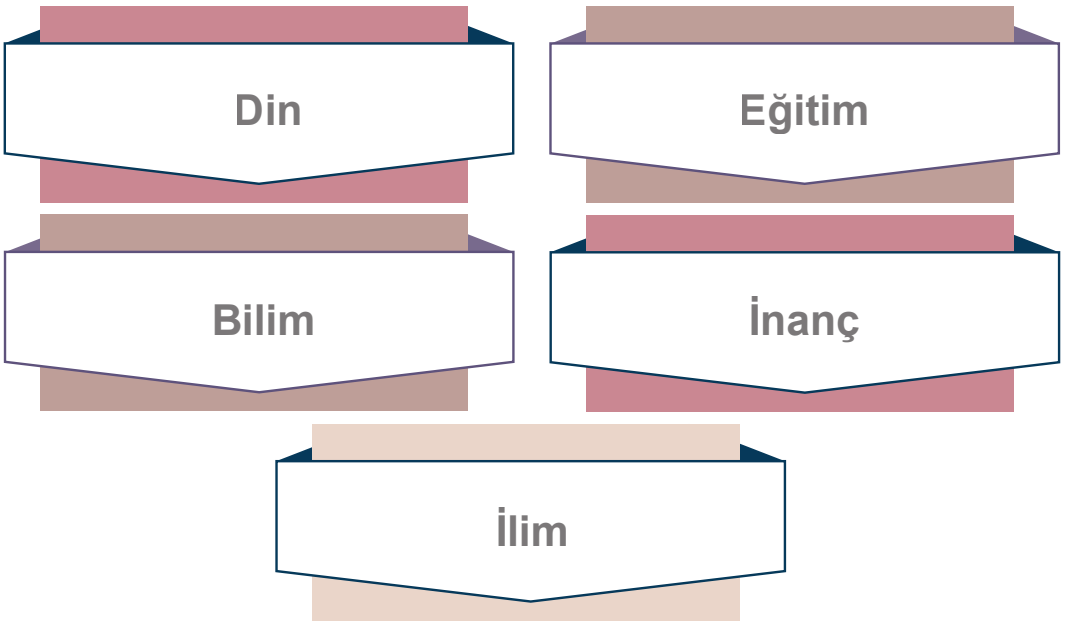
Kur'an-ı Kerim, eğitimde hikmetin ve güzel sözün önemini şöyle vurgular: **"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et..."** (Nahl suresi 125. ayet). Bu ayetin gereğini en iyi anlayanlardan biri olan Hz. Ali, ilmin zekâtının onu öğretmek olduğunu ifade eder. Böylece bilgiyi sadece biriktiren değil onu paylaşan bir mümin modeli ortaya koyar. Geçmişte din eğitimi, bireyin sadece kendini değil çevresini de aydınlatması gereken bir sorumluluk alanıydı.

(İbni Abdilberr, *Camiu Beyani'l-İlm ve Fadlihi,* 1/40)

Toplumlar zaman içinde değişse de dinî değerlerin öğretimi süreklilik göstermektedir. Geçmişte verilen din eğitiminin günümüze taşınabilecek yönleri nelerdir? Din eğitiminin bireysel ve toplumsal yönlerini dikkate alarak düşüncelerinizi gerekçeleriyle ifade ediniz.

1.1. Din Eğitiminde Temel Kavramlar

Konuya Başlarken

1. *Sınıftan bir arkadaşınızı yazman olarak seçiniz.*
2. *Yazman aracılığıyla tahtayı dört bölüme ayırınız.*
3. *Yazmana tahtanın her bir bölümüne sırasıyla aşağıda verilen kavramları yazdırınız.*
4. *Her bir kavram ile ilgili aklınıza gelenleri yazman aracılığıyla tahtaya yazdırınız.*
5. *Öğretmeniniz rehberliğinde kavramlarla ilgili açıklamaların doğruluğunu değerlendiriniz.*
6. *Yaptığınız beyin fırtınasından yola çıkarak ulaştığınız sonuçları verilen alana yazınız.*

Bir Ayet

"...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu...?"

(Zümer suresi 9. ayet)

İnsan, hayatı boyunca anlam arayışı içinde olan bir varlıktır. Bu arayışta ona rehberlik eden temel unsurların başında **din** gelir. Din, insanın yaratıcı ile ilişkisini düzenleyen, evreni ve hayatı anlamlandırmasına imkân tanıyan ilahi bir sistemdir. Kur'an-ı Kerim'de **"Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."**[1] buyrularak dinin insan hayatına etkili bir şekilde yön verdiği vurgulanmıştır. Din, insana sadece ibadet esaslarını öğretmekle kalmaz aynı zamanda bireyin kendisine, ailesine, çevresine ve topluma karşı sorumluluklarını da ortaya koyar. Nitekim **"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."**[2] ayeti, dinin bireysel olduğu kadar toplumsal bir yönünün de bulunduğunu göstermektedir.

din
Akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleri ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî emirler bütünü.
(Sürmeli vd., "din", 59)

İnsanın anlam arayışında, varlığı anlama ve yorumlamada bilim de önemli bir imkân sunar. Bilim; akıl yürütme, gözlem ve deney yoluyla varlığı anlama çabasıdır. İslam düşüncesinde bilim, vahyin rehberliğinde gelişmiş; astronomiden tıbba, matematikten felsefeye kadar geniş bir yelpazede insanlığa katkı sunmuştur *(Görsel 1.1)*.[3] Abbasiler Dönemi'nde kurulan Beytülhikme, bu anlayışın en önemli örneklerindendir. Burada âlimler, Yunan ve Hint eserlerini Arapçaya tercüme ederek bilimsel düşüncenin gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır.[4]

bilim
Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi; ilim.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "bilim")

Görsel 1.1
İnsanın anlam arayışında din ve bilim birlikte yol göstericidir.

ilim
İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Allah'ın vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi.
(Sürmeli vd., "ilim", 166)

İlim, insanın dünya ve ahiret yolculuğunu anlamlandırmasını sağlayan önemli olgulardan biridir. Kur'an-ı Kerim'deki **"... Rabbim! İlmimi artır..."**[5] duası, öğrenmenin bir süreç olduğuna işaret eder. İlmin yalnızca bireysel bir kazanım değil toplumların geleceğini şekillendiren bir güç olduğunu da ortaya koyar. Hz. Peygamber *"Allah bir kimseye hayır murad ederse onu dinde anlayış sahibi kılar."*[6] buyurarak ilim öğrenmenin ve dinî bilgide derinleşmenin önemine dikkat çekmiştir. İslam medeniyetinde yetişen âlimler, ilmi teorik bilgi olmanın ötesinde ahlak ve hikmetle bütünleşen bir hayat rehberi olarak görmüşlerdir.[7]

eğitim
Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "eğitim")

İnsanların çevrelerindeki bilgi, değer ve inançları içselleştirmesini sağlayan bir süreç de **eğitim**dir. Kur'an-ı Kerim'in ilk emrinin **"Oku!.."**[8] olması, kâmil insan olma yolculuğunda ilk adımın eğitimle başladığını göstermektedir *(Görsel 1.2)*. İslam'da eğitim, bireyi bilgiyle donatmanın yanında onun ahlak, davranış ve kalbî yönlerden de geliştirmeyi amaçlar. Hz. Peygamber'in *"Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim."*[9] hadisi, eğitimin nihai amacının şahsiyet inşası olduğunu vurgulamaktadır.

Görsel 1.2
Eğitim, bilgiyle birlikte değerlerin ve güzel davranışların da rehber eşliğinde kazanıldığı bir süreçtir.

inanç
İnanılan şey, itikat, iman, bir fikre olan bağlılık.
(Sürmeli vd., "inanç", 168)

İnsanın kimliğini oluşturan önemli unsurlardan biri de **inanç**tır. İnanç, bireyin davranışlarına yön veren, değerlerini belirleyen ve hayatına anlam katan bir unsurdur. Hz. Peygamber *"Ameller niyetlere göredir..."*[10] buyurarak inancın eylemlerin özündeki belirleyici rolünü ortaya koymuştur. Musab bin Umeyr'in (ra) hayatı, bu noktada bizim için en güzel örneklerden biridir. Mekke'nin en zengin gençlerinden biriyken İslam'a inanarak tüm dünyevi nimetlerden vazgeçmiş ve Medine'de İslam'ın ilk öğretmeni olmuştur.[11] Onun örnekliği, inançla birleşen bilginin bir hayatı nasıl dönüştürebileceğini açıkça göstermektedir.

2. Etkinlik

20 dk.

Adı	Kavram Kartlarım
Amaç	Din eğitimi ile ilgili temel kavramlar arasında ilişki kurabilme
Malzemeler	Kavram kartları, 4 adet kutu

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Dört gruba ayrılınız.
2. Grup arkadaşlarınızla din, eğitim, bilim ve inanç kavramlarına yönelik farklı açıklamalar içeren kavram kartları oluşturunuz (Görsel 1.3).
3. Oluşturduğunuz kartları bir kutu içinde karıştırınız.
4. Kavram kartlarının bulunduğu kutuları gruplar arasında değiştiriniz.
5. Kutudan rastgele seçtiğiniz açıklamanın hangi kavrama ait olduğunu grup arkadaşlarınızla tartışarak belirleyiniz.

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle aşağıdaki kavramları kendi cümlelerinizle ifade ediniz.

Din:

Eğitim:

Bilim:

İnanç:

İlim:

Görsel 1.3
Din, bilim, eğitim, inanç ve ilim; insanın hem maddi hem de manevi dünyasını anlamlandırmasına katkıda bulunan temel kavramlardır.

3. Etkinlik

15 dk.

Adı	*Din ve Bilim*
Amaç	*Din eğitimi ile ilgili temel kavramlar arasında ilişki kurabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Aşağıda verilen yargılar üzerinde düşünerek size en uygun olanı belirleyiniz.*
2. *Sizinle aynı yargıyı seçen arkadaşlarınızla grup oluşturunuz ve grubunuz için bir temsilci seçiniz.*
3. *Grup olarak tercih ettiğiniz yargıyı savunmaya yönelik hazırlıklar yapınız.*
4. *Grup temsilciniz aracılığıyla konu hakkındaki düşüncenizi diğer grupla paylaşınız ve karşı grubun bu konudaki savunmasını dinleyiniz.*

Bilim, akıl ve deneyle bilgi üretirken din inanca dayanır; eğitim bu ayrımı netleştirmezse bilim ve din çelişir.

Bilim, akıl ve deneyle bilgi üretirken din öğrenmeyi teşvik eder; eğitim bu ilişkiyi doğru kurarsa bilim ve din birbirini tamamlar.

Değerlendirme: *Bilim, din, eğitim, ilim ve inanç kavramları arasındaki ilişkiyi açıklayınız.*

din eğitimi
Bireyin dinle ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının planlı bir biçimde geliştirilmesini ifade eden bir eğitim türü.
(bk. Turan - Nazıroğlu, *Din Eğitimi*, 22)

Din eğitimi hem teorik hem de pratik yönüyle bireyin hayatını inşa eden bir alandır. *"İlim öğrenmek her Müslümana farzdır..."*[12] hadisi din eğitiminde bilginin inançtan beslenen ve onunla anlam kazanan bir değer taşıdığını göstermektedir.Tarihte bu anlayışın en güzel örneklerinden biri Ashabısuffe'dir. Mescid-i Nebevi'nin bir bölümünde yaşayan bu sahabiler Kur'an'ı öğrenmenin yanı sıra ahlak, sorumluluk ve görev bilinci de kazanmışlardır.[13] Böylece din eğitimi, kuramsal bilgi sunmak ve değerleri hayatla bütünleştirmek işlevlerini aynı anda yerine getirmiştir.

4. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Kavramlar Arası İlişki*
Amaç	*Din eğitimi ile ilgili temel kavramlar arasında ilişki kurarak benzerlik ve farklılıkları açıklayabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Din eğitimi kavramını tanım, amaç, içerik, ortam ve yöntem açısından güvenilir kaynaklardan (DİB, TDV) araştırınız.*

Sınıf İçi Uygulama

2. *Bir A4 kağıdının ortasına "din eğitimi" yazınız.*
3. *Daha sonra bu kavramdan dallar çıkarınız.*
4. *Bu dallardan her birinde din eğitimiyle ilgili temel kavramlardan biri hakkında ulaştığınız bilgileri açıklayınız.*
5. *Hazırladığınız kavram haritasını sınıfta paylaşınız.*
6. *Kavram haritalarını dikkate alarak verilen soruları sınıf içinde tartışınız.*
   - *Hangi kavramlar ortak çıktı?*
   - *Kavramlar arasında mantıklı ilişkiler kuruldu mu?*
   - *Haritada eksik kalan önemli bir kavram var mı?*
7. *Kavram haritalarınızdan hareketle tabloda verilen kavramların hangi özelliklerle ilişkili olduğunu belirleyerek ilgili kutucukları işaretleyiniz.*

DİN EĞİTİMİ				
Özellikler / Kavramlar	Ahlaki Değerler	Bilimsel Yöntem	İnanca Dayalı	Planlı Öğretim
Bilim				
Eğitim				
İlim				
İnanç				

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle bilim, din, eğitim, ilim ve inanç kavramlarının benzerlik ve farklılıklarını tabloda ifade ediniz.*

Benzerlikler	Farklılıklar

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Din eğitimi, bireyin öğrendiği bilgilerin günlük hayatta karşılık bulduğu bir süreçtir. Bu süreçte amaç bireyin Allah'ı (cc) tanıması, O'na ibadet etmesi, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun bir hayat sürmesi, ahlaki değerleri benimsemesi ve dünya ile ahiret saadetini gözeten bir bilinç kazanmasıdır. Örneğin çocuğun ailesinden dürüstlük, yardımlaşma ve saygı değerlerini öğrenmesi; okulda öğretmeninden sabır ve emek kavramlarını görmesi din eğitiminin bir parçasıdır. Trafikte kurallara riayet etmek, ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatmak veya büyüklerin elini öpmek, din eğitimiyle kazandırılması amaçlanan değerlerin günlük hayattaki yansımalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"... İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın..."**[14] ayeti bu durumu açıkça ifade eder. Peygamber Efendimiz de *"Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlakı en güzel olanıdır."*[15] buyurarak din eğitiminin ahlaki boyutunun günlük davranışlarla ortaya çıkacağını vurgulamıştır *(Görsel 1.4)*. Bu yaklaşım doğrultusunda din eğitimi, bireyin hayatına yön veren değerlerin aile, okul ve toplumda davranışa dönüşmesine katkıda bulunur.

Görsel 1.4
Din eğitiminin bireylere kazandırdığı ahlaki değerler, günlük hayatta davranışa dönüşmektedir.

Bir Hadis

Abdullah bin Ömer'in (ra) naklettiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Allah (cc) için size sığınan kimseye sığınak olun. Allah (cc) için isteyen kimseye verin. Sizi davet edene icabet edin, size bir iyilik yapana karşılığını verin. Eğer onun karşılığını verecek bir şey bulamazsanız, karşılıkta bulunduğunuza kanaat getirinceye kadar ona dua edin."

(Ebu Davud, "Zekat", 38)

5. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Din Eğitimi Üzerine Düşünüyorum*
Amaç	*Din eğitimi ile ilgili temel kavramlara sözlü ve yazılı iletişimde bağlamına uygun olarak yer verebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Bilim, din, eğitim, ilim ve inanç kavramları üzerine düşününüz.*
2. *Kur'an-ı Kerim, sünnet ve hadisişeriflerden faydalanarak bu kavramlardan en az üçünün yer aldığı "Din Eğitimi Üzerine Düşüncelerim" başlıklı bir deneme yazınız.*
3. *Yazma sürecini tamamladıktan sonra denemenizi sınıfta okuyunuz.*

Değerlendirme: *Yazdığınız denemeyi öğretmeniniz aşağıda verilen ölçütlere göre inceleyecektir.*

KONTROL LİSTESİ		
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Hayır**
Yazıda Kur'an-ı Kerim, sünnet ve hadisişeriflerden yararlanmıştır.		
Kavramları anlamına uygun olarak kullanmıştır.		
Yazısına kendi duygu ve düşüncelerini katmıştır.		
Deneme, yazım ve anlatım kurallarına uygundur.		
Denemeyi sınıf içinde sunmuştur.		

Kontrol Noktası

Açıklamaları verilen kavramları bulmacada bularak işaretleyiniz.

1. *İnsanın hayatını anlamlandırmasına ve yaratıcısı ile bağ kurmasına yardımcı olan sistem.*
2. *Planlı ve amaçlı bilgi, beceri ve değer kazandırma süreci.*
3. *Kalpte güven ve bağlılık duygusu.*
4. *Evreni gözlem ve akıl yoluyla anlamlandırmaya çalışan yöntemli bilgi.*
5. *İnancı, bilgiyi ve değerleri davranışa dönüştürmeyi amaçlayan öğretim süreci.*

KAVRAM BULMACASI

İ	N	A	N	Ç	G	İ	V	T	L	R	O
T	U	P	A	İ	N	S	A	F	E	B	H
L	D	İ	N	E	Ğ	İ	T	İ	M	K	Z
A	V	M	O	K	E	R	J	D	Y	A	A
Ş	H	İ	K	A	E	A	I	N	S	Ç	R
R	T	A	B	İ	L	İ	M	K	C	N	O
Y	D	D	U	C	Ü	U	N	P	N	L	Y
U	K	O	F	A	Z	İ	Q	M	G	D	M
U	N	İ	N	E	N	Z	T	E	O	E	A
Z	E	A	D	F	İ	B	L	H	T	R	L
S	V	D	C	U	J	O	K	N	Ç	G	B
P	D	İ	N	E	Ğ	İ	T	İ	M	İ	K
A	Y	L	H	I	Ş	R	M	T	V	İ	N

1.2. Din Eğitimi Bilimi

Konuya Başlarken

Kur'an-ı Kerim'de **"Salih amel işleyenler kendisi için yapmıştır, kötülük yapanın da kötülüğü kendinedir; sonra rabbinize döndürüleceksiniz."**[16] buyrularak bireysel sorumluluk vurgulanırken **"... Öyleyse hayırlarda yarışın..."**[17] ayetiyle toplumsal hayata dair ortak sorumluluklar ortaya konmaktadır.

Hz. Ömer, halifeliği döneminde bir gün çarşıda dolaşırken insanların ölçü ve tartıda hile yaptığını fark etmiş hemen "Ey insanlar! Dinde samimiyet, ticarette dürüstlükle başlar." diyerek onları uyarmıştır.[18]

1. **Metinde geçen ayetler ve Hz. Ömer'in davranışı birlikte düşünüldüğünde dinin birey ve toplum üzerindeki etkilerini nasıl açıklarsınız?**
2. **Din eğitimi biliminin ortaya çıkış nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi açıklayınız.**

Din eğitimi, vahyin insanlığa rehberlik etmesiyle Hz. Âdem'den itibaren başlamış; peygamberler aracılığıyla insanlara Allah'ı (cc) tanıma, O'na kulluk etme ve doğru yolu bulma konusunda yol göstermiştir. Bu yönüyle din eğitimi, insanlık tarihi boyunca varoluşsal sorulara cevap arayışı ve inançların kuşaktan kuşağa aktarılması sürecinde önemli bir yere sahip olmuştur. İlk dönemlerde bu eğitim daha çok sözlü anlatım, örneklik ve uygulamalar yoluyla sürdürülmüş; yazının icadıyla daha sistematik bir nitelik kazanmıştır. Mezopotamya, Mısır, Hint ve Çin'deki tapınak okulları da din öğretiminin kurumsallaşmasına örnek oluşturan yapılar arasında yer almıştır.[19]

İslam medeniyetinde din eğitimi, Hz. Peygamber döneminde Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi ve yaşanmasıyla başlamış; Suffe örneğinde olduğu gibi teorik ve pratik yönüyle gelişmiş; ilerileyen dönemlerde ise camiler, medreseler ve tekkelerde tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimler aracılığıyla sistemleşmiştir *(Görsel 1.5)*.[20] Osmanlı Dönemi'nde sıbyan mektepleri ve medreseler, dinî ve pozitif ilimlerin birlikte okutulduğu kurumlar olarak toplumsal bütünlüğe katkıda bulunmuştur.[21]

Görsel 1.5
Medreseler, din eğitiminin verildiği önemli eğitim merkezlerindendir.

Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde modernleşme çabaları din eğitimi kurumlarını dönüştürmüş, medreselerin yanı sıra rüştiye ve idadiler açılmış, geleneksel ve modern anlayış arasında bir geçiş yaşanmıştır.[22] Cumhuriyet Dönemi'nde 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmış, din eğitimi uzun yıllar kamusal sistemden çekilmiş, 1949'dan itibaren tekrar ders programlarına girmiş, 1982 Anayasası ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunlu hâle gelmiştir.[23]

Günümüzde ise Türkiye'de din eğitimi, örgün eğitimde din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ve imam hatip okulları, yaygın eğitimde ise Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kursları aracılığıyla yürütülmektedir. Ayrıca Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni'nde din eğitimi, değerler eğitimi ve ahlaki gelişimle bütünleştirilmektedir.[24]

6. Etkinlik

35 dk.

Adı	*Din Eğitiminde Değişim ve Süreklilik*
Amaç	*Din eğitimi biliminin önemi ve gerekliliği arasında kurduğu ilişkiyle ilgili akıl yürütebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Değişim

Bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü; değişme. (Güncel Türkçe Sözlük, "değişim")

Süreklilik

Kesintisiz olarak sürüp gitme durumu; devamlılık, daimîlik. (Güncel Türkçe Sözlük, "süreklilik")

Ön Hazırlık

1. *Aşağıda verilen dönemlerin temel eğitim kurumlarını, öğretim yöntemlerini, hedeflerini ve toplumsal işlevlerini güvenilir kaynaklardan (DİB, TDV) araştırınız.*
   - *Hz. Peygamber Dönemi (Darülerkâm ve Suffe)*
   - *Osmanlı Dönemi (Sıbyan Mektepleri ve Medreseler)*
   - *Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemleri (Rüştiye ve İdadiler)*
   - *Cumhuriyet Dönemi (Tevhid-i Tedrisat ve Sonrası Okullar)*

Sınıf İçi Uygulama

2. *Araştırmanız sonucunda edindiğiniz bilgilerden hareketle değişim ve süreklilik formunu doldurunuz.*
3. *Oluşturduğunuz formu öğretmeniniz rehberliğinde sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Dönem	Değişim	Süreklilik
Hz. Peygamber Dönemi-Osmanlı Dönemi		
Osmanlı Dönemi-Tanzimat Dönemi		
Tanzimat Dönemi-Cumhuriyet Dönemi		

Değerlendirme: *Din eğitimiyle ilgili belirli dönemlere ait gelişmeleri içeren bilgi kartları hazırlayınız.*

İnsan dünyaya anlam arayışıyla gelir. "Ben kimim, nereden geldim, hayatımın amacı ne?" gibi sorulara cevap bulmak, din eğitiminin temel işlevlerindendir. Kur'an-ı Kerim'de **"Sizi sırf boş yere yarattığımızı ve sizin artık huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"** [25] ayeti bu amacı ortaya koyar.

Din eğitimi; kalbi şekillendiren, vicdanı besleyen ve davranışları yönlendiren bir rehberdir. Hz. Peygamber'in bir bedeviye sabır ve şefkatle doğruyu öğretmesi, din eğitiminin bireye yaklaşımında merhamet, hikmet ve rehberliğin esas olduğunu göstermektedir.[26] Aynı şekilde sahabenin merhamet örnekleri de dinî terbiyenin bireyde iyilik, sorumluluk ve duyarlılık bilinci oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bilgiye erişimin kolaylaşması bireylere birçok imkân sunmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda bilgi karmaşasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada din eğitimi, günümüz gençleri için değer temelli bir pusula işlevi görür. Kur'an-ı Kerim'de **"Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."** [27] buyruğuyla birey, duyduğu ve paylaştığı her bilginin doğruluğunu araştırma ve sorumluluğunu üstlenme bilincine yöneltilir. Böylece gençler, yalnızca "çok bilgi" ile değil güvenilir bilgiyle hareket etmeyi; doğruyla yanlışı ayırt ederken vicdanı ve değer ölçülerini merkeze almayı öğrenir *(Görsel 1.6).* Din eğitimi, bu süreçte bilgi okuryazarlığını ahlaki bir zemine oturtarak insanın hem Rabbine hem de topluma karşı hesap verebilir bir duruş geliştirmesine katkıda bulunur.

Toplumsal düzeyde din eğitimi, farklılıklarla barış içinde yaşamayı, anlayışlı olmayı ve empatiyi öğretir.[28] **"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."** [29] ayeti bu bilinci pekiştirir. Din eğitimi; kalbe ahlak, zihne hikmet, davranışa sorumluluk katarak bireyi yalnızca meslek sahibi değil birlikte yaşama kültürünü içselleştirmiş bir karakter sahibi de kılan vazgeçilmez bir kaynaktır.

▲
Görsel 1.6
Din eğitimi, gençlere bilgiyi ahlaki bir sorumlulukla teyit etmeyi ve seçmeyi öğretmektedir.

7. Etkinlik

15 dk.

Adı	*Olayda Mana*
Amaç	*Din eğitimi biliminin önemi ve gerekliliği arasında kurduğu ilişkiyle ilgili akıl yürütebilme*

Yönerge: *Metinden hareketle öğrenme günlüğünde verilen ifadeleri tamamlayınız.*

Murat 11. sınıf öğrencisidir. Bazen arkadaşlarıyla tartıştığı bazen de kendini yalnız hissettiği olur. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğretmeni şu hadisi okur: "Mümin, mümine karşı bir binanın tuğlaları gibidir; birbirini destekler." (Müslim, "Birr", 65). *Hadis üzerine konuşulurken Murat, son günlerde yaşadığı kırgınlıkları hatırlar "Demek ki sadece haklı çıkmak değil birbirini ayakta tutmak da önemli…" diye içinden geçirir. Dersin ardından yapılan grup çalışmasında arkadaşının bir soruyu açıklamasına yardım eder, kendisi de anlamadığı bir yerde destek alır. Tartışmanın yerini iş birliği alınca sınıftaki gerginliğin azaldığını, kendisinin de daha sakin olduğunu fark eder. Böylece Murat, din eğitiminin yalnızca bilgi vermekle kalmayıp günlük ilişkilerde dayanışma ve yardımlaşmayı canlı tutan bir davranış diline de dönüştüğünü somut bir şekilde deneyimler.*

(Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1. *Din eğitiminin birey üzerindeki etkileri ile ilgili çıkarımlarım*

2. *Din eğitiminin toplum üzerindeki etkileri ile ilgili çıkarımlarım*

3. *Bu çıkarımı kendi hayatımla şu şekilde ilişkilendirebilirim*

Değerlendirme: *Din eğitiminin birey ve toplum açısından en etkili bulduğunuz faydasını gerekçelendirerek açıklayınız.*

Türkiye'de din eğitimi biliminin gelişiminde tarihî ve toplumsal koşullar etkili olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile din eğitimi büyük ölçüde kamusal eğitim sisteminden çıkarılmış, araştırma alanı olarak da uzun süre ihmal edilmiştir. Bu süreç din eğitimi üzerine yapılan akademik çalışmaların sınırlı kalmasına yol açmıştır.[30] Ayrıca sosyal ve kültürel faktörler de bu gecikmede belirleyici olmuştur. Modernleşme hareketleri, din eğitimi alanında bilimsel yaklaşım yerine daha çok kişiden kişiye değişen tartışmaları gündeme getirmiştir.[31] Ancak 1980'lerden sonra din eğitimi bilimi, üniversitelerde açılan ilgili bölümler ve yapılan akademik çalışmalar sayesinde gelişim göstermeye başlamıştır.[32]

8. Etkinlik

30 dk.

Adı	*Münazarada Ben de Varım*
Amaç	*Din eğitimi biliminin önemi ve gerekliliği konusunda analitik düşünebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Din eğitimi bilimi gereklidir.

Din eğitimi bilimine gerek yoktur, farklı disiplinler yeterlidir.

Ön Hazırlık

1. *Sınıf olarak iki gruba ayrılınız.*
2. *Grup olarak verilen görüşlerden birini seçiniz.*
3. *Münazaradan önce grubunuzu destekleyen bilgi, delil ve örnekleri şu kaynaklardan toplayınız: EBA içeriği, okul kütüphanesi.*
4. *Topladığınız notlarda en az iki argüman ve bir örnek bulundurunuz, kullandığınız kaynak için metin adı ve sayfa notu düşünüz.*

Sınıf İçi Uygulama

5. *Münazarayı, açılış konuşmaları-argüman sunumu-karşılıklı çürütme-kapanış aşamalarına göre gerçekleştiriniz.*
6. *Münazara sonunda, sınıfça hangi argümanların daha güçlü olduğunu kanıt ve örnekler sunarak tartışınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle din eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkındaki düşüncelerinizi verilen alana yazınız.*

Okuma Metni

Metni okuyunuz ve metinden hareketle soruyu cevaplayınız.

Doğru Bilgi, Bilinçli İnanç

Günümüzde bilgiye ulaşmak her zamankinden daha kolay hâle gelmiştir. Ancak bilgi karmaşası; bireylerin hangi bilginin doğru, hangi bilginin yanlış olduğunu ayırt etmelerini zorlaştırmaktadır. Özellikle dijital çağda gençler, sosyal medya ve genel ağ üzerinden dinî içeriklere hızlı bir biçimde erişebilmektedir fakat bu bilgilerin doğruluğu her zaman güvenilir değildir. Bu noktada din eğitimi bilimi, bireye sadece dinî bilgiyi aktarmakla kalmaz aynı zamanda bilgiyi eleştirel bir süzgeçten geçirme, değerler çerçevesinde yorumlama ve sağlam kaynakları tanıma ve kullanma becerisi kazandırır. Böylece gençler hem kendi inançlarını bilinçli olarak yaşar hem de farklı inanç ve düşüncelerle barış içinde yaşamayı sağlayacak bir anlayış geliştirir.

(Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Din eğitimi biliminin çağdaş toplumda gerekli olmasının en güçlü kanıtı nedir? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

Din eğitimi, bireyin ahlaki kişiliğini şekillendiren ve toplum düzenini sağlayan temel unsurlardan biridir. Peygamber Efendimiz de *"Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir."*[33] buyurarak din eğitiminin bireyi geliştiren ve topluma değer katan yönünü vurgulamıştır. Bu yönüyle din eğitimi, bireyin doğruyu yanlıştan ayırmasını sağlarken toplumda adalet, merhamet ve dayanışma gibi değerlerin kökleşmesine de katkıda bulunur.

9. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Senaryonu Tamamla*
Amaç	*Din eğitimi biliminin önemi ve gerekliliği arasında ilişki kurabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Gençler için din eğitiminin neden önemli olduğunu konu alan bir senaryo yazınız.*
2. *Senaryonuzda din eğitiminin genç bir bireyin hayatına kattığı olumlu değişimleri anlatınız.*
3. *Senaryonuzda aşağıda verilen unsurların yer almasına dikkat ediniz.*

Karakterler: Genç bir birey ve çevresindekiler

Sorun: Ahlaki veya kişisel bir kararsızlık, yön arayışı

Dönüm Noktası: Din eğitimiyle veya manevi bir farkındalıkla gelen içsel değişim

Sonuç: Olumlu davranış veya bilinç gelişimi

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle aşağıdaki cümleyi tamamlayınız.*

Gençler için din eğitimi önemlidir. Çünkü

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Din eğitimi, sahih bilgi ile güzel ahlak arasında canlı bir köprü kurarak bireyin zihnini beslerken kalbini de olgunlaştırmaktadır. Öğrenilenin içselleştirilmesiyle niyet ve amel bütünlüğü oluşur, kişi yalnızca "doğruyu bilmek"le yetinmez, "doğruyu yapma"yı da hayat ilkesi hâline getirir. Bu süreçte dinî bilgilerin güvenilir kaynaklardan edinilmesi, hurafe ve aşırılıklardan arındırılması, akli muhakeme ve vicdani sorumlulukla yoğrulması esastır. Böylece ibadet bilinci, kul hakkına riayet, ölçülülük, emanet, adalet gibi değerler günlük hayatın somut davranışlarına dönüşür; birey hem kendisiyle barışık olur hem de çevresine güven telkin eder.

Din eğitimiyle sağlanan dönüşümün kalıcı olabilmesi için aile, okul ve yaygın eğitim ortamlarının birbirini tamamlayan bir ekosistem gibi çalışmaları gerekir. Evde iyi örneklik, okulda değer temelli etkinlikler ve eleştirel düşünmeyi besleyen tartışmalar; cami ve sivil toplum çevresinde ise gönüllülük, toplumsal hizmet deneyimleri kişiye "öğrendiğini yaşama" fırsatı verir *(Görsel 1.7).* Dijital çağın bilgi kirliliği karşısında bilgi okuryazarlığı, kaynak sorgulama ve nezih dil kullanımı da din eğitiminin ayrılmaz parçaları olmalıdır. Bu bütüncül yaklaşım sayesinde birey inancını hayata taşır. Toplumda ise güven, huzur ve birlikte yaşama kültürü güçlenir; adalet, merhamet ve dayanışma kök salar.

Görsel 1.7
Çevreyi koruma, din eğitiminin sorumluluk alma ve topluma faydalı olma bilinci kazandıran yönünü yansıtır.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki çıkış kartını verilen ifadelere uygun şekilde doldurunuz.

ÇIKIŞ KARTI

Din eğitiminin önemi ve gerekliliği konusunda öğrendiğim üç bilgi	***1.*** ***2.*** ***3.***
Din eğitiminin önemi ve gerekliliği konusunda merak ettiğim/daha fazla öğrenmek istediğim iki konu	***1.*** ***2.***
Din eğitiminin önemini anlatan bir ayet veya hadis	***1.***

Performans Görevi

30 dk.

Görev	*Din eğitiminin önemiyle ilgili ayet veya hadisleri araştırarak sunum hazırlama*
Amaç	*Din eğitiminin bireysel ve toplumsal hayattaki önemini ayet ve hadisler ışığında kavrayabilme*
Ürün	*Sınıf sunumu (slayt, poster veya pano çalışması)*
Değerlendirme Ölçütleri	*Öz değerlendirme formu ve dereceli puanlama anahtarı*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek performans görevini tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Din eğitiminin önemini vurgulayan ayet ve hadisleri güvenilir kaynaklardan (DİB) araştırınız.*
2. *Araştırdığınız ayet ve hadisleri, bireysel ve toplumsal açıdan taşıdığı mesajlarla birlikte not ediniz.*

Sınıf İçi Uygulama

3. *Bu ayet ve hadislerden hareketle bir sunum (slayt, poster veya pano çalışması) hazırlayınız.*
4. *Hazırladığınız çalışmayı sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.*

Değerlendirme

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, performans görevinizi kendi duygu ve düşüncelerinize göre değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Ayet ve hadisleri güvenilir kaynaklardan araştırdım.			
Ayet ve hadislerin bireysel ve toplumsal mesajlarını doğru şekilde not ettim.			
Sunum için gerekli materyalleri (slayt, poster, pano vb.) özenle hazırladım.			
Çalışmamı açık, anlaşılır ve etkileyici bir dille sundum.			
Din eğitiminin bireysel ve toplumsal önemini kavradım.			
Öğretmenin Geri Bildirimi:			

2. *Hazırladığınız performans görevi karekoddaki analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

Farklı Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri verilen alana kısaca not edebilirsiniz.

1. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

A) Aşağıdaki 1-5. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. Tarih boyunca din eğitimi farklı toplumlarda farklı şekillerde verilmiştir. Din eğitiminin veriliş şeklinin toplumun yapısını ve bireylerin ahlaki gelişimini nasıl etkilediğini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. Din eğitimi biliminin ihmal edilmesinin birey ve toplum üzerindeki etkileri neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3. İnanç, eğitim ve ahlak kavramlarının din eğitimiyle ilişkisini örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

4. Ashabısuffe örneğini dikkate alarak İslam medeniyetinde din eğitiminin bilgi aktarımının ötesinde hangi amaçları ve uygulamaları içerdiğini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

5. Aile, okul ve toplumun din eğitiminin kalıcı hâle gelmesindeki rolünü kısaca değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki 6-12. cümlelerde doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Başına "Y" yazdığınız cümlelerdeki bilgi yanlışlarını düzelterek doğru cümleyi altındaki boşluğa yazınız.

6. (....) Osmanlı eğitim sisteminde dinî ilimlere ağırlık verilmiş, pozitif ilimler geri planda kalmıştır.

.....

7. (....) "Oku!" emri, Kur'an-ı Kerim'de eğitimin önemini vurgulayan ilk hitap olarak yer almıştır.

.....

8. (....) 1982 Anayasası ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunlu hâle getirilmiştir.

.....

9. (....) Din eğitimi alanı, camilerdeki ibadet öğretimiyle sınırlandırılmıştır.

.....

10. (....) Din eğitimi, bireyin hayatını anlamlandırmasına yardımcı olur.

.....

11. (....) Günümüzde din eğitimi faaliyetleri, yaygın eğitim alanıyla sınırlı bir biçimde sürdürülmektedir.

.....

12. (....) Bilim, İslam medeniyetinde vahyin rehberliğinden bağımsız olarak gelişmiştir.

.....

C) Aşağıdaki 13-20. cümlelerde boş bırakılan yerleri, verilen kelimelerden uygun olanlarla tamamlayınız.

ahlak	*Ashabısuffe*	*Beytülhikme*	*değer*
din eğitimi	*inanç*	*ilim*	*Kur'an-ı Kerim*
medreseler	*sıbyan mektepleri*	*Tanzimat Dönemi*	*tekke*

13. İslam'da .....……..... arayışı, sınır ve mekân tanımayan bir sorumluluk olarak görülmüştür.

14. Bilgi ve inançların davranışlara rehberlik etmesini sağlayan temel ilkeler .....……..... olarak tanımlanır.

15. Peygamber Efendimiz, imanın en mükemmel hâlinin güzel .....……..... ile mümkün olacağını belirtmiştir.

16. Yazının icadıyla birlikte .....……..... süreci sistematik bir nitelik kazanmıştır.

17. İslam medeniyetinde ..... ve sünnet din eğitiminin temelini oluşturan ve bireylerin yaşamına rehberlik eden temel kaynaklar olmuşlardır.

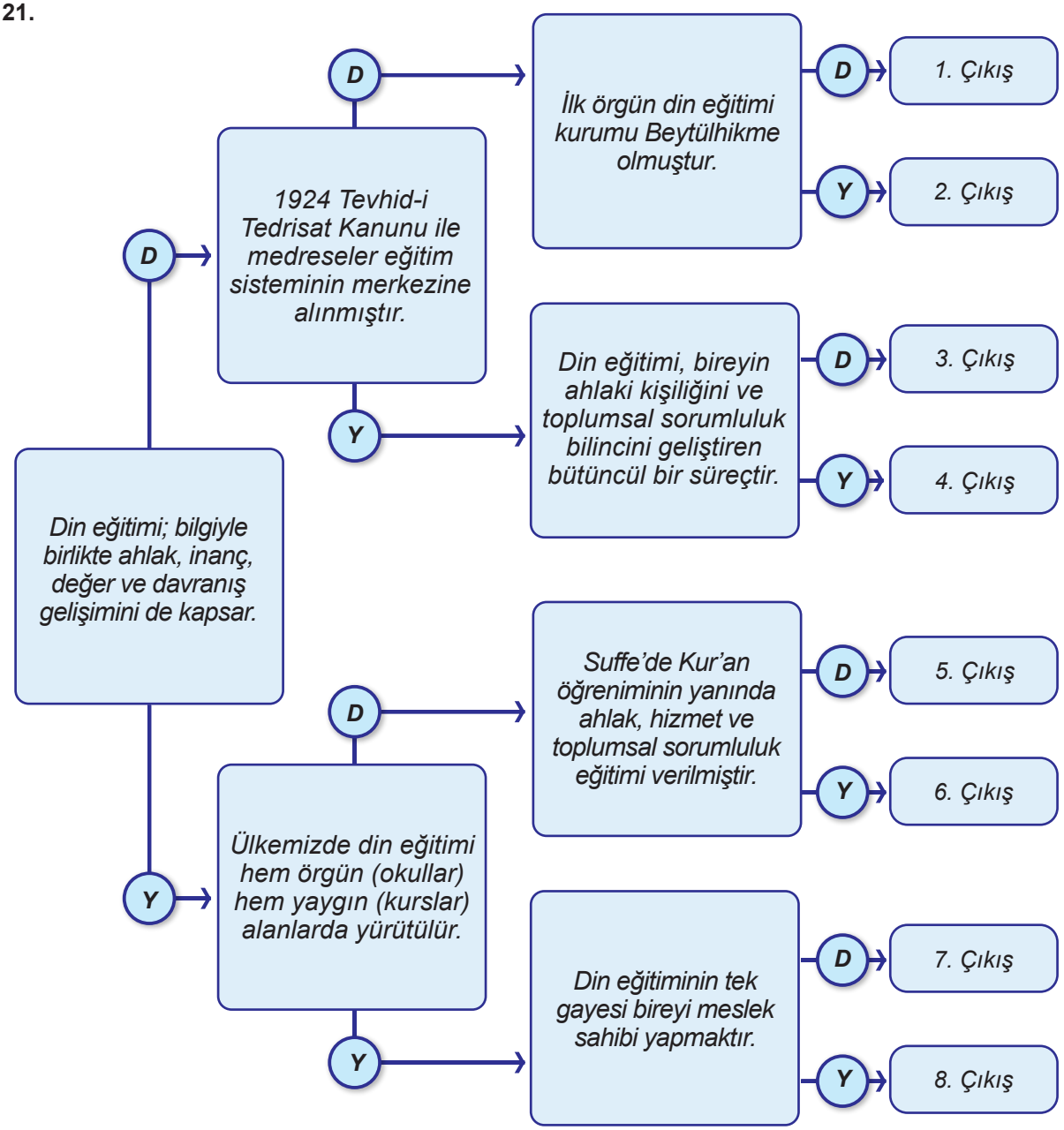
18. Osmanlıda dinî ve pozitif ilimlerin birlikte okutulduğu kurumlar medreseler ve .....…….....olmuştur.

19. Abbasiler Dönemi'nde kurulan ve Yunan ile Hint eserlerinin Arapçaya tercüme edilerek bilimsel düşüncenin gelişmesine önemli katkılar sağlayan ilim merkezi ..... olarak adlandırılır.

20. Mescid-i Nebevi'de yaşayan hem bilgi hem sorumluluk kazanan topluluk .....……. ..... olarak bilinir.

Ç) Aşağıdaki cümlelerin doğru (D) veya yanlış (Y) olmalarına göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

21.

D) Aşağıdaki 22-25. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

22. Din, insanın hayatını anlamlandırmasına yardımcı olan ve yaratıcı ile bağını düzenleyen sistemdir. Buna göre aşağıdakilerden hangisi dinin işlevlerinden biri değildir?

A) İbadetle ilgili esasları öğretmesi

B) Ahlaki değerleri bireye kazandırması

C) Evreni gözlem ve deneyle açıklaması

D) Toplumsal sorumluluk bilinci oluşturması

E) İnsan-yaratıcı arasındaki ilişkiyi düzenlemesi

23. Din eğitimi biliminin günümüzde gerekli olmasının en önemli sebeplerinden biri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Güvenilir kaynak ihtiyacını sağlama

B) Tarihsel süreçlere ilişkin bilgi aktarma

C) İbadetle ilgili alışkanlıkları geliştirme

D) Modernleşme tartışmalarını sınırlama

E) Bireylerin akademik başarılarını artırma

24. Aşağıdakilerden hangisi din eğitiminin toplumsal işlevlerinden biri değildir?

A) Dayanışma ve yardımlaşma bilinci kazandırma

B) Toplumsal barış ortamını güçlendirme

C) Karşılıklı anlayış ve empatiyi geliştirme

D) Bireysel ibadet alışkanlığı kazandırma

E) Ortak değerler etrafında birlik oluşturma

25. Din eğitimi tarih boyunca hangi ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır?

A) Toplumsal düzen oluşturma

B) Anlam ve inanç arama

C) Ekonomik refah sağlama

D) Bilimsel gelişmeleri artırma

E) İbadet alışkanlığı kazandırma

E) Aşağıdaki açıklamaları, uygun olan kavram ile eşleştiriniz.

26.

I. *Bireyin bilgi, beceri ve anlayış kazanarak kişilik gelişimini sağlayan planlı süreç*	
II. *İnsanların yaratıcıyla ilişkisini düzenleyen ve hayatı anlamlandırmasına imkân tanıyan sistem*	
III. *Gözlem, akıl ve deney yoluyla elde edilen düzenli bilgi*	
IV. *Kalpteki bağlılık ve güven, davranışlara yön veren iç kabul*	
V. *Din eğitiminin amaç, yöntem ve süreçlerini bilimsel olarak inceleyen disiplin*	

a *bilim*

b *değer*

c *din*

ç *din eğitimi bilimi*

d *eğitim*

e *ilim*

f *inanç*

Ünite ile ilgili daha fazla soruya karekodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

1. Ünite Sonnot

1 Rad suresi 28. ayet.
2 Asr suresi 1-3. ayetler.
3 bk. Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, 27.
4 Kaya, "Beytü'l-Hikme", 6/31-34.
5 Taha suresi 114. ayet.
6 Buhari, "İlim", 13.
7 bk. Kutluer, "İlim". 109-114.
8 Alak suresi 1. ayet.
9 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/381.
10 Buhari, "Bed'ü'l-Vahy", 1.
11 bk. İbni Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/296.
12 İbni Mace, "Mukaddime", 17.
13 bk. Baktır, "Suffe", 470.
14 Maide suresi 2. ayet.
15 Ebu Davud, "Sünnet", 15.
16 Casiye suresi 15. ayet.
17 Bakara suresi 148. ayet.
18 bk. İbni Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* 7/102.
19 bk. Johnson - Stearns, *Education in World History,* 12-16.
20 bk. Gürer, "Cami".
21 bk. Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet, 66.*
22 bk. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi,* 89.
23 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi: Mukaddime Kitap,* 120.
24 bk. Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Öğretim Programları, 15.
25 Müminun suresi 115. ayet.
26 bk. 26 Buhari, "Vudu", 58.
27 İsra suresi 36. ayet.
28 bk. Çağrıcı, "Müsamaha", 71-73.
29 Hucurat suresi 13. ayet.
30 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi: Mukaddime Kitap,* 61-65.
31 bk. Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci,* 72.
32 bk. Okumuşlar, "Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği", 57-86.
33 Buhari, "Fezailü'l-Kur'an", 21.

2. ÜNİTE

GELİŞİM DÖNEMLERİNDE DİN EĞİTİMİ

2.1. Gelişim Dönemlerinde Din Eğitimi
2.2. Gelişim Dönemlerinde Din Anlayışını Etkileyen Unsurlar
2.3. Gençlik Dönemi Kimlik İnşasında Din

▶ Bu ünitedeki anahtar kavramlar

- **dinî tutum**
- **kimlik**
- **sosyal çevre**
- **gelişim dönemi**
- **rol modeli**
- **tedricî eğitim**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarını sınıflandırabilmeyi,
- gelişim dönemlerinde dinî anlayışı etkileyen unsurları özetleyebilmeyi,
- gençlik dönemi kimlik inşasında dinin etkisini müşahede edebilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Erken çocukluk dönemi din eğitiminde kullanılan yöntemlerden biri hikâye anlatımıdır. Hz. Peygamber zaman zaman bu yöntemi uygulamıştır (Buhari, "Buyu", 98; Müslim, "Birr", 38). Çocukluk dönemindeki yöntemlerden biriyse soru-cevaptır. Resulullah bazen sahabilerin dikkatini çekmek ve onları öğrenmeye hazır hâle getirmek için soru-cevap yöntemini kullanmıştır (Müslim, "Birr", 59). Gençlik dönemi din eğitimindeyse proje temelli uygulamalı öğretim ideal yöntemlerden biridir. Sevgili Peygamberimiz, genç yaşta olmasına rağmen Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak atamış böylece gençlerin sorumluluk alarak öğrenmelerine imkân tanımıştır (Ebu Davud, "Akdiyye", 6).

Metinden hareketle öğrenme yolculuğunuzda sizi en çok etkileyen yöntemin hangisi olduğunu düşününüz. Bu yöntemi nerede ve nasıl uygulayabileceğinizi arkadaşlarınızla paylaşınız. Doğru yöntemlerle verilen din eğitiminin birey ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendiriniz.

2.1. Gelişim Dönemlerinde Din Eğitimi

Konuya Başlarken

"*İnsanlara seviyelerine (ilmî, akli vb.) uygun davranın.*"[1] hadisi, din eğitiminde bireylerin yaş, bilgi ve anlama düzeylerinin dikkate alınması gerektiğini hatırlatır. Çocukluk döneminde verilen bilgiler basit örneklerle, ilerleyen yaşlarda ise daha derinlikli açıklamalarla sunulmalıdır. Bu yaklaşım hem öğrenmeyi kolaylaştırır hem de öğrencilerin ilgisini canlı tutar.

1. **Hadisten hareketle din eğitimi sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini açıklayınız.**
2. **Din eğitiminde içeriklerin yaş grubuna göre farklı olması neden önemlidir? Düşüncelerinizi paylaşınız.**

Etkili bir din eğitimi için bireyin gelişiminin bir bütün olarak ele alınması gerekir. Bireyin biyolojik, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi ayrılmaz bir bütündür.[2] Örneğin namaz ibadeti çocuklara bilişsel gelişimlerine uygun olarak açıklanır. Çocuk biyolojik gelişimine göre namaz rükünlerini yerine getirir ve namaza teşvik edilir. Çocuğun toplu kılınan namazlara katılımı sosyal-duygusal gelişimine katkıda bulunur. Bununla birlikte din eğitiminin etkili olması için bilişsel gelişim özelliklerinin temel alınması gerekir.

gelişim dönemi *Çözümleme ve karşılaştırma amacıyla yaşamın belli ortak özelliklere ve takvim aralıklarına göre bölümlendiği dönemler.* (bk. Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü,* 353)

Jean Piaget'in (Jan Piyaje) bilişsel gelişim kuramı bu süreci anlamak için temel bir çerçeve sunar. Piaget, çocukların **gelişim dönemi** süreçlerini dört aşamada sınıflandırır. Bu dönemlerin her birinde çocuğun gelişim dönemlerinde bilişsel özelliklerine göre din eğitimi şekillendirilir. Gelişim dönemi özelliklerine göre şekillendirilen din eğitimi, dinin anlaşılmasını ve benimsenmesini kolaylaştırır *(Görsel 2.1).*

Görsel 2.1
Din eğitimi çocukların gelişim dönemi özelliklerine uygun olarak verilmelidir.

Duyusal-Motor Dönem (0-2 yaş)

- *Hayatı anlamlandırma sürecinin ilk aşamasıdır.*
- *Düşünce kapasitesi gelişmemiştir.*
- *Dünya, fiziksel eylemlerle anlaşılmaya çalışılır.*

İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)

- *Göremediği nesneleri zihninde canlandırabilir.*
- *Zihinde canlandırmayı sembol, resim ve oyunla yapar.*
- *Hayal gücü yüksektir.*
- *Göremediği şeyler hakkında konuşabilir.*
- *Benmerkezcidir.*
- *Güven duygusuna ihtiyaç duyar.*

Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

- *Zihinsel işlemler oluşmaya başlar. (Nesne ve diğer varlıkları sınıflandırır, sıralar, karşılaştırır.)*
- *Somut olaylar hakkında mantıksal akıl yürütmeler yapabilir.*
- *Varsayımsal düşünemez.*

Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş ve üzeri)

- *Soyut ve daha mantıksal düşünür.*
- *Varsayımsal düşünme başlar.*
- *Geleceği ve idealleri hakkında düşünür.*
- *Sistematik problem çözme başlar.*

Bilgi Görseli 1.1: *Piaget'in bilişsel gelişim kuramı dönemlerinin temel özellikleri*[3]

İslam'ın ilk yıllarından itibaren Hz. Peygamber'in kullandığı eğitim yöntemi ve ortaya konan etik ilkeler, günümüz din eğitiminin tarihsel ve fikrî zeminini oluşturmaktadır. Allah (cc) vahyini, Hz. Peygamber'e yirmi üç yıllık bir zaman diliminde toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara göre peyderpey indirmiştir. Hz. Peygamber, vahyin temel ilkelerini hayata geçirirken ve sahabilerine öğretirken **tedricî eğitim** metodunu uygulamıştır. Sahabiler, Hz. Peygamber'in tedricî metodunu şöyle açıklamaktadır: "Resulullah bize Kur'an'ı on ayet on ayet olarak öğretirdi. Biz, içindeki hükümleri öğrenip uygulamadan diğer on ayete geçmezdik. Böylece bize hem Kur'an'ı hem de onunla amel etmeyi birlikte öğretirdi."[4]

tedricî eğitim *Yaş, kişisel özellik ve hazır bulunuşluğa göre eğitimin aşamalı bir şekilde verilmesidir.* (bk. Gürel, "Hz. Peygamber'in Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", 121)

Hz. Peygamber, henüz çocuk yaşta olan Abdullah bin Abbas'a (ra) Allah (cc) inancını öğretmek için *"Ey oğul! Sana bazı kelimeler öğreteyim."* diyerek Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını gözetmesini, bir şey istediğinde yalnız Allah'tan (cc) istemesini veciz ifadelerle anlatmıştır.[5] Buna göre Resulullah, çocuğun zihnini karıştırmayacak ve hafızasında kalabilecek şekilde özlü bir anlatımla öğretim yapmıştır.

Hz. Peygamber, çocukların güven duygusunu zedeleyecek fiillerden uzak durmuştur. Bir gün secdeyi çok uzun tutmasından dolayı meraklanan ashabına *"Oğlum (torunum) sırtıma çıkmıştı. O, işini (oyununu) bitirmeden acele etmeyi uygun görmedim."*[6] buyurmuştur. Dolayısıyla çocuğun zihinsel kapasitesine ve duygusal gelişimine göre din eğitimi, Hz. Peygamber'in uyguladığı ve bize örnek olduğu bir olgudur.

1. Etkinlik

20 dk.

Adı	Oyunlarla Öğretiyorum
Amaç	Gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarını sınıflandırabilme

Yönerge: Yönerge adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Üç-beş kişilik gruplara ayrılınız ve her gruba bir sözcü belirleyiniz.
2. Din eğitimi uygulamalarını sınıflandırmada etkili olan ölçütlerin neler olabileceğini grup arkadaşlarınızla tartışınız.
3. Belirlediğiniz ölçütlere göre tabloda yer alan uygulamaların hangi gelişim dönemlerine uygun olduğunu grup içinde belirleyiniz.
4. Öğretmeninizin rehberliğinde sınıflandırmanın doğruluğunu kontrol ediniz.

Kart Başlığı	Tanım	Örnek
Allah'ın Nimetlerini Resimle Anlat	İnanç konuları resim, kısa cümle ve duyguyu adlandırma gibi yöntemlerle somutlaştırılarak işlenir.	Allah'ın (cc) verdiği nimetlerden birini çiz ve "Teşekkür ederim Allah'ım." cümlesini ekle.
İbadet Sırası Adım Kartları	İbadetler adım adım sıralama ve nedenini söyleme ile pekiştirilir.	Abdest adımlarını sırala, "Neden temizlik önemlidir?" sorusuna bir cümle yaz.
Peygamberimizin Davranışı Rol Kartı	Değer ve ahlak öğretimi taklit-drama ile desteklenir.	Akrabalarını ziyaret etmeyen kişi ne yapmalı? Akraba ziyaretini canlandırır.
Niyet ve Sorumluluk Kısa Vaka	İbadet ile ahlak ilişkisi niyet-sonuç üzerinden tartışılır.	Bir kişi yardım ederken gösteriş yapıyorsa davranışın değeri nasıl etkilenir?
Ahlaki İkilem Karar Ver ve Savun	Ahlak eğitimi akıl yürütme ve gerekçelendirme ile yürütülür.	Bulduğun parayı ne yaparsın?

Değerlendirme: Gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarının sınıflandırılmasının faydalarına yönelik bir çıkarımda bulununuz.

Erken çocukluk dönemi, Piaget'in kuramında büyük oranda işlem öncesi döneme karşılık gelir. Bu dönemde din eğitiminin temelinde sevgi ve güven bulunmalıdır. Korku ve tehdit unsurları çocuğun dinî inanç gelişimini olumsuz etkiler.[7] Bundan dolayı çocuğun olumlu duygularına hitap eden bir eğitim metodu geliştirilmesi gerekir. Bu dönemdeki çocuğa Allah (cc) inancı, Allah'ın (cc) isimleri esas alınarak ve çocuğun günlük yaşamından somut örneklerle ilişkilendirilerek aktarılır. Örneğin Rezzak ismi anlatılırken çocuğun sevdiği yiyecekler üzerinden "Allah (cc) bizi seviyor o yüzden bu yiyecekleri yaratıyor." şeklinde bir açıklama yapılabilir. Piaget, bu yaştaki çocuklar için anlatım metoduyla ve soyut cümlelerle anlatılan dersin işe yaramayacağını belirtir. Ona göre bu dönemde somut yöntemler kullanmak zorunludur.[8] Bir somutlaştırma metodu olarak oyun -her yaş düzeyinde içerik ve uygulama değişse de- sağlıklı fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişim için önemli bir uygulamadır.[9]

Çocuklar Allah'ı (cc) insani özelliklerle düşünür. Bu algının oluşumunda çocuğun duygusal durumu ile yetişkinlerin dinî yaşantıları belirleyicidir.[10] Çocuğun bir sonraki gelişim aşamasına zihinsel olarak sağlıklı geçebilmesi için bu tasavvurun aşılmasına yardımcı olmak gerekir ancak bu yapılırken çocuğun dinî konulardaki merak ve soru sorma isteği bastırılmamalıdır. Nitekim dört yaş, dinî konularda merak ve soru sorma duygusunun en yoğun olduğu "altın çağ"dır.[11]

Erken çocukluk döneminde temel öğrenme yolu taklittir,[12] çocuk çevresinde gördüğü söz ve davranışları çoğu zaman farkında olmadan tekrarlar. Bu sebeple ebeveynlerin iyi birer model olmaları ve çocuklarını güzel söz ve davranışlara teşvik etmeleri önemlidir zira çocuklar davranışlarının önemsenmediğini gördüklerinde taklit etmeyi bırakırlar.[13] Bir sahabi, bizim için en güzel örnek olan Resulullah'ı tasvir ederken "O, emrettiği hayrı önce kendisi yapar, yasakladığı kötülüğü önce kendisi terk eder. … Şehadet ederim ki o peygamberdir." demektedir.[14] Hz. Peygamber'in uygulamasında görüldüğü üzere çocukların eğitiminde uygun örneklik, sözün gücünden daha etkilidir *(Görsel 2.2).*

Görsel 2.2
Çocuklar büyüklerinden gördüklerini taklit ederler.

Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişiminde öne çıkan ahlaki özellikler din eğitimini nasıl etkiler?

Erken çocuklukta peygamber inancı duygulara hitap edecek şekilde anlatılır. Peygamberler, Allah'ın (cc) mesajlarını bize getiren, çocukları çok seven iyi insanlar şeklinde tanıtılarak çocuklara sevdirilir. Çocukların yaş seviyesine uygun olan hikâye anlatma metoduyla peygamberlerin hayatlarından kısa kesitler aktarılarak onlarla özdeşim kurmaları sağlanabilir. Hz. Peygamber'in çocuklara selam verip herkese güler yüzlü davranması,[15] çocukları ziyaret etmesi[16] gibi örneklerin paylaşılması çocukların Sevgili Peygamberimizle duygusal bağ kurmalarını kolaylaştırır. Melekler, çocuklara Allah'ın (cc) mesajlarını peygamberlere ileten, O'nun emirlerini yerine getiren varlıklar olarak basit ve olumlu tasvirlerle anlatılır.

Erken dönem çocuklukta dua, çocuğun sevdiği şeyleri Allah'tan (cc) isteme yoludur. Zamanla Allah'a (cc) teşekkür etme boyutuna dönüşür.[17] Bu dönemde basit duaların (örneğin yemek duası) öğretilmesi uygulamalı öğretim açısından önemlidir. Bu şekilde günlük rutin içerisine dâhil edilen dualar, çocuğun kalıcı bir alışkanlık edinmesini sağlar *(Görsel 2.3).* İbadet, sevgi ve teşekkürün bir uygulaması şeklinde sunularak çocukta ibadet bilinci oluşturulmaya çalışılır. Örneğin yemekten sonra "elhamdülillah" demenin de bir ibadet olduğu anlatılır. Namaz gibi ibadetlerin uygulaması Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği üzere yedi yaş itibarıyla başlar.[18]

Görsel 2.3
Çocukların sevdiği şeyleri Allah'tan (cc) istemesini sağlamak duayı alışkanlık edinmesine yardımcı olur.

2. Etkinlik

10 dk.

Adı	Oku Eşleştir
Amaç	Gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarını sınıflandırabilme

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıda gelişim dönemlerine ait karışık olarak verilen özellikleri inceleyiniz.

Dinî kavramları oyun oynayarak öğrenir.	Göremediği melek, cennet gibi kavramları zihinde canlandırır.	Abdest gibi ibadetlerin adımlarını zihninde sıralamaya başlar.	İnanç ve ahlakla ilgili mantıksal yürütme yapar.
Dualarında basit isteklerde bulunur.	Kul hakkı, adalet gibi kavramlarla problem çözer.	İsraf ile ilgili neden-sonuç ilişkisi kurar.	Namaz hareketlerini taklit ederek öğrenir.

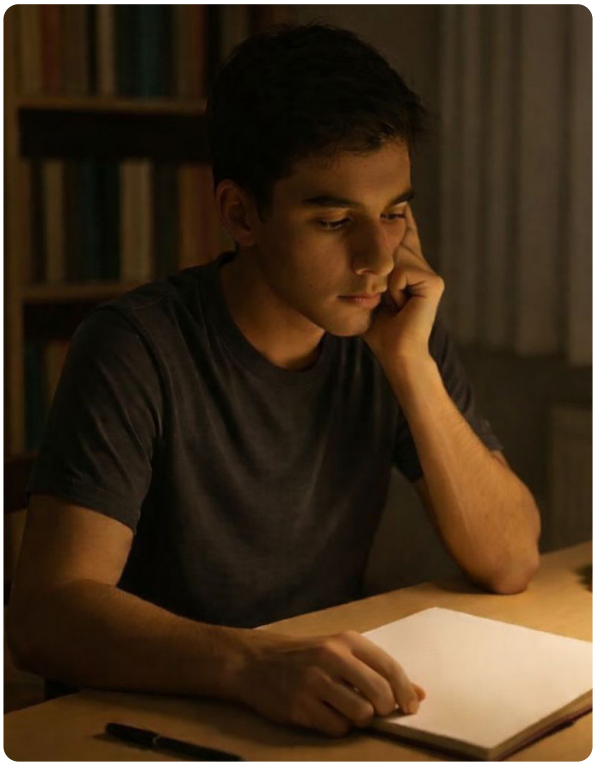
2. Verilen özelliklerin hangi gelişim dönemine ait olduğuna karar vererek tabloda uygun yerlere yazınız.

İşlem Öncesi Dönem (2-6 yaş)	Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)	Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş ve üzeri)

3. Oluşturduğunuz tabloyu arkadaşlarınızın tablolarıyla karşılaştırınız.

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU			
Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.			
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
	Evet	**Kısmen**	**Hayır**
Verilen özellikleri doğru bir şekilde gelişim dönemlerine yerleştirdim.			
Özellikleri yerleştirme gerekçemi açıklayabilirim.			
Bu etkinlik bana neler öğretti?			

Görsel 2.4
Çocukluktaki taklit, gençlikte sorgulamaya dönüşür.

Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre yedi yaş civarında somut işlemler dönemi başlar. Soyut düşünme becerileri tam olarak gelişmediği için somut örnekler çocuklukta da önemini korur. Okulun etkisiyle din eğitimi sistematik hâle gelir. Çocuk için Allah (cc) yalnızca kendisini ve ailesini kapsayan bir inanç olmaktan çıkar, evrensel bir varlık olarak kavranmaya başlanır. Yaş ilerledikçe de Allah'ı (cc) insani özelliklerle düşünme eğilimi azalır.[19] Çocuklar Allah (cc) tasavvurunu Allah'ın (cc) isim ve sıfatları üzerine geliştirir. Bu, onların Allah'ı (cc) kolay anlama ve açıklamalarına yardımcı olur.[20] Dolayısıyla çocuklar "Allah (cc) her yerdedir, her şeyi görür, her şeyi duyar." şeklindeki ifadeleri anlamlandırmaya başlar.

Bu dönemde peygamber inancı, kıssalardan hareketle verilir. Çocuk bu hikâyelerin detaylarını ve mesajlarını anlayabilecek yaştadır. Bu kıssalarda verilmek istenilen mesajlar çocuklara sorularak ana mesaj buldurulmaya çalışılır. Hz. Peygamber'in çocukları çok sevdiğine, sevgi ve merhametle dolu olduğuna dair anlatımlarla hayatından örnekler verilir. Uygun bilişsel olgunluk düzeyine ulaşıldığından meleklerin görevleri de basit düzeyde öğretilebilir. İbadet uygulamaları yedi yaşından itibaren çocuğa öğretilmeye başlanır. Çocuk, 9-10 yaşlarında ibadetin anlamını ve gereklerini kavramaya başlar. Bu dönemde çocuğun camide cemaatle namaza alıştırılması, çocuğa aidiyet duygusu kazandırır ve sosyal gelişimine olumlu katkıda bulunur. Ayrıca bu dönemdeki çocukların duaları daha bilinçli hâle gelir. Allah'a (cc) şükretmek, yardıma muhtaç kişiler için taleplerde bulunmak gibi daha evrensel ve insani değerler çocukların dualarında yer alır.[21]

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Piaget'in kuramında gençlik dönemi (11-18 yaş), soyut düşünme aşamasıdır. Genç, somut tasavvurları bir kenara bırakıp soyut düşünmeye başlar. Bu dönemde Allah (cc) inancı daha derin ve manevi bir boyut kazanır. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını kendi düzeylerinde anlayıp yorum yapabilirler. 15-18 yaşlarında "Neden inanıyorum?" şeklinde sorgulamalar başlar *(Görsel 2.4).* Bu şekilde inançlarını akli temellere dayandırmaya çalışırlar. Gençlere sorgulama imkânı tanınmalı aynı zamanda doğru bir rehberlikle inançlarını güçlendirmelerine destek olunmalıdır.[22]

rol modeli
Kişinin tutumlarını, hedeflerini, davranışlarını örnek aldığı, onlarla özdeşim kurduğu, onları taklit etmeye çalıştığı insanlar ya da gruplar.
(bk. Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü,* 687)

Peygamber inancı önceki dönemlere nazaran daha derin bir anlayışa kavuşur. Genç, özdeşleşme yoluyla davranışlarını şekillendirir.[23] Hz. Peygamber başta olmak üzere peygamberlerin hayatlarını tanıması, gençlere hayatlarında özdeşim kurabilecekleri doğru bir **rol modeli** sunar. Bu dönemde gençler ibadetleri daha bilinçli yerine getirir. Artık genç için ibadetleri uygulamada irade devreye girmiştir. Dolayısıyla ibadet öğretiminin temelinde sevdirme ve gönüllü katılım yer almalıdır. Ceza ve zorlama genç için itici bir faktöre dönüşebilir. Hz. Peygamber'in *"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin."*[24] hadisi sadece bu dönem için değil her gelişim dönemi için temel ilkedir.

3. Etkinlik

10 dk.

Adı	Sağlıklı Din Eğitiminin Sırrı
Amaç	Din eğitimini bilimsel pedagojik bilgilerle uyumlu yürütmenin sorumluluğunu fark edebilme

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıda verilen din eğitimi dersindeki uygulama yöntemlerini inceleyiniz.

1. UYGULAMA

Öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları ve merak ettikleri dinî konularla ilgili sorulara derste yer verilmez. Öğrenci katılımı arka planda kalır ve anlatım merkezli, geleneksel ders işleyişinin dışına çıkılmadan ilerlenir. Ele alınan başlıklar çoğunlukla yüzeysel bilgi düzeyinde kalır. Öğrencilerin sorgulayıcı sorularına kapsamlı ve doyurucu açıklamalarla karşılık verilmez.

2. UYGULAMA

Öğrencilerin kimlik oluşturma sürecinde dinin etkin rolünün bilincinde bir ders ortamı oluşturulur. Öğrencilerin merak ettikleri soruları dile getirmeleri teşvik edilir, farklı görüşlerin ifade edilip tartışılabildiği bir sınıf iklimi sağlanır. Ders içinde beyin fırtınası gibi etkileşimli tekniklerden yararlanılır. Derste işlenen konulara dair açıklamalar İslami kaynaklar, modern araştırmalar ve gerekli görüldüğünde pozitif bilimlerin verileriyle desteklenir. Böylece öğrencilerin sorularına daha etkili ve gerekçeli cevaplar verilir.

2. Öğretmenin iki uygulamasından hareketle tabloyu doldurunuz.

	1. UYGULAMA	2. UYGULAMA
Dersin İşleniş Biçimi		
Eleştirel Düşünmeye Katkısı		
Öğrenci Katılımı		

3. Öğretim yöntemlerinden hangisi daha etkili ve kalıcıdır? Düşüncelerinizi gerekçelendirerek açıklayınız.

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle aşağıda verilen ifadeyi tamamlayınız.

Bana göre etkili bir din eğitimcisinin sahip olması gereken 3 temel sorumluluk

1.

2.

3.

Performans Görevi

35 dk.

Görev	*Basamak basamak din eğitimi*
Amaç	*Gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarını sınıflandırabilme*
Ürün	*Araştırma raporu*
Değerlendirme Ölçütleri	*Öz değerlendirme formu ve dereceli puanlama anahtarı*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek performans görevini tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *İşlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler gelişim dönemi özellikleri ve bu dönemlerde din eğitiminin nasıl verilmesi gerektiğiyle ilgili güvenilir kaynaklardan (DİB ve MEB kaynakları) araştırma yapınız.*

Sınıf İçi Uygulama

2. *Hazırlayacağınız raporda aşağıda yer alan soruları alt başlıklar hâlinde cevaplayınız.*
   - **a.** *İşlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler dönemlerinde din eğitiminin özellikleri nelerdir?*
   - **b.** *Bu dönemlerde din eğitiminde hangi hususlara dikkat edilmelidir?*
   - **c.** *Gelişim dönemlerine göre din eğitimi hangi açılardan farklılaşmaktadır?*
3. *Hazırladığınız raporu sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.*

Değerlendirme

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, performans görevinizi kendi duygu ve düşüncelerinize göre değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Gelişim dönemlerinin özelliklerini doğru şekilde inceledim.			
Dönemlerin benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırdım.			
Çalışmamda kendi yorum ve değerlendirmelerime yer verdim.			
Öğretmenin Geri Bildirimi:			

2. *Hazırladığınız performans görevi karekoddaki analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

Kontrol Noktası

Aşağıdaki tabloda gelişim dönemlerine göre istenilen unsurları doldurunuz.

Dönemler / Unsurlar	*İşlem Öncesi Dönem*	*Somut İşlemler Dönemi*	*Soyut İşlemler Dönemi*
Gelişim Dönemi Özellikleri			
Din Eğitiminin Özellikleri			
Örnek Öğrenme Yöntemi			

2.2. Gelişim Dönemlerinde Din Anlayışını Etkileyen Unsurlar

Konuya Başlarken

Çocuğun kalbi, üzerine işlenen her etkiye açık, tertemiz ve şekillenmeye hazır bir cevher gibidir. Kendisine ne işlenirse onu kabul eder. Hangi tarafa yönlendirilirse o tarafa meyleder. Hayra yönlendirilirse ailesi ve öğretmenleri sevabına ortak olur; hayırsız işlere yönelir, başıboş bırakılırsa günahına ortak olurlar.[25]

Farklı yaş gruplarında dinî tutumu belirleyen çevresel faktörler neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

sosyal çevre
Sosyal çevre, bireyin gelişimini etkileyen insan ilişkileri ve toplumsal etkileşimlerin içinde gerçekleştiği, bireyin aktif katıldığı yakın ortamlar ile bunları kuşatan daha geniş sosyal ortamların bütünüdür. Aile, okul, akran çevresi, toplumsal kültür vb. unsurların hepsi sosyal çevreye dahildir.
(bk. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*, 25-35)

Çocukluk döneminden başlayıp yetişkinlik dönemine kadar olan süreçte **sosyal çevre**yi oluşturan birçok faktör çocuğa tesir eder *(Görsel 2.5)*. Her şeyden önce çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimi din anlayışı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu gelişim özellikleri dikkate alınarak yürütülen din eğitimi daha etkili ve sağlıklı olacaktır. Okul ve ailenin bu gelişim özelliklerine uygun hareket etmesi gerekir. Resulullah; muhatapların ilgi, istek ve kapasitelerini göz önünde bulundururdu. Abdullah bin Amr (ra), Hz. Peygamber'in *"Her aydan üç gün oruç tut."* buyurduğunu duyduğunda bundan daha fazla yapabileceğini söyledi ve ısrarcı oldu. Bunun üzerine Resulullah ona mahsus olmak üzere *"Bir gün oruç tut bir gün iftar et. En dengelisi budur."*[26] buyurdu. Öte yandan kendisine İslam'ı soran bir adama yalnız farz ibadetleri söyleyerek ona yapabileceğinin daha fazlasını söylemedi.[27] Bu iki örnek Hz. Peygamber'in kişilerin tutum ve kapasitelerine göre farklı bir yol izlediğini göstermektedir.

Görsel 2.5
Çocukların din algısını etkileyen en önemli unsurlardan biri de ailedir.

Bir Hadis

Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:
"Çocuklarınıza iyilik edin ve onların ahlakını güzelleştirin."
(İbni Mace, "Edeb", 3)

Hz. Peygamber'in eğitim yöntemi, muhatabın yaşına göre de değişen hassasiyet taşır. Örneğin Enes bin Malik'e *"Yavrucuğum! Namazda yüzünü sağa sola çevirip bakma."* buyurarak namazda dikkati dağıtan davranıştan ilkesel biçimde sakındırmıştır.[28] Böylece çocuklara hem şefkatli hem de kural koyucu bir öğretim yapılacağını göstermiştir. Buna karşılık İslam'ı yeni öğrenen bir sahabinin namaz içinde bilmeden konuşması üzerine onu azarlamak yerine, namazın mahiyetini nazik ve gerekçeli biçimde açıklamış ardından aynı kişinin cahiliye adetleriyle ilgili sorularına kısa ve net cevaplar vererek rehberlik etmiştir. Bu yaklaşım karşısında sahabi "Ondan daha güzel öğreten bir öğretmen görmedim. Allah'a yemin olsun ki beni sertçe azarlamadı ne dövdü ne de hakaret etti." demiştir.[29]

Görsel 2.6

Çocuğun din anlayışında en etkili kişi annedir.[30]

Çocuğun din anlayışını etkileyen önemli faktörlerden biri ailedir *(Görsel 2.6)*. Aile çocuğun ilk eğitim ortamıdır. Anne babanın **dinî tutumları** çocuk üzerinde etkilidir. Çocuk, ailesinde gördüklerini model alır; ailenin desteğine göre şekillenir. Hz. Peygamber *"Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu ya Yahudileştirir ya Hristiyanlaştırır yahut Mecusileştirir…"* buyurur.[31] Resulullah bu sözüyle ailenin çocuk üzerindeki derin etkisine dikkat çekmektedir. Aile çocuğa karşı anlayışlı olur, sevgisini hissettirir, eylem ve söylemlerinde tutarlılık gösterirse çocuğun sağlıklı bir dinî inanç geliştirmesi beklenir.[32] Baskı ve zorlama çocukta olumsuz tepkiye neden olur. Aile uyguladığı dinî pratiklere çocuğu da dâhil etmelidir. Örneğin namaz kılmak için camiye giden anne baba çocuklarını da beraber götürebilir. Bu şekilde dinî pratikleri ailesiyle yapması çocuğun inancını içselleştirmesini sağlar ve ibadet, çocuk için hayatın doğal bir parçası hâline gelir.

dinî tutum
Kişinin dinle ilgili düşünce, tavır ve davranışlarının bütünüdür.
(bk. Arslan, "Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi", 78-79)

4. Etkinlik

20 dk.

Adı	Dinî Anlayışı Etkileyen Unsurlar Atölyesi
Amaç	Farklı yaş, bilişsel özellik ve tutumlara göre din eğitimini etkileyen unsurları özetleyebilme

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

Ön Hazırlık

1. Gelişim dönemlerinde dinî gelişimi etkileyen unsurlar hakkında güvenilir kaynaklardan (DİB ve MEB kaynakları) araştırma yapınız.

Sınıf İçi Uygulama

2. Üç gruba ayrılınız.
3. Ana fikir bulma, afiş hazırlama ve slogan yazma olmak üzere üç istasyon oluşturunuz.
4. Grup olarak önce bir istasyona geçiniz ve araştırmalarınızdan da yararalanarak orada verilen görevi yapmaya başlayınız.
5. Beş dakika sonra grup olarak bir sonraki istasyona geçiniz ve o istasyondaki görevleri kaldığı yerden devam ettiriniz.
6. Son istasyonda da beş dakika çalıştıktan sonra istasyonlarda ortaya çıkan ürünleri sınıfça inceleyiniz.

1 — Ana Fikir Bulma İstasyonu

Hz. Peygamber, Abdullah bin Amr'a (ra) "Kur'an'ı bir ayda oku (bitir)." buyurur. Bunun üzerine Abdullah (ra), daha fazlasını yapabilirim, der. Resulullah "Öyleyse yedi günde oku ancak daha kısa süreye düşürme." diyerek uyarır.

(Buhari, "Fedailü'l-Kur'an", 34)

2 — Afiş Hazırlama İstasyonu

İmam Şafii, Abbasi halifesi Harun Reşid'in çocuklarının öğretmeniyle karşılaştığında önce kendi nefsini ıslah etmesini önerir. Çünkü çocukların hocasını taklit ettiğini söyler. Ayrıca onları dersten bıktırmamasını ve aşamalı bir şekilde ilerlemesini tavsiye eder.

(bk. Hatib Bağdadi, *Tarihu Bağdad,* 4/306)

3 — Slogan Yazma İstasyonu

İbni Cemaa, çocukların bireysel farklılıklarına uygun öğretim yapılması gerektiğini vurgular. Başlangıç seviyesinde zihinsel kapasiteye uygun ders anlatılmazsa çocuğun öğrenmekten soğuyacağını belirtir.

(bk. İbni Cemaa, *Tezkiratü's-Sami,* 72-74)

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle aşağıda verilen öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Bu etkinlikten _____ öğrendim.

Bu etkinlikten hareketle _____ konularını araştıracağım.

Çocukların din anlayışını etkileyen diğer önemli faktör okuldur. Çocuk, okulda sistematik ve bilinçli bir din dersi görmeye başlar. Öğretmenin söylem ve davranışları çocuğun din anlayışının şekillenmesinde etkilidir. Öğretmenin dersinde doğru ve etkili yöntemleri kullanması çocuğun din algısının sağlıklı bir biçimde şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar.[33]

Çocuğun sosyal gelişimi açısından akran grubuna dâhil olması gerekir. Arkadaş çevresi, kişinin ailede öğrendiği dinî bilgileri pekiştirmesinde veya onlarla çatışmasında etken rol oynar. Bu yüzden çocukların kurdukları arkadaşlıkların nitelikleri din algısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir[34] *(Görsel 2.7).* Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Kişi arkadaşının dini üzeredir. O hâlde sizden biri kiminle arkadaşlık ettiğine dikkat etsin."*[35] Anne baba veya öğretmen rehberliğinde oluşan bir arkadaş çevresi, akran öğretimi uygulamaları olarak kullanıldığında da öğrencilerin dinî öğrenimine olumlu katkıda bulunacaktır.[36]

Günümüzde kitle iletişim araçları ve medya her yaş döneminde etkisini hissettirmektedir. Çocuklar küçük yaştan itibaren sosyal medyada dinî içeriklerle sürekli bir şekilde karşılaşmaktadır. Medyanın çocuk üzerindeki etkisi iki yönlüdür. Bir yönüyle güvenilir ve doğru içerikler (örneğin MEB ve DİB içerikleri) çocuğun dinî bilgisini artırabilir, inancını pekiştirmesini sağlayabilir. Diğer yönüyle yanlış içerik ve bilgiler çocukta kafa karışıklığına yol açabilir. Anne baba ve öğretmenlere düşen görev, çocukların doğru içeriklere yönelmesine rehberlik etmeleridir.[37] Bu doğrultuda medya, din anlayışını olumlu etkileyen bir araç hâline getirilebilir.

Toplumsal değerler, gelenekler, dinî bayramlar ve diğer kültürel unsurlar çocuğun din anlayışını etkiler. Cemaatle kılınan namazlar, toplu iftar yemekleri vb. uygulamalar çocukların dinî bilgileri kanıksamasını ve toplumla bütünleşmesini sağlar. Bu toplumsal atmosferde büyüyen çocuk için din, hayatının vazgeçilmez bir unsuruna dönüşür.[38]

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Görsel 2.7
Arkadaş çevresi din anlayışını etkiler.

5. Etkinlik

20 dk.

Adı	*İnanç Çemberi*
Amaç	*Gelişim dönemlerinde dinî anlayışı etkileyen unsurlar ile ilgili çözümleme yapabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Aşağıdaki anlam çözümleme tablosunda verilen unsurları ve açıklamaları inceleyiniz.*
2. *Verilen açıklamalara uygun olan unsurları işaretleyiniz. Bazı açıklamalar birden fazla unsurla ilişkili olabilir.*

Unsur / Açıklama	Aile	Okul	Akran Çevresi	Toplumsal Kültür ve Değerler	Bilişsel ve Duygusal Faktörler	Kitle İletişim Araçları
Çocuğun çizgi film veya canlandırma yoluyla temel dinî kavramları öğrenmesi						
Bir çocuğun bayram hazırlıkları sırasında ailesiyle birlikte dinî ve geleneksel uygulamaları öğrenmesi						
Dinî eğitimin ilk başladığı yer						
Bireyin kişisel bilgi ve deneyimlerine göre dinî davranışlarını şekillendirmesi						
Sistematik din eğitiminin başladığı yer						
Öğrencilerin derste yeni bir dinî kavram öğrenmesi ve kavramı arkadaşlarıyla paylaşması						

3. *Tablonuzun doğruluğunu öğretmeniniz rehberliğinde değerlendiriniz.*

Değerlendirme: *Tablodaki unsurların hangi yaş grubu üzerinde daha etkili olduğunu ve bireyin din algısını nasıl etkileyebileceğini yazınız.*

Kontrol Noktası

ÖĞRENME GÜNLÜĞÜM

Aşağıda verilen öğrenme günlüğünü istenilen ifadelere uygun olarak doldurunuz.

Konu: Gelişim dönemlerinde dinî anlayışı etkileyen unsurlar

Konu ile ilgili önceden bildiklerim

Konu ile ilgili yeni öğrendiklerim

Konu ile ilgili çıkarımlarım

2.3. Gençlik Dönemi Kimlik İnşasında Din

Konuya Başlarken

Bir Ayet

"… Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rum suresi 30. ayet)

Bu ayetten hareketle din, kişinin kimlik inşasına hangi yönleriyle katkıda bulunur? Kendi tecrübelerinizden örnekler vererek açıklayınız.

kimlik
Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; etiketi.
(Güncel Türkçe Sözlük, "kimlik")

Gençlik dönemi en dinamik ve çalkantılı dönemdir. Bu dönemde genç "Ben kimim?", "Hayatın anlamı var mı?", "Bu dünyaya neden geldim?" tarzında sorular sorar *(Görsel 2.8)*. Erik Erikson'a (Erik Erikson) göre bu dönem "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" dönemidir.[39] Bu süreçte birey, çocuklukta edindiği **kimlik** unsurlarını sorgular. Yetişkinlikte edineceği rollere (ebeveyn olmak, meslek seçimi vb.) de hazırlanmak için farklı kimlikler dener. Bu denemeler ve sorgulamalar sağlıklı bir kimlik oluşturmak için gerekli adımlardır.[40] Bunun sonucunda birey, rollerini keşfeder ve yaşamı için uygun bir yol belirlerse olumlu kimlik kazanır. Bu süreçte başarısız olunursa kimlik karmaşası ortaya çıkar.[41]

Görsel 2.8
Gençlik dönemi kişinin hayatını ve düşüncelerini derinlemesine sorguladığı dönemdir.

6. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Soru Kutum: Din ve Kimlik*
Amaç	*Gençlik dönemi kimlik inşasında dinin etkisini müşahede edebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *İki-üç kişilik gruplara ayrılınız.*
2. *Dinî inanç ve değerlerin kimlik oluşumu üzerindeki etkisiyle ilgili merak ettiğiniz üç soruyu bireysel olarak aşağıda verilen alana yazınız.*
3. *Hazırladığınız soruları grup arkadaşınızla paylaşınız. Bu sorulardan benzer ve ortak olanları belirleyiniz.*
4. *Belirlediğiniz ortak soruları sınıf tahtasına yazınız.*
5. *Soruların cevapları üzerinde öğretmeniniz rehberliğinde tartışınız.*

1. Soru

2. Soru

3. Soru

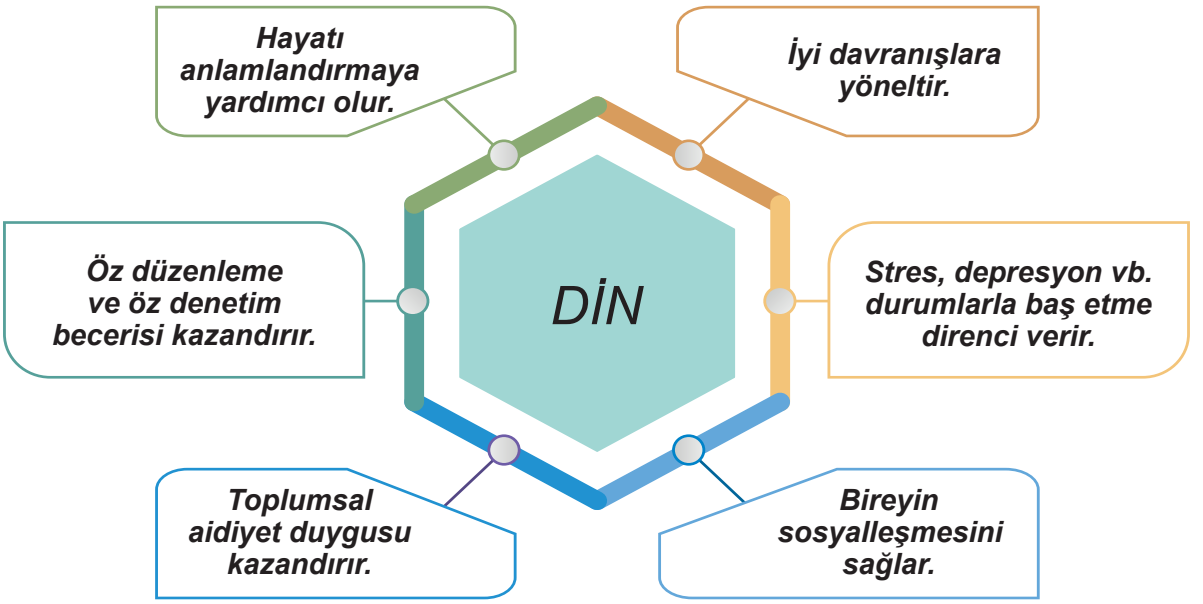
Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen cümleleri tamamlayınız.*

Dinin kimlik inşası üzerindeki etkisine dair merak ettiğim en önemli konu

Dinin kimlik inşası üzerindeki etkisine dair öğrendiğim en önemli bilgi

Gençlik dönemi kimlik bunalımını herkesin yaşadığı iddia edilemez. Ancak hayat serüveni içinde herkesin bunu yaşama ihtimali vardır.[42] Bu kriz, kendimizi keşfetmeye çalıştığımız dönemin olağan bir özelliğidir.[43] Sevgili Peygamberimiz, peygamberlik görevi kendisine verilmeden önce toplumun içine düştüğü ahlaki çöküntü ve toplumsal adaletsizlik gibi sebeplerden dolayı Hira Mağarası'nda tefekküre yönelmişti.[44] Bu, onun içinde bulunduğu durumdan rahatsızlık duyduğunu, çözüm arayışı içerisinde olduğunu göstermektedir. Bir başka örnek Hz. İbrahim'in hayatında karşımıza çıkar. O, putların acizliğini anlamış; yıldızlara, Ay'a ve Güneş'e bakarak bunların yaratıcı olamayacağına karar vermiştir. Nihayetinde her şeyi yaratan tek bir yaratıcı olarak Allah'a (cc) inanmıştır.[45] Kur'an'da **"Biz daha önce İbrâhim'e doğru düşünme yeteneği vermiştik. ..."**[46] buyrulmaktadır. Dolasıyla onun bu sorgulamaları doğru düşünme becerisinin bir yansımasıdır. Söz konusu örnekler gençlerin yaşadığı kafa karışıklığı, anlam arayışı ve sorgulamaların aslında hakikate ulaşma yolundaki merhaleler olabileceğini gösterir.

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Bilgi Görseli 2.3

Dinî inancın birey üzerindeki psikososyal etkileri[47]

7. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Kültürel Mirasımı Tanıyorum*
Amaç	*Yaşadığı çevredeki somut olan ve somut olmayan kültürel mirası tanıyabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Kültürel miras hakkında verilen açıklamaları okuyunuz.*

Somut Kültürel Miras	Somut Olmayan Kültürel Miras
Bir toplumun geçmişten günümüze kalan fiziksel mirasıdır. Örnek: Kapadokya Göreme Millî Parkı	Bir topluma ait olan, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve becerilerdir. Örnek: Gölge oyunu Karagöz Hacivat

2. *Çevrenizde somut olan ve somut olmayan kültürel miras eserlerini gözlemleyerek aşağıda verilen ifadeleri tamamlayınız.*

Çevremde gözlemlediğim somut kültürel miras örnekleri

Çevremde gözlemlediğim somut olmayan kültürel miras örnekleri

3. *Kültürel mirasın toplumsal aidiyeti nasıl etkilediğini, günümüzde bu mirasın korunması ve yaşatılmasının neden önemli olduğunu öğretmeniniz rehberliğinde sınıfça tartışınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen cümleyi tamamlayınız.*

Kültürel mirasın topluma

gibi katkıları vardır.

Kimlik oluşturma süreci hayat boyu devam eder. Gençlik dönemi (11-18 yaş) bu sürecin en kritik dönemidir.[48] İnsan, oluşturduğu kimlikle hayata bakar ve ona göre hayatını şekillendirir. Din, kişinin kimliğini sağlam temeller üzerine inşa etmesine yardımcı olur. Dinî kimlik çocuk doğduğunda ailesinin etkisiyle oluşmaya başlar, ergenlik döneminde büyük ölçüde şekillenir ancak hayatı boyunca bu kimlik oluşumu devam eder.[49] Birey, öğrendiklerini içselleştirdiğinde kendi hayatını buna göre düzenler. Dinî inancı artık kimliğinin bir parçasına dönüşür.

Okuma Metni

Metni okuyunuz ve metinden hareketle soruyu cevaplayınız.

İstiklal'in ve İman'ın Sesi: Mehmet Âkif Ersoy

(bk. Mehmet Âkif Ersoy, 20 Aralık 1873'te İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Tahir Efendi, döneminin saygın hocalarındandı. Âkif, ilk derslerini babasından aldı. 1893'te Mülkiye Baytar Mektebinden birincilikle mezun oldu. Memuriyet hayatına başladıktan sonra birçok şehir gezdi ve insanları gözlemledi. Bu gözlemleri sayesinde ünlü eseri Safahat'ta değindiği konuları canlı ve gerçekçi bir şekilde tasvir edebildi. I. Dünya Savaşı'na şahit olan Âkif, Millî Mücadele'ye katıldı ve Balıkesir'den başlamak üzere birçok şehirde vaazlar verdi. Yazdığı şiirler ve yaptığı konuşmalarla halkı; umudunu diri tutmaya, vatanı için mücadele etmeye ve İslam'a sımsıkı tutunup istikametten ayrılmamaya davet etti. Vatanseverliğini her fırsatta dile getiren Âkif, yazdığı İstiklal Marşı'nı milletine hediye ederek kendisine verilen para ödülünü de kabul etmedi. Aşağıdaki satırlarında Müslümanların birlik beraberlik içinde yaşadığı medeniyetin tasvirini yapmakta ve özlemini dile getirmektedir:

(bk. Okay - Düzdağ, "Mehmet Âkif Ersoy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 28/432-439)

(...)
Olağanüstü hatıradan bak ki hala dehşetli tarihler,
Görmemiş böylesi bir manzarayı, insan göremez de,
Bir taraftan dinimiz, ahlakımız, irfanımız;
Bir taraftan kılıçla yürüyen adaletimiz, ihsanımız;
Yükselerek milletleri dalga dalga kucaklamış.
Hepsi dalmıştı birliğin coşkun ahengine.
İyiliği emretmekti Müslümanların işi;
Kötülük görse, kardeş uyarırdı kardeşi.
Kimse haksızlığa kayıtsız kalmazdı;
Bir kişiye gelen musibet, herkesi titretirdi.
(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, 201-202)
(Kitap için sadeleştirilmiştir.)

İstiklal şairimizin kişiliğinde iman ve vatan sevgisi nasıl bir bütünlük oluşturmuştur? Açıklayınız.

Gençlik dönemi kimlik arayışı sürecinde din, gencin anlam arayışına cevap verir. Genç için başarılı öğrenci, iyi bir arkadaş/evlat vb. rollerin her biri kendi içinde anlamlıdır. Ancak edindiği bu roller içerisinde "Hayatımın temel amacı nedir?" sorusuna cevap bulamayabilir. Din, bu noktada devreye girer. **"... İnsanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım."**[50] ayeti gereğince insanın nihai yaratılma amacı kulluk yani ibadettir.[51] İbadet, yapılan her davranışta Allah'ın (cc) rızasını gözetmektir.[52] Bu inancı içselleştiren genç için üstlendiği tüm rollerin temeline Allah'ın (cc) rızası yerleşir. Genç, hayatının bir anlamı ve amacı olduğunu fark eder.

Dinî inanç gence aidiyet duygusu kazandırır. İslam, inananları Müslüman kimliği altında birleştirerek onların ait olma ihtiyacını giderir. Topluca kılınan cuma ve bayram namazları, birlikte açılan oruçlar vb. ibadetler gençlerin aidiyet duygusunu pekiştirir. Genç, köklü ve anlamlı bir bütünün parçası olduğunun farkına varır. Toplum, gencin yaşadığı çevreyle bütünleşmesine ve kendisini geliştirmesine imkân tanımalıdır. Bu süreçte genç, onaylanmaya ve öne çıkan kişilerin hayatlarından ilham almaya heveslidir.[53] Rol modelini kendi tarihinden alan genç hem toplumla hem de inancıyla bütünleşir.

8. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Benim Kimlik Haritam*
Amaç	*Gençlik dönemi kimlik inşasında dinin etkisini müşahede edebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Güvenilir kaynaklardan (DİB ve MEB kaynakları) bireyin kimlik inşasında dinin etkileriyle ilgili araştırma yapınız.*

Sınıf içi Uygulama

2. *Elde ettiğiniz bilgilerden hareketle kendi çıkarım ve yorumlarınızı da içeren birer metin yazınız.*
3. *Üç-beş kişilik gruplar oluşturunuz. Her gruba bir sözcü seçiniz.*
4. *Yazdığınız metinleri grup arkadaşlarınızla paylaşınız.*
5. *Grup içinde yazılan metinler üzerine tartışınız ve grupça ortak çıkarımlar yapınız.*
6. *Çıkarımlarınızı öğretmen rehberliğinde grup sözcünüz aracılığıyla diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Diğer grupların çıkarımlarına katılma derecenizi birden beşe kadar puanlayınız.*

Kontrol Noktası

Verilen boşlukları istenilen ifadelere uygun olarak doldurunuz.

Gençlik dönemi kimlik oluşturma süreci özellikleri	***Gençlik döneminde dinin kimlik inşası üzerindeki etkileri***

Farklı Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri verilen alana kısaca not edebilirsiniz.

2. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

A) Aşağıdaki 1-5. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. Etkili din eğitimi ile çocuğun biyolojik, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi arasındaki ilişkiyi örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. Gelişim dönemlerine uygun olmayan bir din eğitiminin çocuğun inanç gelişimi üzerindeki etkileri neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3. Hz. Peygamber'in kullandığı eğitim metotlarını örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

4. Kitle iletişim araçlarının din algısına olumlu veya olumsuz etkilerini örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

5. Din eğitimi veren bir kişinin gelişim dönemlerine dair bilgi sahibi olması neden önemlidir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki 6-12. cümlelerde doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Başına "Y" yazdığınız cümlelerdeki bilgi yanlışlarını düzelterek doğru cümleyi altındaki boşluğa yazınız.

6. (....) İşlem öncesi dönemindeki çocuklara dinî kavramlar soyut örneklerle öğretilmelidir.

.....

7. (....) Gelişim dönemlerine göre din eğitimi uygulamalarının sınıflandırılmasında bilişsel gelişim kuramı temel alınabilir.

.....

8. (....) Din eğitimi, her yaş grubunda aynı yöntemlerle etkili biçimde verilebilir.

.....

9. (....) Din eğitiminin nasıl verileceğini din görevlilerinin öğrenmesi yeterlidir.

.....

10. (....) Peygamber kıssaları, çocukların ahlaki değerleri anlamalarına katkıda bulunur.

.....

11. (....) Farklı yaşlardaki bireylerin dinî tutumları aynı düzeydedir.

.....

12. (....) Çocuğun yaşına uygun bir din eğitimi, inancın içselleştirilmesine katkıda bulunur.

.....

C) Aşağıdaki 13-20. cümlelerde boş bırakılan yerlere kutulara yazılmış kelimelerden uygun olanlarını yerleştiriniz.

aile	*arkadaş grubu*	*din arayışı*	*duyusal motor*
işlem öncesi	*kimlik*	*okul*	*plansız*
sistematik	*somut*	*somut işlemler*	*soyut işlemler*

13. 11 yaş ve sonrası, varsayımsal düşünmenin başladığı .....……..... dönemidir.

14. Dinî tutumların şekillenmesinde gençlik döneminde .....……..... belirleyici bir rol oynar.

15. Gençlik döneminde "Ben kimim?", "Bu dünyadaki amacım ne?" vb. sorular .....……..... arayışıyla ilgilidir.

16. 2-7 yaş arası çocuk, gördüğü nesneleri zihninde canlandırabildiği .....……..... dönemindedir.

17. Çocuklara "melek", "dua" gibi kavramlar öğretilirken ..... örnekler kullanılmalıdır.

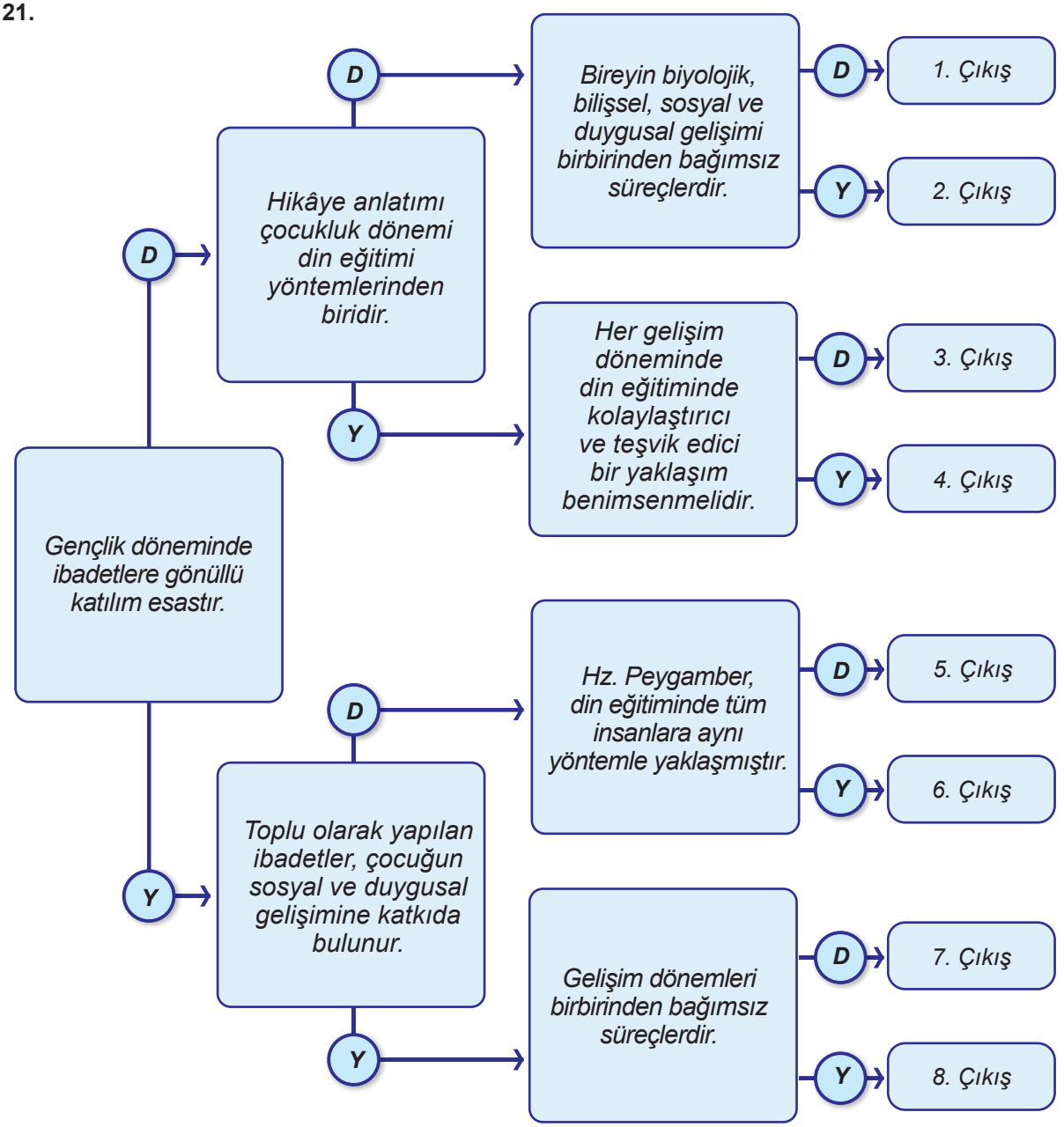
18. İlk dinî öğrenmelerin temeli, genellikle …….. ortamında atılır.

19. Çocuklar için din öğretiminde yaşayarak öğrenme etkilidir, 7-11 yaş arasını kapsayan bu döneme .....…….. dönemi denir.

20. Okul ortamı, dinî bilginin .....…….. aktarılmasını sağlar.

Ç) Aşağıdaki cümlelerin doğru (D) veya yanlış (Y) olmalarına göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

21.

D) Aşağıdaki 22-25. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

Almila: Çocuğu zorlayarak ibadete alıştırmak çocukta ters tepki oluşturur.

Bilge: Çocukların ibadetlere katılımını sağlamak için çocuklara örnek olmak ve çocuklara ibadeti sevdirmek gerekir.

Tuna: Bayram ve cuma namazı gibi toplu ibadetlere katılım çocukların ortak değerleri deneyimlemelerine katkıda bulunur.

22. Almila, Bilge ve Tuna'nın düşünceleri sırasıyla aşağıdaki kavramlardan hangileriyle ilişkilendirilebilir?

A) Aidiyet-sosyalleşme-rol modeli

B) Eğitim-korku ve tehditten kaçınma-akran çevresi

C) Korku ve tehditten kaçınma-rol modeli-toplumsal aidiyet

D) Korku ve tehditten kaçınma-sosyalleşme-somutlaştırma

E) Sosyalleşme-rol modeli-tedricî eğitim

23. Aşağıdakilerden hangisi din eğitiminde "bireysel farklılık" ilkesine uygun bir davranıştır?

A) Öğrencilerin aynı hızda ve düzeyde anlamasını beklemek

B) Öğrencilerin yaş ve hazır bulunuşluğuna göre hedef belirlemek

C) Öğrencilerin başarısını sözlü sınavlar yaparak ölçmek

D) En başarılı öğrencinin seviyesine göre dersi işlemek

E) Öğrencileri çoktan seçmeli sorularla sınav yapmak

24. Ailenin din eğitimine etkisiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Ailenin sözlü nasihati din eğitimi için yeterlidir.

B) Aileler dinî tutumlarıyla çocuklara rol modeli olur.

C) Çocuk ibadetlere katılmamalı ailesini izlemelidir.

D) Baskı ve zorlama çocuğun dini öğrenmesini hızlandırır.

E) Ailenin ısrarcı tavrı çocuk üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

25. Çocuklar çevrelerinde gördükleri söz ve davranışları taklit ederler. Çocuklara kazandırılmak istenen davranış "yap" veya "yapma" komutlarıyla değil yetişkinin günlük rutin ve davranışlarındaki uygulamalarıyla kazandırılır.
Yukarıdaki metne göre yetişkinlerin takip etmesi gereken en etkili yöntem aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sözlü uyarılarla çocukları yönlendirmek

B) Katı kurallar koymak uyulmadığında cezalandırmak

C) Güzel bir davranışı uygulamanın önemini anlatmak

D) İyi model olmak ve davranışlarla örneklendirmek

E) Yapılması istenen davranışlarda ısrarcı olmak

E) Aşağıdaki açıklamaları, uygun olan kavram ile eşleştiriniz.

26.

I. *Kişinin hayatında bazı özelliklere göre tanımlanan dönemler*	
II. *Eğitimin bireyin yaş, kişisel özellik ve hazır bulunuşluk düzeyi dikkate alınarak kademeli biçimde sunulması*	
III. *Davranışları, kişiliği ve özel nitelikleriyle başkalarına özellikle gençlere örnek olan kişi*	
IV. *Bireyin yaşamını sürdürdüğü toplumu oluşturan aile, okul gibi kurumlar ile kültürden meydana gelen toplumsal yapı*	
V. *Bireyin dine ilişkin düşünce, tutum ve davranışlarının tümü*	
VI. *İnsanın toplumsal bir varlık olarak kimliğini ortaya koyan belirti, nitelik ve özelliklerin tamamı*	

a dinî tutum

b gelişim dönemi

c işlem öncesi dönem

ç kimlik

d rol modeli

e sosyal çevre

f sosyal gelişim

g tedricî eğitim

Ünite ile ilgili daha fazla soruya karekodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

2. Ünite Sonnot

1 Ebu Davud, “Edeb”, 23.
2 bk. Santrock, “Yaşam Boyu Bakış Açısı”, çev. Sayıl,15.
3 bk. Piaget, *Science of Education and the Psychology of the Child*, çev. Coltman, 29-33.
4 bk. Kurtubi, *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an*, nşr. Buhari, 1/39.
5 bk. Tirmizi, “Sıfatu’l-Kıyame”, 59.
6 bk. Nesai, “Tatbik”, 82.
7 bk. Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 52-53.
8 bk. Piaget, *Science of Education and the Psychology of the Child*, çev. Coltman, 32.
9 bk. Elkind, *The Power of Play*, 4. Gazali de çocukluk döneminde motive edici oyunlara teşviki önerir. bk. Gazali, *Mizanu’l-Amel,* nşr. Dünya, 392.
10 bk. Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 27.
11 bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 71, 74.
12 bk. Gazali, *İhya’u Ulumi’d-Din*, 1/94.
13 bk. Bandura, *Social Learning Theory,* 32-33.
14 bk. İbni Hacer, *el-İsabe*, nşr. Türki, 2/293.
15 bk. Buhari, “İstizan”, 15; Tirmizi, “Menakıb”, 10.
16 bk. Buhari, “Edeb”, 112; Buhari, “Cenaiz”, 79.
17 bk. Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 35.
18 Tirmizi, “Sıfatu’l-Kıyame ve Rikak” 59.
19 bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 76.
20 bk. Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 121.
21 bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 88.
22 bk. Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 104, 108.
23 bk. Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 130.
24 Buhari, “Cihad”, 164.
25 bk. Gazali, *İhya’u Ulumi’d-Din*, 3/72.
26 Buhari, “Savm”, 59.
27 Buhari, “Zekât”, 34.
28 Tirmizi, “Sefer”, 23.
29 Müslim, “Mesacid”,33.
30 bk. Ayten - Vural, *Ah Bu Gençler*, 59.
31 Buhari, “Cenaiz”, 92.
32 bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 99-100.
33 bk. Beldağ, “Ahlak ve Değerler Eğitimi”, 214-215.
34 bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 100-101.
35 Tirmizi, “Zühd”, 45; Ebu Davud, “Edeb”, 19.
36 bk. İbni Sahnun, *Adabü’l-Muallimin*, thk. Matvi, 106.
37 bk. Okumuşlar, “Din Eğitiminin Psiko-Sosyal ve Kültürel Temelleri”, 244.
38 bk. Okumuşlar, “Din Eğitiminin Psiko-Sosyal ve Kültürel Temelleri”, 41-42.
39 bk. Erikson, *Childhood and Society*, 234.
40 bk. Erikson, *Identity,* 91.
41 bk. Erikson, *Identity,* 87.
42 bk. Erikson, *Identity,* 18.
43 bk. Erikson, *Identity,* 163.
44 bk. İbni Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 3/12.
45 Enam suresi 76-79. ayetler; bk. İbni Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye,* 1/143.
46 Enbiya suresi 51. ayet.
47 bk. Ayten, *Din ve Sağlık,* 24-73.
48 bk. Ayten - Vural, *Ah Bu Gençler*, 34.
49 bk. Ayten - Vural, *Ah Bu Gençler*, 36-37.
50 Zariyat suresi 56. ayet.
51 bk. Kurtubi, *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an*, nşr. Buhari, 17/55.
52 bk. Zebidi, *Tacu’l-Arus*, nşr. Heyet, 8/330.
53 bk. Erikson, *Identity,* 130.

3. ÜNİTE

DEĞER TEMELLİ AHLAK EĞİTİMİ

3.1. Değer Temelli Ahlak Eğitiminin Önemi
3.2. Çevresel Unsurların Ahlak Eğitimindeki Rolü
3.3. Ahlak ve Değer Eğitimi Yaklaşımları

▶ Bu ünitedeki anahtar kavramlar

- **ahlak**
- **değer**
- **saygı**
- **vicdan**
- **ahlaki ikilem**
- **erdem**
- **sevgi**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- değer temelli ahlak eğitiminin önemini anlayabilmeyi,
- çevresel unsurların ahlak ve değer eğitimindeki rolünü yorumlayabilmeyi,
- ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarını temel alan din eğitimi uygulamaları hakkında mukayese yapabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de insanların her şartta adaletli ve dürüst olmaları, sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiğini şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."** (Nisa suresi 135. ayet)

Sevgili Peygamberimiz de güzel ahlakın önemi konusunda şu vurguyu yapmaktadır: *"Sizin en hayırlılarınız, ahlakı en güzel olanlarınızdır."* (Buhari, "Menakıb", 23)

Ayet ve hadis doğrultusunda adalet, dürüstlük ve sorumluluk bilincinin günlük hayattaki bireysel ve toplumsal yaşantıya etkileri üzerinde düşününüz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.1. Değer Temelli Ahlak Eğitiminin Önemi

Konuya Başlarken

Selvi, okuldan evine dönerken bir teyzenin cüzdanını düşürdüğünü fark eder. Cüzdanı sahibine ulaştırmak amacıyla aldığında içinde bir miktar para olduğunu görür. Bu durum, Selvi'nin aklına kısa bir an için kendi evlerindeki maddi sıkıntıları getirir. Babasını yıllar önce kaybetmiştir, annesi geçirdiği bir kaza nedeniyle bir süredir çalışamamaktadır ve aile, bu dönemde yakınlarının desteğiyle ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Selvi, paranın kendi ailesinin bazı ihtiyaçlarını karşılamaya yetebileceğini düşünse de bunun doğru olmayacağını hemen hatırlar. Teyzenin de bu paraya ihtiyaç duyabileceğini, parayı kaybetmesinin onu zor durumda bırakabileceğini düşünerek cüzdanı gecikmeden sahibine teslim eder.

(Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Selvi'nin yerinde siz olsaydınız ne yapardınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

sevgi
İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu; muhabbet.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "sevgi")

ahlak
İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünü.
(Sürmeli vd., "ahlak", 9)

Adil, vefalı ve doğru sözlü olmak bir Müslüman'ın sahip olması gereken erdemlerdendir. Hz. Peygamber, bu değerleri hayatına yansıtmış, insanlara **sevgi** ile yaklaşmış bizlere de bu konuda örnek olmuştur. *(Görsel 3.1).* Sevgili Peygamberimiz, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra umre yapmak için Mekke'ye gitmişti. Müşrikler ise dağlara çekilmişti ve Müslümanlar umre yaparken Mekke'yi boşaltmışlardı. Böylesine müsait bir anda Müslümanlar rahatlıkla Mekke'yi ele geçirebilirdi. Ancak Resulullah, Mekkeli müşriklerle sadece üç gün Mekke'de kalmak üzere antlaşma yaptığı için sürenin bitiminde Medine'ye döndü. Elinde güç olsa dahi her zaman adil oldu ve verdiği sözü tuttu. Böylece insanlara her şartta adaletli ve vefalı olmanın önemini, güzel **ahlak**ın da temel bir değer olduğunu yaşayarak gösterdi.[1]

Görsel 3.1
Hz. Peygamber'i örnek alan kişi çevresine sevgi ve merhametle yaklaşır.

Birkaç sene sonra Mekkeli müşrikler sahip oldukları siyasi, askerî ve ekonomik gücü kaybettiler ve zayıf duruma düştüler. Bu durumun sonucunda Hz. Peygamber'in liderliğindeki Müslümanların karşısında yenilgiyi kabul ettiler. Böylece Sevgili Peygamberimiz, doğup büyüdüğü ve müşriklerin eziyetleri nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığı Mekke'yi savaş yapmaksızın fethetti. Kendisine ve Müslümanlara birçok haksızlık yapılmış olmasına rağmen hiç kimseye zulmetmedi. Evlerinde bulunanların güvende olacağını, onların saygınlıklarını koruyacağını ifade ederek verdiği tüm sözleri yerine getirdi. Mekkelilere merhametle davrandı ve onları bağışladı.[2] Çünkü Hz. Peygamber insanlara merhamet ve **saygı**yla yaklaşırdı.

saygı
Değeri, üstünlüğü dolayısıyla bir kimseye ve bir şeye karşı dikkatli davranmaya sebep olan sevgi duygusu; hürmet.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "saygı")

Bir Hadis

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

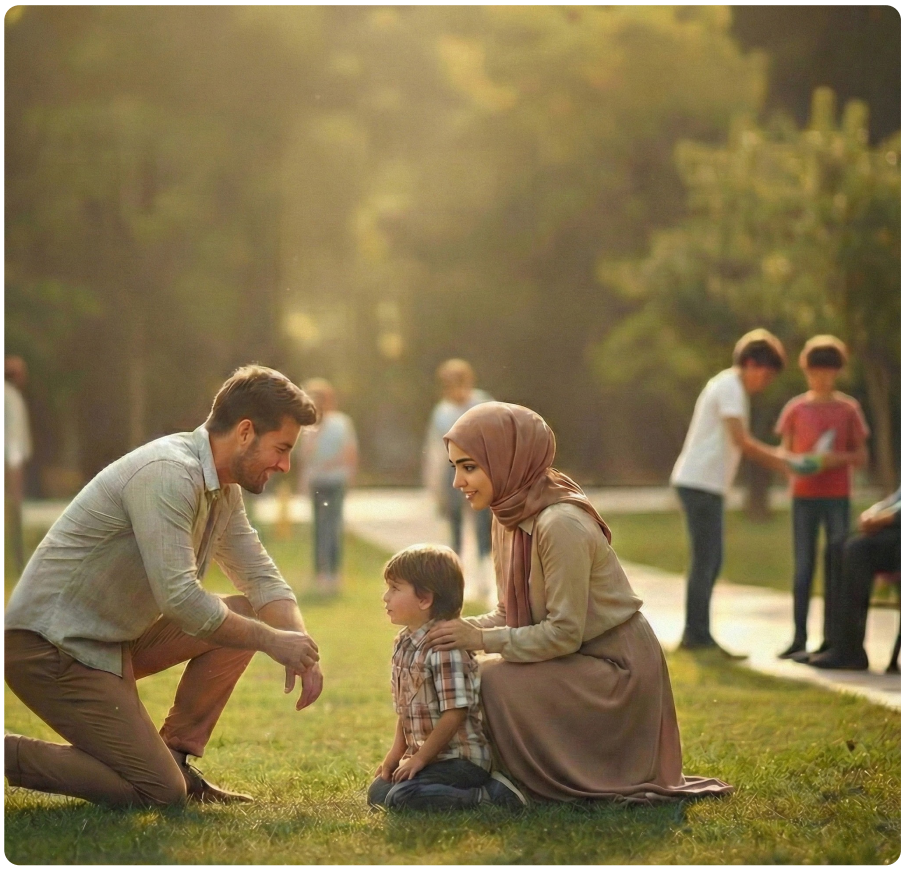
"Merhamet edenlere Rahman olan Allah da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin."

(Ebu Davud, "Edeb", 65)

Hz. Peygamber için kişisel menfaatler değil adalet, dürüstlük, yardımseverlik gibi **değer** temelli ahlaki özellikler ön plandaydı. Bütün hayatını bu değerler üzerine inşa etti. O, **erdem**i sadece anlatmakla kalmadı; erdemli bir hayat yaşayarak da ortaya koydu *(Görsel 3.2)*. Böylece tüm insanlar için en güzel örnek oldu.

değer
Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünü.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "değer")

erdem
Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı; fazilet.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "erdem")

Görsel 3.2
Sevgi ve merhamet Sevgili Peygamberimizden bizlere mirastır.

1. Etkinlik

15dk.

Adı	İkilemlere Çözüm Üretiyorum
Amaç	Değer temelli ahlak eğitiminin önemini fark edip tanımlayabilme

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Verilen sorular üzerine düşününüz.
   a. Sınav öncesinde defterini kaybeden arkadaşınız sizden defterinizi istediğinde ne yaparsınız?
   b. Alışveriş yaparken kasiyer yanlışlıkla fazla para üstü verdiğinde ne yaparsınız?
   c. Sokakta yardıma ihtiyacı olan yaşlı birini gördüğünüzde nasıl davranırsınız?
   d. Bir oyunda sıranın size gelmesini beklemek zor geldiğinde nasıl davranırsınız?
   e. Bir pazarcının sattığı limonları tartarken tartıya eliyle bastırdığını ve haksızlık yaptığını görürseniz nasıl davranırsınız?
2. Bu soruların merhamet, adalet, dürüstlük, saygı ve yardımseverlik değerlerinin hangisiyle ilişkili olduğunu sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
3. Bu değerleri örnekteki gibi kendi cümlelerinizle ifade ediniz ve ilgili alanlara yazınız.

Dürüstlük — Doğruyu söylemek, kimseyi kandırmamak

Adalet

Merhamet

Saygı

Yardımseverlik

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle verilen cümleyi tamamlayınız.

Bu etkinlikte beni etkileyen değer _____ oldu.

Çünkü _____

2. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Değerlerimi Yaşatıyorum*
Amaç	*Değer temelli ahlakı içselleştirme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Beş gruba ayrılınız.*
2. *Bir A4 kâğıdın ortasına "Değer temelli ahlak eğitimi" yazınız, çevresine aklınıza gelen değerleri yerleştiriniz ve her değeri 1-2 kısa ifadeyle tanımlayınız.*
3. *Değerler arasındaki ilişkiyi oklarla gösteriniz, okların üzerine ilişkiyi açıklayan kısa bir kelime/ifade ekleyiniz.*
4. *Hazırladığınız kavram haritasını öğretmeninizin rehberliğinde kontrol ederek sınıf panosunda sergileyiniz.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen ifadeleri tamamlayınız.*

Bu etkinliği yapmadan önce etkinlikte verilen değerlerle ilgili bildiklerim:

Bu etkinlikten sonra verilen değerlerle ilgili öğrendiğim yeni bilgiler:

Bu etkinliğin bana hissettirdikleri:

Ahlak ve değer kavramları arasındaki ilişki şöyle açıklanabilir: Değerler deyince bir bütün olarak ahlaki yargılardan bahsetmeyiz. Değerleri ahlaka ilişkin ve ahlaka ilişkin olmayan değerler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ahlaka ilişkin değerler zorunluluk bildirir, bize ne yapmamız gerektiğini söyler. Ahlaka ilişkin olmayan değerlerin böyle bir emretme özelliği yoktur. Bunlar daha çok kişisel tercihlerle alakalıdır.[3] Örneğin dinî değerler, toplumların temel değerlerindendir. Bireylerin **vicdan**a dayalı tutumları ile inanç tercihleri kişisel olmakla birlikte dinî değerlere saygı, toplumsal uyum açısından önem taşır.

vicdan
Hayır yapmaktan hoşlanan, kötülükten sakınan, iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlaki duygu, gizli his.
(Sürmeli vd., "vicdan", 385)

Siyasi ve ekonomik tercihler başta olmak üzere resim, heykel, mimari, edebiyat, müzik gibi sanatsal alanlara giren seçimler kişiseldir. Bölgelere göre değişkenlik gösteren gelenek ve görenekler de böyledir. İnsanların değer verdiği bu tür kişisel tercihlere saygı çerçevesinde yaklaşmak gerekir.

▲
Bilgi Görseli 3.1
Bireylerin sahip olması gereken başlıca değerler toplumun ayakta kalmasını sağlar.

Değerlerin bir kısmının benimsenip hayata geçirilmesi, diğer kısmının ihmal edilmesi ülkenin güç kaybetmesine ve zarar görmesine yol açar. Örneğin vatanına ve bayrağına sahip çıktığını, gerekirse bu uğurda can vermekten çekinmeyeceğini iddia eden ancak günlük hayatında çalışmayan, iyilik yapmayan, doğru sözlü olmayan ve sorumluluklarını yerine getirmeyen bir kişi aslında topluma zarar vermektedir. Çünkü vatanın bütünlüğü, huzurun ve güvenin yayılması ancak o toplumda yaşayan bireylerin üzerlerine düşen vazifeleri en iyi şekilde yapmalarıyla mümkündür.

Toplumu oluşturan bireylerin ahlaki değerlere kayıtsız kalması, güven ortamının zayıflamasına yol açabilir. Güven eksikliği; bireylerin can, mal, akıl sağlığı, nesil güvenliği gibi temel haklarının korunmasını güçleştirebilir. Bu durum ruhsal ve bedensel sorunların artmasına zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde işlemesi için güven ortamının desteklenmesi önemlidir.

3. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Değerlerin İzinde: Dün, Bugün ve Yarın*
Amaç	*Değer temelli ahlak eğitiminin önemli özelliklerini belirleyebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Verilen metinleri okuyunuz.*

Hz. Ömer'in Adalet Anlayışı

Hz. Ömer'in adalet konusundaki hassasiyetini İstiklâl Marşı Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy şöyle ifade etmiştir:

(...)

"Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!"

(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat,* 85)

Şiirde belirtilen Dicle Nehri, Hz. Ömer'in yaşadığı Medine'ye uzaktır ancak yönetimi altındaki topraklara dâhildir. O, her türlü adaletsizlikten kendisini sorumlu hissedecek kadar hassastır.

Osmanlı Devleti'nde Ahilik Teşkilatı

Ahi; yiğit, cömert, civanmert manalarına gelir ve ahilik teşkilatı mensubu, zanaatkâr kişi için kullanılır. Ahilik; Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da kurulan ve gelişen dinî ve toplumsal yönü olan bir esnaf teşkilatıdır. Ahilik teşkilatının temel yapısını, yiğitlik ve cömertlik başta olmak üzere tüm yüksek değerleri kendisinde toplamayı amaç edinen ve bu değerlerden taviz vermeyen zanaatkâr gençler oluşturur.

(Sürmeli vd., "ahi, ahilik", 8)

İmece Usulü Yardımlaşma

"Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi."

(*Güncel Türkçe Sözlük*, "İmece")

2. *Metinlerden hareketle toplumların değer temelli bir ahlak eğitimine niçin ihtiyaç duyduğunu düşününüz.*
3. *Sınıf ortamında dört ayrı alan oluşturunuz ve her bir alanı, aşağıda belirtilen gerekçelerden biriyle adlandırınız.*

Toplumda düzeni sağlamak	*İnsan ilişkilerinde güveni güçlendirmek*	*Adalet ve eşitliği korumak*	*Bireyin vicdan ve karakter gelişimine katkıda bulunmak*

4. *Kendinizi fikir olarak en yakın hissettiğiniz gerekçeye ait alana gidiniz.*
5. *Bulunduğunuz alandaki arkadaşlarınızla verilen sorular üzerine tartışınız.*
   - *Bu sebebin başka tarihî/toplumsal örnekleri nelerdir?*
   - *Bu sebep hangi sonuçlara yol açmıştır?*
   - *Günümüzde de bu sebepler hâlâ geçerli midir?*
6. *Bir grup sözcüsü seçiniz ve grup sözcünüz aracılığıyla ulaştığınız sonuçları diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen cümleyi tamamlayınız.*

Değer temelli ahlak eğitimi olmasaydı toplumda _____

_____ *gibi olumsuzluklar ortaya çıkardı.*

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Ahlak ve erdem arasındaki ilişki hakkında şunları söyleyebiliriz: Bir hâlin erdem sayılabilmesi için bu hâlin kişide iyice içselleşmiş olması gerekmektedir. Bu bağlamda erdemli olmakla ahlaklı olmak aynı manaya gelmektedir. Bu da erdemli eylemlerin kişide, uzun düşünmeye ve herhangi bir zorlamaya ihtiyaç duymadan gerçekleşmesidir. Öyleyse iyi, güzel ve doğru davranışların ara sıra yapılması, erdemli bir insan olmak için yeterli değildir. Söz konusu davranışların kişi tarafından içselleştirilmiş ve hayatın doğal akışında kendiliğinden yapılır hâle gelmiş olması gerekmektedir. Örneğin ara sıra ve istemediği hâlde kendini zorlayarak başkasına yardım eden biri cömertliğe uygun davranmış gibi görünse de aslında cömertlik erdemine sahip sayılmaz. Çünkü bütün erdemler iyice içselleştirilmiş, kişide yerleşik hâle gelmiş yatkınlıklardır. Bu sebeple ancak karşısındaki kişinin ekonomik durumuna, makamına bakmadan ve kendisine menfaati olup olmayacağını düşünmeden herkese karşı cömert olan biri bu kapsamda sayılmaktadır. Yine saygılı davranılması gereken bir yerde tereddüt etmeden saygılı davranmak, gerçekten yardıma muhtaç birine anında yardım etmek bu tür davranışlara örnek olarak gösterilebilir.[4]

▲
Bilgi Görseli 3.2
Erdem olarak değerlendirilebilecek bazı davranışlar

Birey bu davranışları ne kadar çok içselleştirip hayatında uygularsa o kadar erdemli bir insan olur. Elbette tüm bunlar bir süreç içinde olur. Kişi bu değerleri devamlı yaptıkça özümser ve onlara karşı yatkınlık kazanır. Bir süre sonra bu erdemler kendiliğinden yapılır hâle gelir.

Kontrol Noktası

Ahlak, değer ve erdem kavramlarını kullanarak ahlak eğitiminde değerlerin önemini anlatan bir metin yazınız. Metninizde ayet ve hadislere de yer veriniz.

3.2. Çevresel Unsurların Ahlak Eğitimindeki Rolü

Konuya Başlarken

Bir Ayet

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız.”

(Rahman suresi 7-8. ayetler)

Günümüzde yaşamın sadece dünya hayatından ibaret olduğu ve ahiret hayatının hiç yaşanmayacağı gibi yanlış bir algı geniş kitleleri etkilemektedir. Bunun neticesi olarak bazı insanlar dünyayı diledikleri gibi kullanabileceklerini düşünmektedir. Doğayı ve tüm canlıları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabileceklerine inanan kişiler, dünyanın dengesini bozmakta ve bu durum istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir.

Ayette geçen “denge ve ölçü” kavramları çevreyle insan ilişkisini nasıl açıklamaktadır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 3.3
Doğaya zarar vermeden yaşamak tüm insanlığın görevidir.

Bilinçsiz ağaç kesimleri ve insan kaynaklı yangınlar, ormanların sürekliliğini tehdit ederek küresel ölçekli orman kayıplarına sebebiyet vermektedir. Bu kayıplar, oksijen üretiminin azalmasına neden olarak insan yaşamı üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Sanayileşme sürecinde kurulan fabrikalar, tedbir alınmadığı takdirde akarsuların ve yer altı sularının kirlenmesine yol açmaktadır. Sağlıklı içme suyu kaynaklarının azalması, çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta ve canlıların hayatını tehlikeye sokmaktadır *(Görsel 3.3)*. Makineleşmenin artmasıyla hava kirliliği ciddi boyutlara ulaşmakta ve bu durum insan sağlığını tehdit etmektedir. Yetkili kurumların onayından geçmeden tarımda kullanılan ilaçlar toprağı kirletmekte, bu durum yiyecekler üzerinden insan sağlığını bozmakta ve çeşitli canlılara zarar vermektedir.

4. Etkinlik

20 dk.

Adı	Kısa Filmden Değere: Çevre-Ahlak Bağlantısı
Amaç	Çevresel unsurların ahlak ve değer eğitimindeki rolünü yorumlayabilme

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.

Ön Hazırlık

1. Çevre bilinci ve ahlaki sorumluluk temalı 5-10 dakikalık kısa film izleyiniz veya konuya uygun 3-4 görsel belirleyiniz.

Sınıf İçi Uygulama

2. Film/Görseldeki çevresel sorunu ve bunun insan yaşamına etkisini kısaca belirleyiniz.
3. Bu durumun sorumluluk, israfın önlenmesi, paylaşma, adalet ve doğaya saygı değerlerinden hangileriyle ilişkili olduğunu yazınız.
4. "Ben bu konuda ne yapabilirim?" sorusuna en az iki somut sorumluluk önerisi geliştiriniz.

Değerlendirme: Etkinlikten hareketle verilen cümleleri tamamlayınız.

Bu etkinlikten

öğrendim.

Bu etkinliği yaparken

hissettim.

Bu etkinlikten hareketle

araştıracağım.

Tam bir dengeyle yaratılan dünya, insanların aşırı ve bilinçsiz müdahaleleri sonucunda zarar görmektedir. Bu sebeple her bireyin çevresiyle denge ve uyum içinde yaşaması zorunlu bir görevdir.

Bir Hadis

Sevgili Peygamberimiz çevresinde olup bitenlere dikkat eder ve tüm canlıları korumaya gayret gösterirdi. Bir defasında açlıktan karnı sırtına yapışmış bir deveyi görünce şöyle buyurdu:

"Konuşamayan (derdini anlatamayan) bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkun!"

(Ebu Davud, "Cihad", 46)

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

5. Etkinlik

15 dk.

Adı	*Doğaya Emanet Gözüyle Bakmak*
Amaç	*Çevresel unsurların ahlak ve değer eğitimindeki rolünü yorumlayabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Verilen hadis metinlerini okuyunuz.*

Bir Hadis

Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Kıyamet koptuğu sırada birinizin elinde bir fidan olup dikecek fırsatı da varsa onu hemen diksin!"

(Buhari, *el-Edebü'l-Müfred*, 1/542)

Sevgili Peygamberimiz, Müslümanların sadece insanlara değil bütün canlılara şefkatle davranmalarını emrederdi. Nitekim Hz. Peygamber bir defasında Medineli bir adamın bahçesine uğradı. Orada bulunan bir deve, Peygamber Efendimiz'i görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Hz. Peygamber, devenin yanına gitti ve kulaklarının arkasını şefkatle okşadı. Deve sakinleşince Sevgili Peygamberimiz "Bu deve kimin?" diye sordu. Medineli bir delikanlı geldi ve "Bu deve benimdir ey Allah'ın Resulü!" dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Sana lütfettiği şu hayvan hakkında Yüce Allah'tan korkmuyor musun? O, senin kendisini aç bıraktığını ve çok yorduğunu bana şikâyet ediyor!"

(Ebu Davud, "Cihad", 46)

2. *Hadislerden hareketle İslam'ın çevreyle ilgili öğretilerinin insan ve çevre arasında nasıl bir bağ kurmaya çalıştığını düşününüz.*
3. *İki kişilik gruplar oluşturunuz ve düşüncelerinizi arkadaşınızla paylaşınız.*
4. *Paylaşımlarınızdan yola çıkarak ortak bir çıkarım cümlesi oluşturunuz.*
5. *Ardından dört kişilik gruplar oluşturunuz ve çıkarımlarınızı paylaşınız. Grup olarak ortak bir sonuca ulaşınız.*
6. *Grubunuzda bir arkadaşınızı yazman olarak belirleyerek ulaştığınız sonuçları sınıf tahtasına yazdırınız ve sonuçlar üzerine sınıfça tartışınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle akran değerlendirme formunu doldurunuz.*

AKRAN DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, yukarıdaki etkinlik esnasındaki performansınızı kendi duygu ve düşüncelerinize göre değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Grup çalışmasına aktif olarak katıldı.			
Arkadaşlarının görüşlerine saygı gösterdi.			
Ortak çıkarım cümlesinin oluşturulmasına katkıda bulundu.			
Tartışma sırasında sorumluluk, paylaşma, saygı gibi ahlaki değerlere dikkat etti.			

İnsanların çevreye verdiği zarar yalnızca doğayı tahrip etmekle sınırlı kalmaz, bireyin ve toplumun da bozulmasına yol açar. Çünkü bireyin beden ve ruh sağlığı doğayla doğrudan bağlantılıdır *(Görsel 3.4)*. Toprak, su ve havanın temiz olmadığı bir çevrede insanın sağlıklı kalabilmesi mümkün değildir. Örneğin temel ihtiyaçlardan olan içme suyu ve besin bulunamadığında insanlar arasında kargaşa çıkabilir. Hava, toprak ve suyun kirlendiği bir ortamda insan ilişkileri olumsuz etkilenebilir. Böyle bir yerde güvenli ve huzurlu bir hayat sürmek zorlaşır.

6. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Çevre ve Ahlaki Sorumluluk*
Amaç	*Çevresel unsurların ahlak eğitimindeki rolünü nesnel ve doğru bir şekilde ifade edebilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *İklim değişikliği, çevre kirliliği, israf, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi çevresel sorunların ortaya çıkmasında insan davranışlarının ve ahlaki tutumların etkisini düşününüz. Ardından şu ifadeyi okuyunuz: "Günümüzde yaşanan çevresel sorunlar ahlaki gelişimi etkiler. Bu nedenle her öğrencinin ahlak eğitiminde çevreye karşı sorumluluk bilinci kazanması gerekir."*
2. *Sınıfın üç köşesine "Katılıyorum", "Katılmıyorum" ve "Kararsızım" ifadelerini yerleştiriniz.*
3. *Görüşünüze uygun olan köşeye geçiniz ve seçiminizin gerekçesini belirtiniz.*
4. *Arkadaşlarınızın görüşlerini dinledikten sonra düşüncenizi yeniden değerlendiriniz. Görüşünüz değişirse köşenizi değiştirebilirsiniz.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen cümleyi tamamlayınız.*

Güncel çevre sorunları karşısında birey olarak üstlenmem gereken ahlaki sorumluluklar

Görsel 3.4 *Yaşadığı çevre insanın zihin sağlığını doğrudan etkiler.*

Kontrol Noktası

Yusuf, çalışkan ve bilimsel çalışmalara oldukça meraklı bir gençtir ancak yaptığı çalışmalar sonucunda ulaştığı bulgular iç açıcı değildir. Elindeki bulgulara göre önümüzdeki yedi yıl boyunca büyük bir kıtlık dalgası ülkesini etkileyecektir. Bu durum Yusuf'u endişelendirir. Bir an ailesini de yanına alarak ülkesini terk etmeyi düşünür fakat geride kalan milyonlarca insanın hâlini düşünmeden de edemez. "Bu kadar insanın hâli ne olacak?" diyerek düşüncelere dalar. Durumu ailesiyle istişare ettikten sonra kendisini yetiştirmek için büyük çaba harcayan ülkesine vefa borcunu ödemeye niyetlenir ve ait olduğu toplumun kıtlık dönemini en az zararla atlatması için büyük bir azimle çalışmaya koyulur. Bu süreçte kendisi gibi iyi niyetli çalışmalar yapan bir grup insanla tanışır. Hepsinin ortak amacı ülkelerini korumaktır. Yaptıkları çalışmalar neticesinde ulaştıkları sonuçları ve çözüm önerilerini yetkililerle paylaşırlar ancak ilk başlarda pek de itibar görmezler. Bu durum Yusuf ve arkadaşlarını yıldırmaz ve insanları bilinçlendirmeye, yetkilileri uyarmaya devam ederler. Yaptıkları bilimsel çalışmaları, sosyal medya aracılığıyla paylaşarak toplumu aydınlatmaya çalışırlar. Birkaç ay içerisinde insanların dikkatini çekmeyi başarırlar. Bunun üzerine devlet yetkilileri çalışmaları hakkında bilgi almak ve istişare etmek üzere kendilerini davet eder. Bu görüşmeler sırasında devletin bazı birimlerinin de benzer çalışmalar yürüttüğü ve gerekli tedbirleri almaya çoktan başladığı ortaya çıkar. Yaklaşan musibet o kadar büyüktür ki herkesin bu konuda çalışması gerekmektedir. Yusuf ve ekip arkadaşları devletin gerekli birimleriyle iş birliği içinde çalışmalarını gerçekleştirirler. Öncelikle mevcut su ve yiyecek miktarları tespit edilir. Gıda üretimini artırmak için çalışmalar yapılır. Depolanan su ve yiyecekler yedi yıl yetecek şekilde düzenlenir. İnsanlar bu konuda bilinçlendirilir ve israfın önüne geçmek için tedbirler alınır. İsrafa hiçbir şekilde göz yumulmaz ve kurallara uymayanlara gerekli yaptırımlar uygulanır. İnsanlar bu musibetten kurtulmak için bir taraftan çabalarken diğer taraftan dualarla Yüce Allah'tan yardım isterler. Tüm bu gayretlerin sonucunda kıtlık dönemi en az zararla atlatılır.

(Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1. *Yusuf'un yerinde siz olsaydınız ve ülkenizin bir felaketle karşı karşıya kaldığını fark etseydiniz ne yapardınız?*

2. *Bir kıtlık döneminde kuyunuzdaki su bitmek üzere olsaydı ve tüm köy suyunuza muhtaç hâle gelseydi ne yapardınız?*

3.3. Ahlak ve Değer Eğitimi Yaklaşımları

Konuya Başlarken

Bir Ayet

"Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever."

(Al-i İmran suresi 159. ayet)

Çevrenizdeki birine ahlaki değerleri kazandırmak için nasıl bir yol izlersiniz? Örneklerle açıklayınız.

Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımları, ahlak temelli değerlerin bireylere nasıl kazandırılacağı konusunu ele alır. Değer telkini, değer analizi, **ahlaki ikilem** ve adil topluluk okulları yaklaşımları bunlardan bazılarıdır [5] *(Görsel 3.5).*

ahlaki ikilem *bireyin iki değer arasında seçim yapmak zorunda kaldığı durumu ifade eden kavramdır. Her iki seçeneğin de önemli sonuçları vardır.* (bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* 175)

Görsel 3.5
İkilemde kaldığımız zamanlarda ahlaki olan yolu seçmek yaşamımızı aydınlatır.

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

DEĞER TELKİNİ (TAKRİR YÖNTEMİ)

Değer telkininde değerler açık ve net bir şekilde belli bir sıra ve düzen içinde bireye iletilir. İyi, doğru ve güzel kabul edilen değerler; doğrudan telkin yoluyla ve belirli bir konunun anlatılıp açıklanmasıyla aktarılır.[6] Konu esnasında gülmek, üzülmek gibi tasdik edici veya reddedici ifadeler; bireye ilgili değerlerin kazandırılmasında etkili olur.[7]

ÖRNEK OLAY	OLUMLU YÖNLERİ	OLUMSUZ YÖNLERİ
Öğretmen ders konusunu "Dinim benden güvenilir insan olmamı ister." cümlesiyle belirler. Devamında "Dersimizin sonunda, hayatta mutlu ve başarılı olabilmek için güvenilir bir insan olmanın, üzerimize düşen görevleri yerine getirmenin, dinimizin de istediği ahlaki davranışlar olduğunu anlayacaksınız." diyerek dersin gelişme ve sonuç kısımlarını bu doğrultuda planlar.[8]	*Değer telkini yaklaşımı kısa sürede birçok değerin aktarılmasını sağlar. Doğrudan anlatıma dayandığı için bazı duygu ve düşünceleri aşılamaya elverişlidir.[9] Kişinin değer algısı kendisine iletilen söylemlerle uyum gösterdiğinde bu yöntem daha etkili ve verimli olur.[10]*	*Bu yöntemde yalnızca tek bir duyu organı (kulak) uyarıldığı için öğrenci pasiftir bu yüzden öğrenme kuvvetli olmaz çünkü eğitimde ne kadar çok duyu organı uyarılırsa öğrenme de o kadar kuvvetli olur. Bireysel farklılıklar önemsenmediği için hangi öğrencinin neyi ne kadar öğrendiğini tespit etmek zorlaşır. Öğrenim sıkıcı olur, anlamadan ezber yapma artar. Tek fikirliliği ve dar görüşlülüğü tetikler.[11]*

DEĞER ANALİZİ

Değer analizi yaklaşımında ahlakın konusu olan bir durum, doğrudan veya çeşitli hikâyeler aracılığıyla ele alınır. Bu süreçte öğrenciden ilgili kavramın anlamını bilip bilmediğini sorgulamaktan ziyade olayı akılcı ve nesnel bir bakış açısıyla analiz etmesi beklenir. Böylece olayın gerçekleşme biçimi, doğru ve yanlış davranışlar, eylemin nedenleri ile kişi ve olayların benzerlik ve farklılıkları ayrıntılı biçimde tartışılır.[12]

ÖRNEK OLAY	OLUMLU YÖNLERİ	OLUMSUZ YÖNLERİ
Bu yaklaşım ile öğrenciler, değerlerin neden önemsenmesi ve değerlere uygun yaşanması gerektiği konusunda analiz yaparak ikna olur. Böylece "Başkalarının eşyalarını almamalıyız." şeklinde öğütler verilmek yerine bulduğu cüzdanı sahibine iade eden öğrencinin davranışının neden doğru olduğu her yönüyle tartışılır.[13]	*Değer analizi yaklaşımı, ahlaki meseleleri ön yargıdan uzak objektif bir bakış açısıyla ve bilimsel çözümleme süreçlerine dayanarak çözme imkânı sunması yönünden takdir edilmiştir.[14] Bu yaklaşım, öğrencileri mantıksal ve objektif araştırmalara, tartışmalara cesaretlendirir.[15]*	*Değer analizi yaklaşımı uygulama açısından birtakım sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu yaklaşım, duyguların ön planda olduğu ahlak eğitimi gibi bir alanda çok fazla mantıksal ve bilimsel sürece vurgu yaptığı ve uygulama açısından uzun zaman aldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.[16]*

AHLAKİ İKİLEM

Ahlaki ikilem yaklaşımında, iki farklı değer ilkesinin çatıştığı gerçek yaşam problemleri ele alınır. Bu problemler, öğrencilerin yaşam koşullarına uygun konulardan seçilmekle birlikte tarihî olaylarla ilgili problemlerden de oluşabilir. Burada öğrencilerden kendileri için uygun gördükleri davranışı seçmeleri ve seçme nedenlerini belirtmeleri istenmektedir.[17]

ÖRNEK OLAY	OLUMLU YÖNLERİ	OLUMSUZ YÖNLERİ
Evinizde iki kişi bilgisayarda ödev yapmak zorundadır ancak yalnızca bir bilgisayar bulunmaktadır ve cihazın şarjı sadece bir kişinin ödevini tamamlayabileceği kadardır. Elektrik kesintisi yaşandığı ve kesintinin ertesi güne kadar devam edeceği bilinmektedir. Her iki tarafın da ödevi yapmaması hâlinde sınıfta kalma riski bulunmaktadır. Böyle bir durumda nasıl bir karar verirdiniz?[18]	*Bu yöntem sayesinde öğrencilerin görüş belirtme sırasında diğer öğrencilerin tesiri altında kalmadıkları görülmüştür. Böylece öğrenci, hayatın gelecekte ona sunmasının olası olduğu durumları dolaylı olarak tecrübe eder. Öğrenci gelecekteki davranışının toplumun genelinin tercih edeceği standartları karşılayıp karşılamadığını anlar. Öğrenci değerlendirme yaparken kullandığı dayanaklar onun ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir. Burada öğrencinin çözümü değil çözüme ulaşma yolu önemlidir.*[19]	*Ahlaki muhakeme yöntemi sınıfta kolayca uygulanabilecek bir yöntem olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Öncelikle bu yöntemin uygulanabilmesi için yöntemin dayanmış olduğu ahlaki gelişim kuramı iyi bilinmelidir. Grup müzakerelerini verimlileştirebilmek ve öğrencilerin bireysel olarak verdiği cevapları kavrayıp yorumlayabilmek için öğretmenlerin çok iyi yetişmiş olmaları gerekir. Aynı zamanda öğrencilerin her birinin bilişsel ve ahlaki gelişim düzeyini belirlemek ve süreci ona göre yönlendirmek de hem uzmanlık isteyen hem de zaman alan bir süreçtir.* [20]

ADİL TOPLULUK OKULLARI

Adil topluluk okulları yaklaşımı, kuralların okuldaki tüm personelce belirlendiği, sorumlulukların paylaşıldığı, demokratik okul sürecinin yaşandığı bir yaklaşımdır. Adil topluluk okullarının katılımcı demokratik ortamında öğrencilerin okulun düzen ve yönetiminde sorumluluk alarak gerçek yaşam ikilemleri ile yüzleşmeleri sağlanır.[21]

ÖRNEK OLAY	OLUMLU YÖNLERİ	OLUMSUZ YÖNLERİ
Adil topluluk okulları yaklaşımında öğrencilerle birlikte ders işleme sürecindeki sınıf kuralları ve öğrenci sorumlulukları belirlenir (öğrenim sürecindeki kurallar, öğretmenin sorumlulukları, öğrencilerin sorumlulukları vb.). Böylece ders bütün sınıfın katılımıyla ve demokratik bir yöntemle işlenmiş olur.[22]	*Bu yaklaşım, tarafsız ve güvene dayalı ilişkileri kapsayan bir yaşamda, gruptaki bütün üyelerin sorumluluk alması anlayışına sahiptir. Bu nedenle yaklaşımın temelinde kuralların ve düşüncelerin açıkça tartışılabileceği, demokratik bir ortam oluştuğu zaman davranışın daha kolay benimsenebileceği anlayışı vardır. Bu yaklaşımda saygı, anlayışlı olma, dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk gibi belirli temel erdemler bulunmaktadır.*[23]	*Çoğunluğa göre hareket edileceği için öğrencilerin istek ve arzuları neticesinde yanlış uygulamalar ortaya çıkabilir. Bireylerin erken yaşlarda sorumluluk almaları ve o sorumluluğu taşımaya uygun olmamaları nedeniyle bu okullarda ciddi hatalar yapabildiği için cesaret isteyen bir uygulamadır.*[24]

7. Etkinlik

35 dk.

Adı	*Ahlak ve Değer Eğitimi Yaklaşımlarını Öğreniyorum*
Amaç	*Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarını temel alan din eğitimi uygulamaları hakkında mukayese yapabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Aşağıda verilen ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarının temel ilkeleri ve felsefesini, din eğitimi uygulamalarında kullanım örneklerini ve eğitimde amaçlanan kazanımlarını araştırınız.*

adil topluluk okulları | *ahlaki muhakeme* | *değer analizi* | *değer telkini*

Sınıf İçi Uygulama

2. *Öğretmeniniz rehberliğinde dört gruba ayrılınız ve verilen yaklaşımları gruplar arasında paylaşınız.*
3. *Grup arkadaşlarınızla araştırma sonuçlarınızı paylaşınız ve kısa bir rapor hazırlayınız.*
4. *Grubunuza bir sözcü seçiniz ve grup sözcünüz aracılığıyla raporunuzu sınıfta sununuz.*
5. *Yaklaşımların benzerlik ve farklılıkları ile din eğitimi uygulamalarında hangi yaklaşımın daha etkili olabileceğini öğretmeniniz rehberliğinde sınıfça tartışınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle tabloyu doldurunuz.*

Yaklaşım	Temel Özellik	Öğretmen Rolü	Öğrenci Rolü	Din Eğitimi Uygulaması
1.				
2.				
3.				
4.				

Kontrol Noktası

Aşağıdaki çıkış kartını istenilen ifadelere uygun şekilde doldurunuz.

ÇIKIŞ KARTI

Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımları hakkında öğrendiğim üç bilgi	***1.*** ***2.*** ***3.***
Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarının örnek olaylarında beni en çok etkileyen iki konu	***1.*** ***2.***
Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımları hakkında sormak istediğim bir soru	***1.***

Performans Görevi

35 dk.

Görev	*Ahlaki değerler üzerine şiir veya blog yazısı yazma*
Amaç	*Ahlaki değerleri içselleştirebilme*
Ürün	*Şiir veya blog yazısı*
Değerlendirme Ölçütleri	*Dereceli puanlama anahtarı*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek performans görevini tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Ahlaki değerlerin önemi hakkında araştırma yapınız.*

Sınıf İçi Uygulama

2. *Elde ettiğiniz bilgilerden hareketle düşüncelerinizi yansıtan şiir veya blog yazısı yazınız.*
3. *Yazdığınız metni sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.*
4. *Çalışmanızı okul genel ağ sayfası, sınıf blogu veya uygun görülen diğer platformlarda yayımlanmak üzere öğretmeninize teslim ediniz.*

Değerlendirme

1. Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, performans görevinizi kendi duygu ve düşüncelerinize göre değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Ahlaki değerlerin önemi hakkında araştırma yaptım.			
Araştırmamı kendi düşüncelerimle birleştirdim.			
Yazdığım metinde (şiir/blog yazısı) ahlaki değerleri doğru ve anlamlı şekilde yansıttım.			
Dil ve anlatım kurallarına özen gösterdim.			
Çalışmamı sınıfta arkadaşlarıma anlaşılır ve öz güvenli bir şekilde sundum.			
Öğretmenin Geri Bildirimi:			

2. Hazırladığınız performans görevi karekoddaki analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.

Farklı Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri verilen alana kısaca not edebilirsiniz.

3. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

A) Aşağıdaki 1-5. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

(Maide suresi 8. ayet)

Verilen ayet, ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarından hangileriyle ilişkilendirilebilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. "Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlak bakımından en güzel olanıdır."

(Ebu Davud, "Sünnet", 15)

Hz. Peygamber'in hadisini ahlak-iman ilişkisi bağlamında açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3. **İmece usulü yardımlaşmada ortaya konan davranışlar üzerinden değer temelli ahlak eğitiminin birey ve toplum açısından önemini açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

4. **Değer temelli ahlak eğitimi, bireyin yalnızca kurallara uymasını değil bu kuralları içselleştirmesini de hedefler. Bu anlayış bireyde nasıl bir ahlaki bilinç oluşturur? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

5. **Ahlak ve değer eğitimi yaklaşımlarının din eğitiminde kullanılmasının öğrenci üzerindeki etkilerini açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki 6-11. cümlelerde doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Başına "Y" yazdığınız cümlelerdeki bilgi yanlışlarını düzelterek doğru cümleyi altındaki boşluğa yazınız.

6. (....) Değer analizi yaklaşımında değerler belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirilmeden aktarılır.

.....

7. (....) İnsan-çevre ilişkisi, ahlaki değerlerin anlaşılmasında önemli bir bağlam oluşturur.

.....

8. (....) Değer telkini yaklaşımı ile ahlaki muhakeme yaklaşımı, öğrencilerin düşünme ve karar verme becerilerini benzer şekilde geliştirir.

.....

9. (....) Ahlaki ikilem örnekleri, öğrencilerin çevresel sorumluluklarını sorgulamalarına yardımcı olabilir.

.....

10. (....) Güncel çevresel problemler, bireylerin ahlaki değerleri yaşama geçirme bilincini güçlendirir.

.....

11. (....) Adil topluluk okulları yaklaşımında ahlakın konusu olan bir olay hikâyeler aracılığıyla ele alınır.

.....

12. (....) Değer temelli ahlak eğitimi, toplumsal fayda sağlamak için bireyleri davranışa zorlar.

.....

C) Aşağıdaki 13-20. cümlelerde boş bırakılan yerlere kutulara yazılmış kelimelerden uygun olanlarını yerleştiriniz.

ahlaki muhakeme	*değer analizi*	*değer telkini*	*denge*
dolaylı	*dürüstlük*	*güven*	*merhamet*
saygı	*sorumluluklar*	*yardımseverlik*	*zorunluluklar*

13. Öğretmenin tavsiye ve nasihat ederek öğrencilerine değer aktarımında bulunması .....…… ……..... yöntemidir.

14. Bir toplumda .....……..... olmazsa orada can, mal, namus, akıl sağlığı, nesil muhafazası gibi insanın korunması gereken temel ilkeleri tehlikeye girer.

15. Bir değerin hikâyeler aracılığıyla ele alındığı ve mantıklı çözümler üretildiği yaklaşım .... yaklaşımıdır.

16. Vatanımızı korumak, birliğimizi sağlamak, çevremizi temiz tutmak gibi .....…… ..... faziletli bir insan olmamızı sağlar.

17. Sınavda kopya çekmek yerine, bildiğin kadarıyla kendi cevabını yazmak ....…… ..... ile ilgili bir davranıştır.

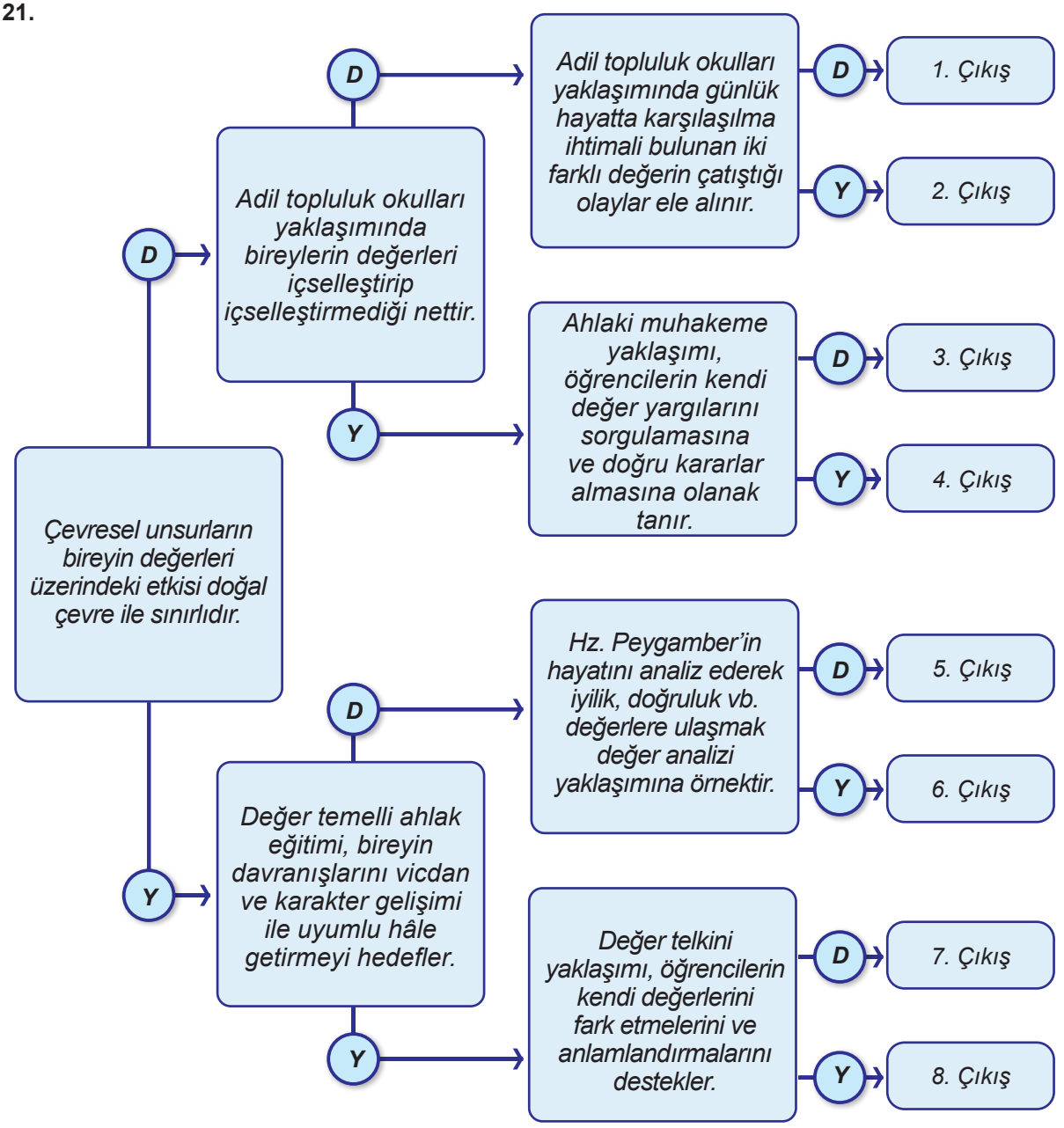
18. Arkadaşının üzüldüğünü fark edip ona destek olması veya yardımlaşması kişinin ....…… ……..... sahibi olduğunu gösterir.

19. Başkalarına ihtiyaç anında destek olmak, yardım etmek veya yaşlı birine yol göstermek ....……..... örneğidir.

20. İnsanların duygularını, düşüncelerini ve kişisel alanını önemsemek; nazik ve anlayışlı davranmak …….. değeriyle ilişkilidir.

Ç) Aşağıdaki cümlelerin doğru (D) veya yanlış (Y) olmalarına göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

21.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Kısa sürede birçok değerin aktarılmasını sağlayan ve doğrudan anlatıldığı için yanlış anlaşılma ihtimalini en aza indiren ahlak ve değer yaklaşımı hangisidir?

A) Adil Topluluk Okulu

B) Ahlaki Muhakeme

C) Değer Analizi

D) Değer Telkini

E) Örtük Program

23. I. Doğru sözlü olmak
II. Tatil yapmak
III. Başkalarına saygı göstermek
IV. Kitap okumak
V. Adaletli davranmak

Hangileri her vatandaşın sahip olması gereken toplumsal değerler arasında sayılabilir?

A) I-II-III

B) I-III-V

C) I-IV-V

D) II-III-V

E) II-IV-V

24. Verilen ayet ve hadislerden hangisi ahlaki muhakeme yaklaşımı için bir örnek olabilir?

A) "Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun!" (Nisa suresi 135. ayet)

B) "Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız." (Rahman suresi 7-8. ayetler)

C) "Merhamet edenlere Rahman olan Allah da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin." (Ebu Davud, "Edeb", 65)

D) "Konuşamayan (derdini anlatamayan) bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkun!" (Ebu Davud, "Cihad", 46)

E) "Sizin en hayırlılarınız, ahlakı en güzel olanlarınızdır." (Buhari, "Menakıb", 23)""

25. Verilen durumlardan hangisi fazilet olarak <u>değerlendirilmez</u>?

A) Otobüste yaşlı veya hasta birini görünce tereddüt göstermeden yer vermek

B) Vatan söz konusu olunca canını ve malını vermekten geri durmamak

C) İçinden gelmese dahi kendisini zorlayarak başkasına yardım etmek

D) Başkasının hakkını fark eder etmez yerine getirmek ve hakkaniyetle davranmak

E) Misafire tatlı dil, güler yüzle davranmak ve değer verip ikramda bulunmak

E) Aşağıdaki açıklamaları, uygun olan kavram ile eşleştiriniz.

26.

( ) **I.** Bireyin sahip olduğu manevi niteliklerin etkisiyle iyi veya kötü davranışlarda bulunmasını sağlayan içsel bir yönelim	a) adalet
( ) **II.** Bir milletin sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel alanlardaki maddi ve manevi birikimlerinin tamamı	b) ahlak
( ) **III.** Doğruluk, yiğitlik ve alçak gönüllülük gibi ahlaken değerli niteliklerin tamamını kapsayan kavram	c) ahlaki ikilem
( ) **IV.** İnsanı iyilik yapmaya yönelten, kötülükten alıkoyan, doğruyla yanlışı ayırt etmesine yardımcı olan içsel ahlaki duygu	ç) değer
( ) **V.** Bireyin iki değer arasında tercih yapmak zorunda olduğu ve her iki seçeneğin de önemli sonuçlar doğurduğu durum	d) erdem
( ) **VI.** Bir kimseye veya bir şeye karşı üstünlüğünden ötürü gösterilen özen ve sevgiye dayalı hürmet	e) merhamet
( ) **VII.** Bir kişi veya şeye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeyi sağlayan muhabbet duygusu	f) saygı
	g) sevgi
	ğ) vicdan

Ünite ile ilgili daha fazla soruya karekodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

3. Ünite Sonnot

1 bk. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 204.
2 bk. Köksal, *İslam Tarihi*, 6/396.
3 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 25.
4 bk. Aydın, "İslam Felsefesi", 45.
5 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,*168-186.
6 bk. Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler,* 125.
7 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 171.
8 bk. Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 137.
9 bk. Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 127.
10 bk. Aktepe - Tahiroğlu, "Değerler Eğitimi Yaklaşımları Ve Etkinlik Örnekleri", 365.
11 bk. Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 131.
12 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 178.
13 bk. Akbaş, "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", 14.
14 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* 179.
15 bk. Aydın, "Değerlerin Eğitimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi", 4.
16 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 179.
17 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 177.
18 Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.
19 bk. Akbaş, "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", 15.
20 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 177.
21 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* 184.
22 bk. Aktepe - Tahiroğlu, "Değerler Eğitimi Yaklaşımları Ve Etkinlik Örnekleri", 375.
23 bk. Aktepe - Tahiroğlu, "Değerler Eğitimi Yaklaşımları Ve Etkinlik Örnekleri", 375.
24 bk. Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* 186.

4. ÜNİTE

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ

4.1. Türkiye'de Örgün Din Eğitimi
4.2. Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi

▶ Bu ünitedeki anahtar kavramlar

- **din hizmetleri**
- **kültür**
- **örgün eğitim**
- **imam hatip okulları**
- **öğretim programı**
- **yaygın eğitim**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimi uygulamalarını yapılandırabilmeyi,
- Türkiye'de yürütülen yaygın din eğitimi örneklerini mesleki olarak uygulayabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Din eğitiminin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar her peygamber, tebliğ ettiği vahyin ilk öğretmenleri olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber *"... Allah beni bir muallim (öğretmen) olarak gönderdi."* buyurmuştur (İbn Mace, "Sünnet", 17). İslam'ın ilk zamanlarında Darülerkâm (Erkam'ın evi), Hicret'ten sonra ise Mescid-i Nebevi, Suffe ve küttâblar başta olmak üzere birçok mekânda din eğitimi gerçekleştirilmiştir. Sonraki dönemlerde medreseler ve mektepler; günümüzde ise camiler, okullar ve kitle iletişim araçları yolu ile din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

1. **Asrısaadet, Osmanlı Dönemi ve günümüzde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini düşündüğünüzde zihninizde neler canlanmaktadır? Açıklayınız.**
2. **Farklı dönemlerde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini günümüzdeki uygulamalar ile karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.**

4.1. Türkiye'de Örgün Din Eğitimi

Konuya Başlarken

Allah Teala, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de insanları bilmeye, öğrenmeye ve öğretmeye yönlendirmiş; peygamberleri de insanlara kitabı ve hikmeti öğretmekle görevlendirmiştir.[1] Hz. Peygamber, başta kendi ailesi olmak üzere İslam dininin ilkelerini insanlara öğretmiştir. Aynı zamanda öğrettiği ilkeleri kendi hayatında uygulayarak müminlere örnek olmuştur. Eğitimler dönemin imkânları dâhilinde evde, mescitte ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlarda yapılmıştır. Zaman içerisinde din eğitim ve öğretimi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerler kurumsallaşmıştır. Bu kurumlar, toplumun dinî konularda bilinçlenmesine ve ahlaki anlamda ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

1. **Daha önce evde, okulda veya camide herhangi bir din eğitimi aldınız mı? Aldıysanız bu eğitimin nerede yapıldığını ve nasıl bir eğitim olduğunu açıklayınız.**
2. **Bu ortamlarda verilen din eğitiminin benzer ve farklı yönleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.**

İnsan, doğduğu andan itibaren çevresi ile etkileşim hâlindedir ve bu etkileşim sonucu bazı öğrenmeler gerçekleştirmektedir. Öğrenmelerin belirli hedefler çerçevesinde planlı ve programlı olarak gerçekleştirilmesi eğitim olarak nitelendirilebilir *(Görsel 4.1)*.[2] Bireylere din eğitimi verme veya onları bilgilendirme faaliyetleri, alanında uzman kişiler tarafından belirli bir hedefe yönelik, planlı ve programlı yapılabildiği gibi gelişigüzel, plansız ve programsız da gerçekleşebilir. Alanında uzman olmayan birinin dinî bilgileri çevresine aktarması toplum içerisinde rastlanan bir durumdur. Ancak din öğretimi uzmanlık gerektirdiği için yalnızca alanında yetkin din eğitimcileri aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir.[3]

Görsel 4.1
Planlı öğrenme, uzman rehberliğinde hedefe ulaştırır.

Bir Hadis

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Allah, melekler, göklerde ve yerde bulunanlar hatta yuvasındaki karıncalar ve denizdeki balıklar dahi insanlara hayrı öğreten kimseye salat eder (onun için dua eder)."

(Tirmizi, "İlim", 19)

Okullarda yürütülen din eğitimi planlı, programlı ve sıralı olarak ilerleyen **örgün eğitim** kapsamındadır. Örgün eğitimde bireylerin belirli yaş aralığındaki davranışlarının ortak niteliklerine ve gelişim özelliklerine uygun hazırlanmış, aşamalı bir eğitim süreci söz konusudur.[4] Bu eğitim sürecinin zaman ve süresi kanunlarla belirlenmiştir. Bir eğitim basamağını bitirmeden sonraki eğitim basamağına geçme imkânı yoktur. Dolayısıyla ilköğretim basamağı tamamlanmadan ortaöğretime, ortaöğretim basamağı tamamlanmadan yükseköğretime geçmek söz konusu değildir.[5] Okullardaki örgün din eğitimi ile birey, kendini gerçekleştirmede ve ahlaki konularda dini rehber edinebilir, toplumsal yaşamın dinî yönüne uyum sağlayabilir, dinin evrensel boyutunu kavrayarak onu aslına uygun bir şekilde öğrenebilir.[6]

örgün eğitim
Kişilerin hayata atılmadan, iş ve meslek kollarında çalışmaya başlamadan önce okul veya okul niteliği taşıyan yerlerde, genel ve özel bilgiler bakımından yetişmelerini sağlamak amacıyla belli kanunlara göre düzenlenen eğitim; formel eğitim.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "örgün eğitim")

1. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Din Eğitimine Dair İlk İzlenimler*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimi uygulamalarını yapılandırabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Sınıftan bir arkadaşınızı yazman olarak görevlendiriniz.*
2. *"Türkiye'de örgün din eğitimi denince aklınıza ne geliyor?" sorusu üzerine düşününüz.*
3. *Aklınıza gelen cevapları yazman aracılığıyla tahtaya yazdırınız.*
4. *Öğretmeniniz rehberliğinde cevaplardan örgün din eğitimi kavramıyla doğrudan ilişkili olanları belirleyiniz.*
5. *Tahtadaki kavramların birey ve toplum üzerindeki etkilerini neden-sonuç çerçevesinde değerlendiriniz.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen ifadeleri cevaplayınız.*

Etkinlik sırasında öğrendiğim yeni bilgiler veya fark ettiğim kavramlar:

Kavramların birey ve toplum üzerindeki etkilerini nedensel bir bakışla değerlendirirken fark ettiklerim:

Bir Hadis

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Ancak iki kişiye haset (gıpta) edilir. Bunlar, Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse ile Allah'ın kendisine (ilim ve) hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına da öğreten kimsedir."

(Buhari, "Zekat", 5)

Hz. İbrahim, Hz. İsmail ile Kâbe'nin temellerini yükseltirken Allah'a (cc) şöyle dua etmiştir: **"Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."**[7] Hz. İbrahim bu duası ile kendi soyundan gönderilmesini istediği peygamberin görevlerini sıralamıştır. Bu görevler topluma Allah'ın (cc) ayetlerini okuyup iletmesi, onlara kitabı, hikmeti öğretmesi ve onları manen temizlemesidir. Hz. İbrahim'in (ra) duası kabul olmuş, son peygamber Hz. Muhammed (sav) onun soyundan gelmiştir.[8] İslam'ın ilk öğretmeni Sevgili Peygamberimiz, sahip olduğu diğer sorumluluklarının yanı sıra Hz. İbrahim'in (ra) duasında da ifade ettiği gibi eğitim ve öğretim alanında inananlara rehberlik etmiştir. Onun örnekliğiyle başlayan din eğitimi, Asrısaadet'ten günümüze kadar süregelmiştir *(Görsel 4.2).*

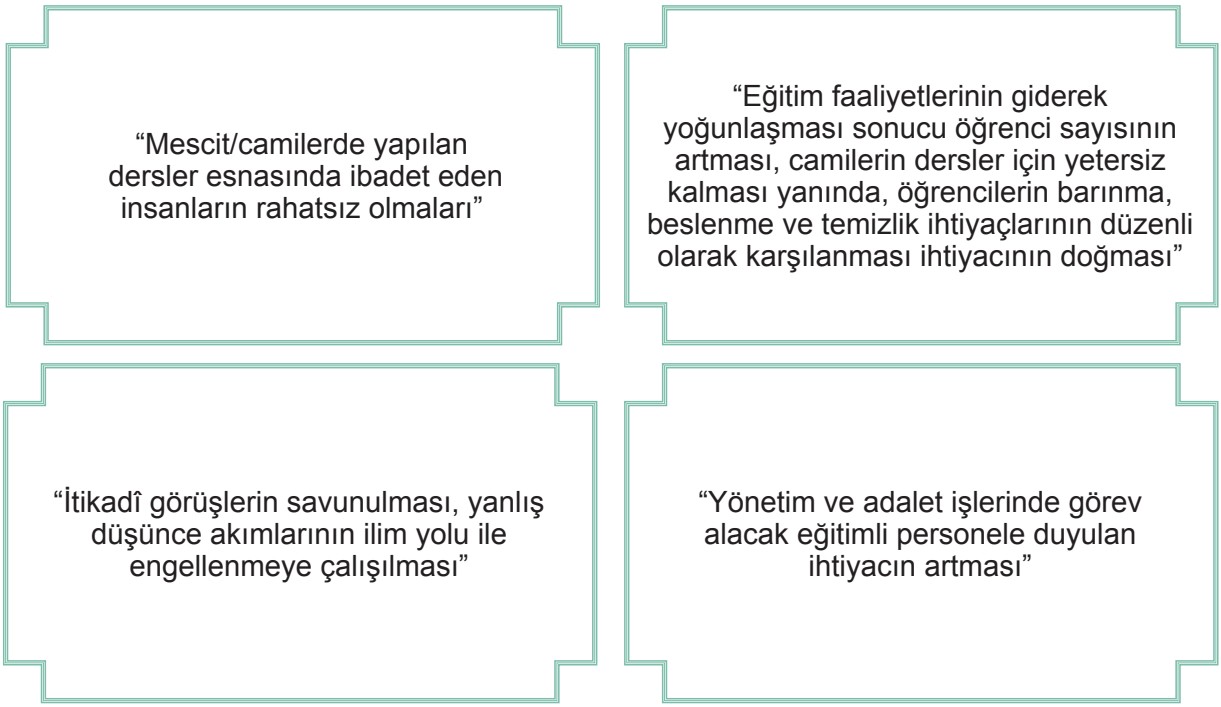

Görsel 4.2
Din eğitimi kapsamında camilerde, her yaştan bireye yönelik öğrenme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Asrısaadet-Osmanlı Dönemi: Hz. Muhammed (sav) döneminde eğitimin temel özelliği, vahyin insanlara ulaştırılmasıdır. Sevgili Peygamberimiz insanların bilgi, duygu ve davranışlarını vahiy kapsamında değiştirmelerine rehberlik etmiştir.[9] Hicret'ten önce Mekke Dönemi'nde Resulullah'ın kendi evi başta olmak üzere Darülerkâm da önemli bir eğitim merkezi olmuştur. Hz. Peygamber almış olduğu vahyi tebliğ ederek burada toplanan Müslümanlara dinî ve ahlaki eğitim vermiştir. Hicret'ten sonra Mescid-i Nebevi bir ibadet mekânı olması ile birlikte eğitimin yapıldığı başlıca merkez olmuştur. Bazı sahabilerin yatılı olarak kaldığı ve kısa sürede eğitim kurumuna dönüşen Suffe'de Hz. Peygamber şahsen ders vermekte, Ashabısuffe'ye yazı yazma ve Kur'an-ı Kerim öğretimi için uygun gördüğü sahabileri de öğretmen olarak görevlendirmekteydi. Tüm bu yönleriyle Suffe, İslam'ın ilk eğitim yeri olma özelliğini taşımaktadır.[10] Bu dönemde mescitler dışında Kur'an okuma ve öğretimi için kullanılan yerler de görülmektedir. Mahreme bin Nevfel'in (ra) Darülkurra adı ile anılan evi bunlardan biridir.[11] Peygamber Efendimiz, Medine'nin güneyinde bulunan Kuba Mescidi'nde sürdürülen öğretim faaliyetleri ile de bizzat ilgilenmiştir.[12]

Hz. Peygamber döneminde başlangıçta çocukların okuma yazmayı öğrendikleri, ilerleyen zamanlarda ise Kur'an-ı Kerim ile dinî bilgilerin öğretildiği küttâb adı verilen okullar vardı. (bk. Dağ - Öymen, *İslam Eğitim Tarihi,* 65; Çelebi, *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi,* 27)

Dinî ilimlerin eğitimi Asrısaadet'ten başlayarak birkaç asır boyunca ağırlıklı olarak mescit ve camilerde yapılmıştır. İslam dininin eğitim ve öğretime verdiği önemden dolayı Müslümanların ilme olan ilgisi artarak devam etmiş, mescitlerde ve camilerde ilim halkaları ve ders meclislerinin sayısı da giderek artmıştır. Cami içerisinde gerçekleşen ders meclislerinin ibadet eden insanların huşu ve huzurunu etkilemesiyle eğitim ve öğretim faaliyetleri için yeni bir mekân arayışına girilmiştir.[13] Böylelikle uzun yıllar boyunca eğitim ve öğretimin gerçekleşeceği medreseler kurulmaya başlanmıştır. Medreseler kurulsa da cami-medrese-eğitim ilişkisi devam etmiş ve medreseler çoğunlukla camilerin de bulunduğu külliyeler içerisine yerleştirilmiştir.[14]

▲
Bilgi Görseli 4.1
Medreselerin kurulmasına zemin hazırlayan sebepler[15]

Medrese kelimesi ilk olarak IX. asırda kullanılmaya başlanmış, medreselerin resmî bir yapılanma olarak devlet eliyle kurulması ise X. asırda Karahanlılar zamanında gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren yüksek seviyede eğitim ve öğretim verilen kurumlar medrese adıyla anılmış ve yaygınlaşmıştır. Medreselerin gelişmesinde en büyük katkı Büyük Selçuklu Devleti'ne aittir. Medreselerin geniş anlamda devlet eliyle kurulması, eğitimin ücretsiz olması, teşkilatının en küçük ayrıntılarına kadar planlanması Selçukluların eseridir. Selçuklular, din ile ilgili doğru bilgileri halka ulaştırmak için medreseleri ilmi yaymanın bir yolu olarak görmüşlerdir. Sonraki devletler, Selçuklu Veziri Nizamülmülk tarafından açılan Nizamiye Medreselerini, teşkilat ve işleyiş yönünden örnek alarak köyler dâhil her yerde medreseler açmıştır *(Görsel 4.3)*.[16]

Görsel 4.3
Sivas, Çifte Minareli Medrese, Anadolu Selçuklu, XIII. yy. Günümüzde ülkemizin birçok yerinde medrese geleneğinin miraslarına rastlanmaktadır.

Rüştiye: Batı tarzında oluşturulmuş günümüz ortaokullarının eşdeğeri sayılan ve zamanla ilk öğretim kademesiyle birleştirilen okullardır. (Öztürk, "Rüşdiye" 35/300)

İdadi: Rüştiye mezunlarını yüksek okullara, üniversiteye hazırlamak için açılan günümüzde liselere denk orta öğretim kurumudur. (Öztürk, "İdadi", 21/464)

Sultani: Fransa liselerine benzer tarzda açılmış okullardır. (Mustafa Öcal, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi, 44-47)

Osmanlı Dönemi: Osmanlı Devleti'nin eğitim-öğretim kurumlarının temelini ilköğretim seviyesindeki sıbyan mektepleri ve mekatibi ibtidaiden sonra orta ve yüksek seviyede eğitim gerçekleştirilen medreseler oluşturmaktadır. İlkokul düzeyindeki okulların ilk örnekleri Bursa'da görülmüş, eğitim-öğretim faaliyetleri başlangıçta camilerin bir bölümünde yürütülürken zamanla müstakil okullarda yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte camilerde de aynı faaliyetler devam etmiştir.[17]

Osmanlı sıbyan mekteplerinin programları, kuruluşundan 1924'e kadar çeşitli yönlerden değişmiş ve gelişmiştir. Bu programlarda dinî dersler varlığını her zaman korumuştur. Örneğin ilk dönem sıbyan mektebi programlarında Kur'an-ı Kerim, dil bilgisi, güzel yazı, inşa (yazı-kompozisyon), şiir, ilmihâl, ahlak, darbımesel (atasözleri) ve vecizeler, salihlerin (örnek şahsiyetlerin) hikâyeleri, hesap (matematik), beden eğitimi (binicilik, yüzme, koşu vb.) derslerinin olduğu görülmektedir.[18]

Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaöğretim seviyesinde eğitim ve öğretim gerçekleştiren rüştiye, idadi, sultani olmak üzere üç okul türü bulunmaktadır. Ayrıca muallim mektepleri de vardır. Bu öğretim kurumlarının öğretim programında dinî ve ahlaki dersler yer almıştır.[19]

Osmanlı Devleti kuruluş döneminden itibaren İznik, Bursa, Edirne, İstanbul gibi önemli şehirlerde medreseler inşa etmiştir. Bu medreselerde dinî ilimlerin yanında tıp, astronomi, felsefe, matematik gibi bilimsel alanlarda da eğitimler verilmiştir *(Görsel 4.4)*.[20] XVII. asırdan itibaren Osmanlının son dönemlerinde pozitif bilimler, medreselerde geri plana atılmış ve medreseler, büyük oranda dinî ilimlerin verildiği eğitim kurumlarına dönüşmüştür. Bu döneme kadar Avrupa devletlerini etkileyen Osmanlı Devleti artık Avrupa devletlerinden etkilenme sürecine girmiştir.[21]

Tanzimat Dönemi: 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı din eğitimi tarihi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.[22] Bu dönemde eğitim anlayışında kişinin temel dinî bilgileri öğrendikten sonra ilim ve fen bilimlerini öğrenmesi, nezaket kurallarıyla bezenerek kişiliğini geliştirmesi önem kazanmıştır.[23] Geleneksel medrese tarzı eğitim yerine yeni bir eğitim sistemi kurulmuştur. Böylece eğitim sisteminin dinî anlayışa dayandığı medreseler yerine, din derslerinin diğer dersler gibi programlarda yer aldığı din eğitimi uygulamasına geçilmiştir.[24]

II. Meşrutiyet Dönemi: 1908'den sonra II. Meşrutiyet Dönemi'nde medreselerin vermiş olduğu eğitim ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde hesap, hendese, kimya gibi fen ilimleri; tarih, coğrafya gibi **kültür** dersleri yeniden medrese programına eklenmiştir. Ayrıca vaiz yetiştirmek üzere Medresetü'l-Vaizin, imam ve hatipler yetiştirmek üzere Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba medreseleri açılmıştır. Bu medreseler, Cumhuriyet Dönemi'nde açılacak olan imam ve hatip mekteplerı/imam hatip liselerinin ilk örnekleri olmuştur.[25]

kültür
Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin.
(Güncel Türkçe Sözlük, "kültür")

Görsel 4.4
İstanbul Fatih, Süleymaniye Sani Medresesi

Cumhuriyet'in İlk Dönemleri: Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde her ne kadar eğitim faaliyetlerinde düzenlemeler yapılsa da istenilen başarı elde edilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla yeni eğitim sisteminde din eğitim ve öğretimi, laiklik prensibi çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.[26] 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak var olan bütün ilmî eğitim-öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış, medreseler kapatılmıştır. Yine bu kanun ile Millî Eğitim Bakanlığına din görevlisi yetiştirmek için ilahiyat fakültesi ve imam hatip liseleri açma görevi verilmiştir. Bu çerçevede imam hatip mektepleri açılmış ve Darülfünun'a İlahiyat Fakültesi kurulmuştur *(Görsel 4.5).*[27] Tarihî süreç içerisinde 1932'de imam hatip mektepleri, 1933'te İlahiyat Fakültesi eğitimlerine devam edememiş, 1939'a gelindiğinde ise din derslerine örgün eğitim sisteminde yer verilmemiştir.[28]

öğretim programı
Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan; ders programı, müfredat, müfredat programı.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "öğretim programı")

1946-1980 Yılları Arasındaki Dönem: 1939-1946 yılları arasında din öğretiminin **öğretim programı**nda yer almadığı bir sistem tecrübe edilmiş ancak yaşanan zorluklar ve oluşan ihtiyaçlardan dolayı konu yeniden görüşülmüştür.[29] Dönemin Diyanet İşleri Başkanı bir raporunda, camilerde topluma namaz kıldıracak ve hutbe okuyacak imam ve hatip yokluğundan şikâyet etmiş; bazı köylerde cenazelerin kaldırılamadığını bildirmiş ayrıca birtakım batıl inanç ve yalancı tarikatların yurdun her yanına yayılmakta olduğu uyarısında bulunmuştur.[30] Bu sorunlardan kaynaklanan din hizmeti ihtiyacı doğrultusunda 1949-1958 yılları arasında din görevlisi yetiştirmek üzere kurulan ve eğitimi on ay süren imam-hatip kursları açılmıştır. Bu dönemde din eğitimi kurumsal bir yapıya dönüşerek 1949'da Ankara İlahiyat Fakültesi kurulmuş, 1951'de **imam hatip okulları** ve 1955'te ise bu okulların lise kısımları açılmıştır. 1959 yılı itibarıyla okullardaki din derslerine öğretmen ve Diyanet İşleri Başkanlığına müftü, vaiz gibi din bilginleri yetiştirmek amacıyla yüksek İslam enstitüleri açılmıştır.[31] Bu dönemde din dersleri öğretim programına yeniden dâhil edilmiştir. 1961 Anayasası ile din eğitimi, isteğe bağlılık şartıyla anayasal güvence altına alınmıştır.[32]

imam hatip okulları
Millî eğitim sistemi içerisinde ortaöğretim (lise) düzeyinde eğitim veren, hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan eğitim kurumları.
(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 4.5
Yükseköğretimde örgün din eğitimi ilahiyat fakültelerinde verilmektedir.

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

1980 Sonrası Dönem: Bu dönemde, 1974-1975 yıllarında zorunlu olan ahlak dersleri ile isteğe bağlı olan "Din Bilgisi" dersleri müfredattan kaldırılarak yerine Talim ve Terbiye Kurulu kararı gereğince 1982'de "Din ve Ahlak Bilgisi" dersi getirilmiştir. Bu dersin adı 1986 yılında "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" olarak değiştirilmiştir.[33] 1982 Anayasası ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin devlet kontrolünde okutulması zorunlu hâle gelmiştir.[34] Ayrıca bu dönemde yüksek İslam enstitüleri ilahiyat fakültelerine dönüştürülerek üniversitelere bağlanmış,[35] yabancı dil eğitimi veren Anadolu imam hatip liseleri açılmıştır.[36]

2000 Sonrası Dönem: Ortaokul ve liselerde "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin hayatı" seçmeli dersleri müfredata dâhil edilmiştir.[37] Bu dönemde kendisinden sonraki dönemleri etkileyen bir öğretim programı uygulanmıştır.[38] Bu program ile doğru bir din ve ahlak eğitimiyle öğrencilerin millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri hedeflenmiştir. Ayrıca beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmeleri hedeflenerek kültürel yabancılaşmanın önlenmesi gibi birçok önemli hususa da programda yer verilmiştir.[39]

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni: 2024 yılı eğitim sisteminde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli uygulamaya konulmuştur. Bu modele göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile dinin hayatı anlamlandırmadaki etkisini fark eden; millî, manevi ve ahlaki değerlere sahip çıkan bireyler yetiştirmek istenmektedir. Ayrıca bu ders ile bireylerin dinler ve inançlar hakkında doğru bilgi sahibi olmaları ve farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmaları da hedeflenmektedir.[40]

Bilgi Görseli 4.2
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin amacı yetkin ve erdemli insan yetiştirmektir.

2. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Düşüncelerimle Din Eğitimi*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimi uygulamalarına yönelik nedensel ilişkileri ortaya koyabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Aşağıdaki tabloyu inceleyiniz.*
2. *Her kurumun hangi dönemde ortaya çıktığını, sosyal-siyasal-dinî olarak hangi ihtiyaca karşılık geldiğini ve günümüzdeki benzerlik-farklılıklarını örnekteki gibi doldurunuz.*

Unsur / Kurum	Ortaya Çıktığı Dönem	Sosyal-Siyasal-Dinî İhtiyaç	Günümüzdeki Benzerlikler	Günümüzdeki Farklılıklar
Sıbyan Mektepleri	*Osmanlı*	*Çocuklara temel din bilgisi ve okuma yazma öğretmek*	*Okul öncesi/İlkokulda temel din bilgileri*	*Eğitim programı daha sistemli*
Medreseler				
İmam Hatip Liseleri				
İlahiyat Fakülteleri				

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle aşağıda verilen soruları cevaplayınız.*

Din eğitimi hangi dönemde toplumsal yaşamla en fazla ilişkilendirilmiştir? Nedenini açıklayınız.

İmam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinin açılması, devletin toplumsal ve dinî taleplere yaklaşımı hakkında ne göstermektedir? Açıklayınız.

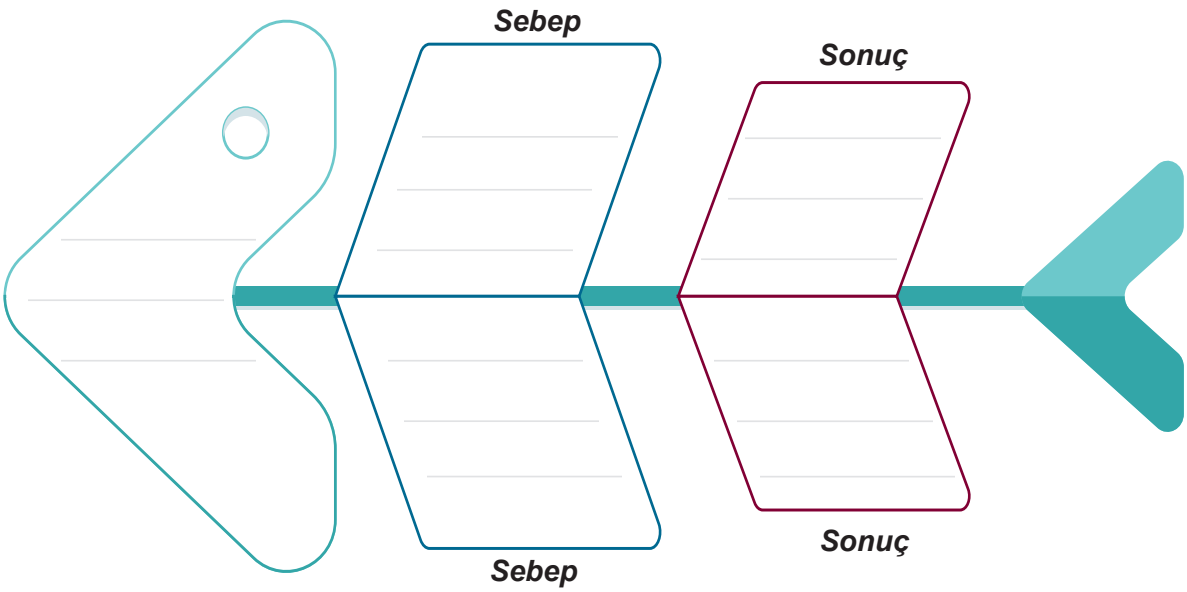
3. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Sebep-Sonuç Haritası*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimi uygulamalarını yapılandırabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimiyle ilgili uygulamaları inceleyiniz.*
   - *İmam hatip liselerinin kurulması*
   - *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu hâle gelmesi*
   - *İlahiyat fakültelerinin kurulması*
2. *Verilen uygulamalardan birini seçiniz.*
3. *Balık kılçığının başına seçtiğiniz uygulamayı yazınız.*
4. *Balığın kılçıklarına uygulamanın sebep ve sonuçlarını yerleştiriniz.*
5. *Grafiğinizi tamamladıktan sonra sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.*

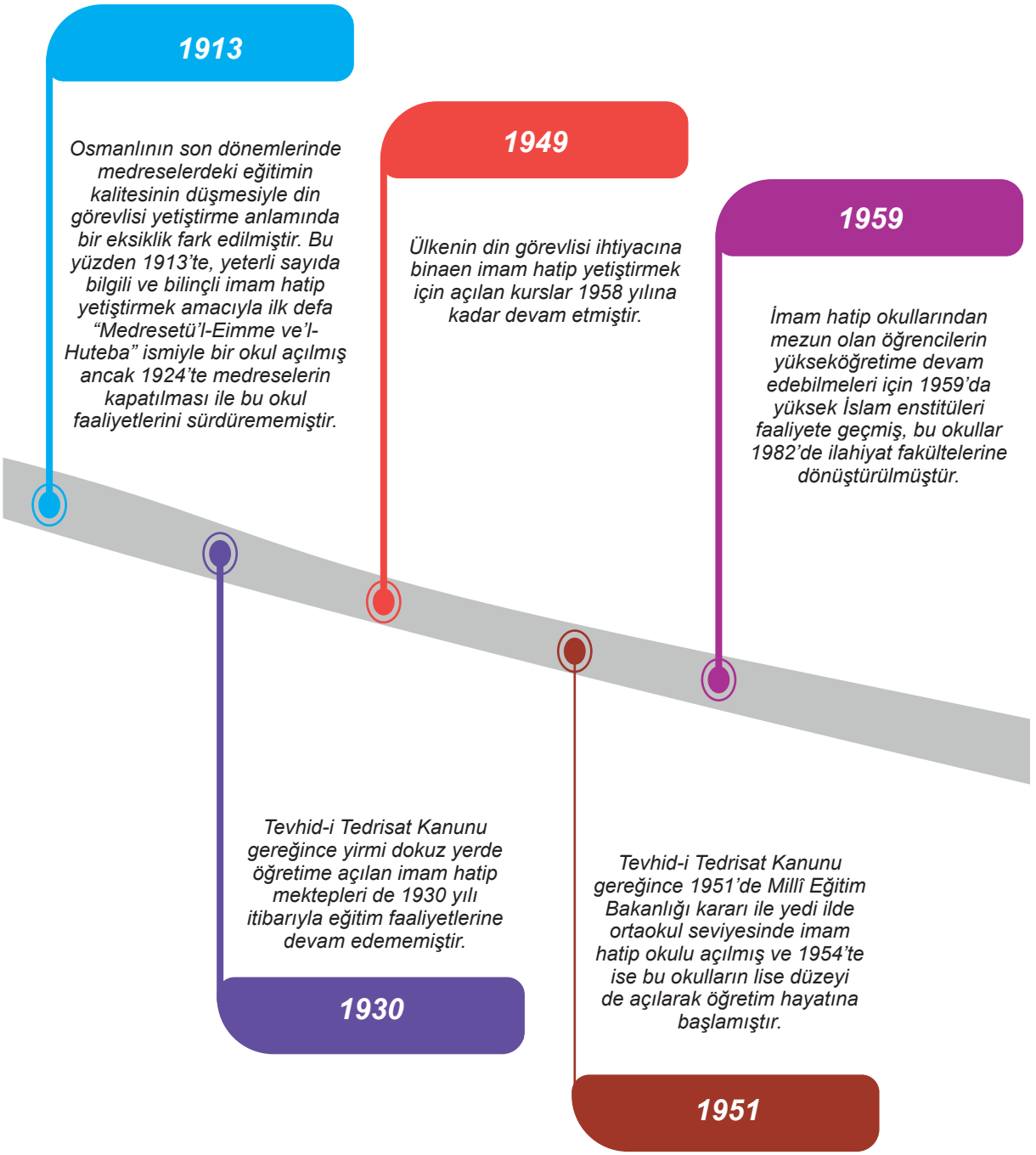

Değerlendirme: *Aşağıdaki ifadeleri seçtiğiniz uygulamadan hareketle tamamlayınız.*

Uygulamanın toplumsal etkisi:

Eğitim sistemi üzerindeki etkisi:

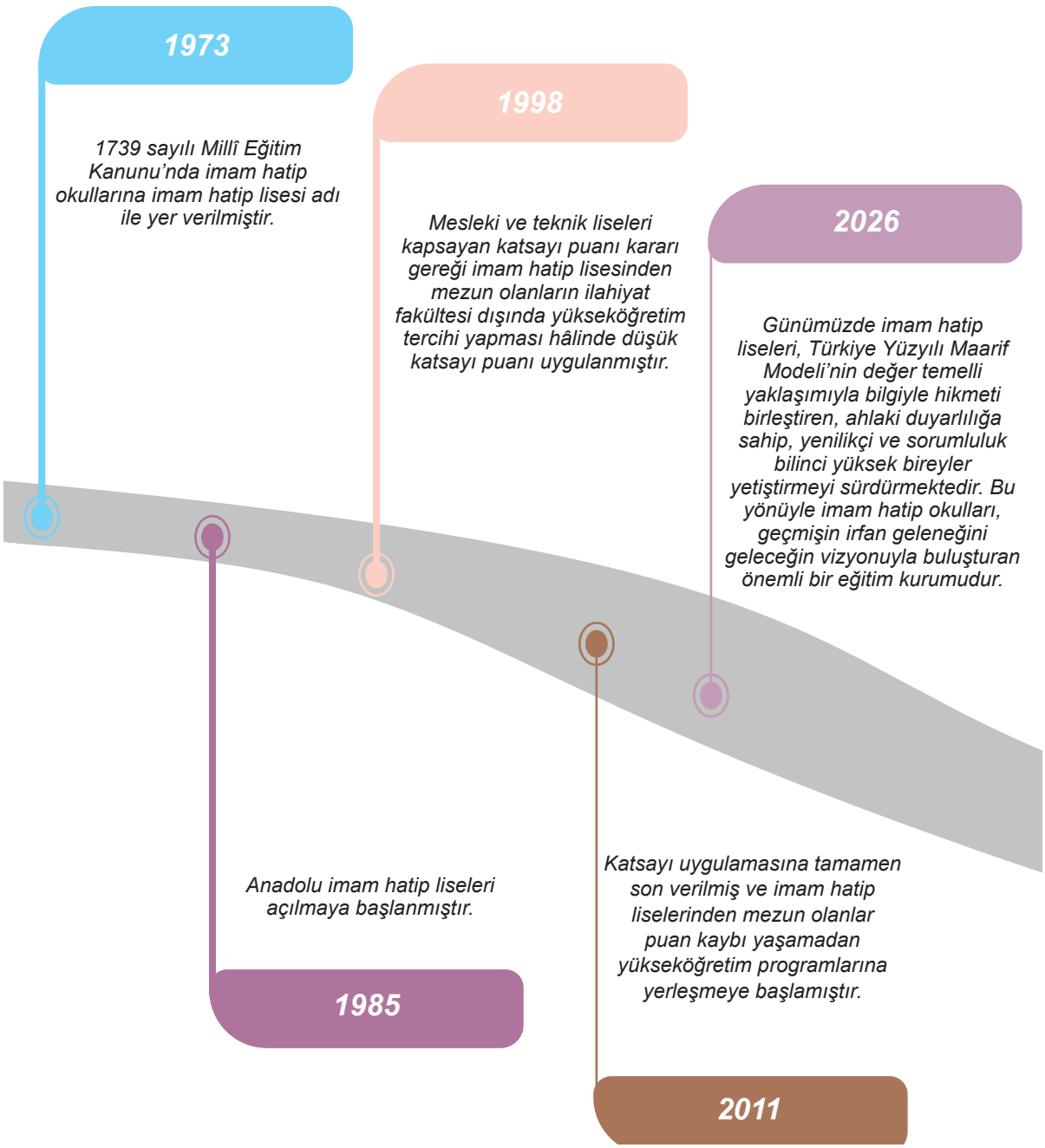
Bu uygulamanın olumsuz sonuçları:

▲

Bilgi Görseli 4.2

İmam hatip lisesinin kuruluş ve gelişimini gösteren tarih şeridi[41]

1973
1739 sayılı Millî Eğitim Kanunu'nda imam hatip okullarına imam hatip lisesi adı ile yer verilmiştir.
1998
Mesleki ve teknik liseleri kapsayan katsayı puanı kararı gereği imam hatip lisesinden mezun olanların ilahiyat fakültesi dışında yükseköğretim tercihi yapması hâlinde düşük katsayı puanı uygulanmıştır.
2026
Günümüzde imam hatip liseleri, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin değer temelli yaklaşımıyla bilgiyle hikmeti birleştiren, ahlaki duyarlılığa sahip, yenilikçi ve sorumluluk bilinci yüksek bireyler yetiştirmeyi sürdürmektedir. Bu yönüyle imam hatip okulları, geçmişin irfan geleneğini geleceğin vizyonuyla buluşturan önemli bir eğitim kurumudur.
Anadolu imam hatip liseleri açılmaya başlanmıştır.
1985
Katsayı uygulamasına tamamen son verilmiş ve imam hatip liselerinden mezun olanlar puan kaybı yaşamadan yükseköğretim programlarına yerleşmeye başlamıştır.
2011

Mahmut Celaleddin ÖKTEN, imam hatip okullarının kurulmasındaki öncülerdendir.[43]

Zaman içinde imam hatip okulları sadece din görevlisi yetiştiren kurumlar olmanın ötesine geçmiş; bilim, sanat, siyaset, eğitim ve toplumsal hizmet alanlarında öncü bireyler yetiştirmiştir. İmam hatip okulları, din hizmetlerini yürütecek ve toplumun dinî konulardaki bilgi ihtiyacını karşılayacak alan uzmanlarını yetiştirirken öğrencilerinin akademik ve ahlaki başarılarıyla toplumun güvenini ve desteğini kazanarak İslam'ın ilme ve okumaya verdiği önemi görünür kılmıştır. Yurt dışında din görevlisi olarak görev yapan imam hatip mezunu uzmanlar, vatandaşların dinî-ahlaki değerleri ile millî kimliklerini korumalarına önemli katkılar sunmuş; Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinde dinî ve millî kimliğin korunması ve yozlaşmanın önlenmesi konusunda da sorumluluk üstlenmiştir. Bu okullar; İslam'ın birlik, beraberlik ve kardeşlik ilkelerini topluma taşıyarak millî birliğin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine katkıda bulunmaya devam etmektedir.[42]

Okuma Metni

Metni okuyunuz ve metinden hareketle soruyu cevaplayınız.

Öğretim Programı

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi; öğrencilerin dinî, ahlaki ve kültürel değerlerle donanmasını amaçlayan bir derstir. Bu dersin öğretim programı, bireyin manevi yönünü güçlendirmeyi ve toplumsal barışa katkıda bulunacak nitelikler kazandırmayı hedefler. Programın amaç ve kazanımları, öğrencilerin sadece bilgi edinmelerini değil aynı zamanda ahlaki muhakeme yapabilen, anlayışlı, empati sahibi ve sorumluluk bilinci gelişmiş bireyler olmalarını da amaçlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında bilgi aktarımına dayalı olan öğretim anlayışı, zamanla yerini değer ve beceri temelli bir yaklaşıma bırakmıştır. Günümüzde öğretim programı, toplumsal değişim, teknolojik gelişmeler ve küresel etkiler dikkate alınarak sürekli yenilenmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni ile birlikte din eğitimi artık sadece öğretmekle kalmayıp öğrencilerin anlam arayışına rehberlik eden, erdemli ve bilinçli bireyler yetiştirmeyi hedefleyen bir yapıya kavuşmuştur.

(Kitap için yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndaki değişimlerin toplumsal ihtiyaçlarla ilişkisini açıklayınız.

▲
Bilgi Görseli 4.3
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın yıllara göre bazı amaçları[44]

4. Etkinlik

20 dk.

Adı	*Din Eğitimi Modeli*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen örgün din eğitimi uygulamalarına yönelik tespit ettiği ilişkilerle ilgili ön bilgilerden yararlanarak uyumlu bir bütün ortaya koyabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Dört-altı kişilik gruplara ayrılınız.*
2. *Verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nı inceleyiniz.*

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'na ulaşmak için karekodu okutunuz.

Sınıf İçi Uygulama

3. *Belirlediğiniz başka bir ülkedeki din eğitimi uygulamalarını da aynı yönlerden araştırınız.*
4. *Elde ettiğiniz bilgileri kullanarak Türkiye'deki örgün din eğitimi sisteminin tarihsel ve yapısal bir modelini hazırlayınız.*
5. *Modelinizi zaman çizelgesi, şema veya poster biçiminde tasarlayınız.*
6. *Nedensel ilişkileri (neden-sonuç bağlantılarını) açıkça gösteriniz.*
7. *Hazırladığınız modeli sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.*

Değerlendirme: *Aşağıda verilen grup değerlendirme formunu grubunuzun gösterdiği performansa göre doldurunuz.*

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler			
	Hiçbir Zaman	Ara Sıra	Çoğu Zaman	Her Zaman
Grup üyeleri etkin katılım göstererek görevlerini paylaştı.				
Grup, konuyla ilgili güvenilir ve yeterli bilgiler topladı.				
Grup, iki ülke sistemini benzerlik ve farklılıklarıyla karşılaştırdı.				
Grup, elde ettiği bilgileri neden-sonuç ilişkileriyle anlamlı bir modele dönüştürdü.				
Grup; modelini düzenli, anlaşılır ve estetik biçimde tasarladı.				
Grup üyeleri çalışmayı açık, akıcı ve etkili bir şekilde sundu.				

Kontrol Noktası

Aşağıdaki çıkış kartını istenilen ifadelere uygun şekilde doldurunuz.

ÇIKIŞ KARTI

Türkiye'de örgün din eğitimi hakkında öğrendiğim üç bilgi

1.

2.

3.

Türkiye'de örgün din eğitimi hakkında ilgimi çeken iki konu

1.

2.

Türkiye'de örgün din eğitimiyle ilgili öğrenmek istediğim bir soru

1.

4.2. Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi

Konuya Başlarken

Yaygın din eğitimi; örgün din eğitiminden önce gerçekleşen, ilk peygamber Hz. Âdem'e kadar dayanan eski bir faaliyettir. Sevgili Peygamberimizin İslam dinini tebliğ etmesi de yaygın din eğitimi olarak değerlendirilebilir.[45] Hz. Peygamber; eğitim ve öğretimin bireyi dönüştüren, değiştiren, geliştiren ve geleceğe hazırlayan yönüne dikkat çekerek *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."* buyurmuş, kadın ve erkek bütün Müslümanları ilim öğrenmeye teşvik etmiştir.[46] O aynı zamanda *"Sadakanın en faziletlisi, Müslüman'ın bir bilgi öğrenmesi, sonra da o bilgiyi Müslüman kardeşine öğretmesidir."*[47] hadisişerifi ile insanın hem kendisine hem de topluma faydalı olacak ilmi, din kardeşine aktarmasının manevi boyutuna da dikkat çekmiştir. Aldıkları bu mirası nesilden nesile aktaran Müslümanlar; cami, medrese, bir ağacın gölgesi, bir âlimin evi, yolculuk da dâhil olmak üzere uygun olan her ortam ve zamanı eğitim öğretim için değerlendirmiştir.[48]

1. **"Yaygın din eğitimi" nedir? Düşüncelerinizi açıklayınız.**
2. **Metinde vurgulanan din eğitimi anlayışı, Türkiye'deki yaygın din eğitimi uygulamalarıyla nasıl ilişkilendirilebilir?**

yaygın eğitim
Örgün eğitim imkânlarından yararlanmamış olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlar veya meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim.
(*Güncel Türkçe Sözlük*, "yaygın eğitim")

Eğitim, yalnızca okul ortamında gerçekleşen veya yaşamın belirli dönemlerine ait bir öğrenme süreci değil hayat boyunca devam eden çok yönlü dinamik bir süreçtir.[49] Türk millî eğitim sisteminin diğer ana bölümü olan **yaygın eğitim**, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.[50] Yaygın din eğitimi, bu doğrultuda belirli bir plan ve program dâhilinde gerçekleşmektedir. Cami ve mescitler, Kur'an kursları, huzurevleri yaygın din eğitimi verilen alanlardan bazılarıdır.[51]

din hizmetleri
Din konusunda bir kimsenin ihtiyacı olan ve ona yararlı olacak bir işi yapmak.
(Fırat, "Din Hizmetlerinde Halkla İlişkiler", 97)

Ülkemizdeki din eğitimi hem örgün hem de yaygın din eğitimi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Örneğin din konusunda ilmini artırmak isteyenler için camilerde ve mescitlerde vaazlar, kitle iletişim araçları ile yapılan yayınlar, öğrencilere yönelik planlanan yaz Kur'an kursları yaygın din eğitimi alanına girmektedir.[52] Yaygın din eğitimi faaliyetleri, Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu dinî konularda bilinçlendirme ve aydınlatmada kanuni olarak yetkilidir. İmkânları ölçüsünde dinî meselelerin çözümlenmesini ve din ile ilgili ihtiyaçların karşılanmasını sağlar. Diyanet İşleri Başkanlığının camilerde ve cami dışında topluma ulaştırdığı her türlü hizmet **din hizmetleri** dâhilindedir.[53] Toplumun bütün kesimlerinin yaygın din eğitimi faaliyetlerinden etkin ve verimli bir şekilde faydalanmasını sağlamak, Başkanlığın ilke ve hedeflerinin başında gelir.[54]

Bir Ayet

"Halbuki sen bunun karşılığında onlardan bir ücret de istemiyorsun. Kur'an herkes için ancak bir hatırlatma ve öğüttür. "

(Yusuf suresi 104. ayet)

Görsel 4.6
Diyanet İşleri Başkanlığı, vatandaşlara cuma hutbeleri aracılığıyla din eğitimi sunmaktadır.

Allah Teala; Müslümanlar arasında önderlik edecek, onların birlik ve beraberlik içinde olmalarını sağlayacak, iyiliği emredip kötülükten sakındıracak, insanları İslam'a davet edecek sosyal kontrol mekanizmasının bulunmasını istemektedir.[55] Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."[56]**

Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi faaliyetlerinin gerçekleştiği en merkezî alanlar hiç süphesiz cami ve mescitlerdir. Bu bağlamda cami ve mescitler, Müslümanların kulluk bilinci ile bir arada olmasını sağlayan, dinî bilgilerin ve ibadetlerin doğru bir şekilde öğrenilmesine vesile olan dinî ve sosyal nitelikli kurumlardır. Peygamber Efendimiz; hutbe, vaaz veya sohbet aracılığıyla dini öğretme ve inananlara öğüt verme geleneğini camide başlatmıştır.[57] Günümüzde camilerde vaazlar, hutbeler, öğrenciler için yaz Kur'an kursları, yetişkinler için cami dersleri gibi dinî hizmetler gerçekleşmektedir.[58] Her hafta cuma namazından önce ve yılda iki defa kılınan bayram namazlarından sonra okunan hutbeler, dinî bilgi ve nasihatin büyük kitlelere ulaşmasını sağlayan en etkili vasıtalardan biridir *(Görsel 4.6)*. Din âlimleri tarafından ibadet yerlerinde cemaati din ile ilgili konularda aydınlatarak onların maneviyatını güçlendirmek için yapılan, sahih dinî bilgilerin aktarıldığı vaazlar da cami içerisinde gerçekleştirilen önemli din hizmetlerindendir.[59]

Bir Hadis

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

… Allah'ın evlerinden bir evde toplanıp Kur'an'ı okuyan ve onu birlikte anlamaya çalışan bir topluluk yoktur ki melekler onları kuşatmış, rahmet onları bürümüş olmasın…

(İbni Mace, "Mukaddime", 17)

Camilerde gerçekleştirilen faaliyetlerden bir diğeri de okulların tatil edildiği zamanlarda eğitim veren yaz Kur'an kurslarıdır. Yaz Kur'an kurslarındaki eğitimden yetişkinler kendi istekleri doğrultusunda küçükler de kanuni temsilcilerinin talebi ile faydalanabilmektedir. Bu eğitimde öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenmeleri, dinî bilgilerini geliştirmeleri, dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinliklerden yararlanmaları amaçlanır.[60] Burada gerçekleştirilen dinî eğitim ile öğrencilerin dinimize karşı duydukları sevginin artırılması, millî ve manevi değerlerimiz konusunda bilinçlendirilmesi, sağlıklı bir dinî ve ahlaki gelişim göstermelerine katkıda bulunması hedeflenmektedir. Ayrıca öğrencilerin sosyal ve kültürel etkinliklerle yaz tatillerinde nitelikli zaman geçirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.[61]

Görsel 4.7
Din eğitimi hizmetleri, farklı ihtiyaçlara sahip bireyleri de kapsayacak şekilde yürütülmektedir.

Kur'an kursları, Müslümanların din eğitimi ile ilgili ihtiyaçlarına cevap verilmesi amacıyla kurulmuş, Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi kurumlarındandır.[62] Bu eğitim kurumları; hafızlık eğitimi verilen yatılı kurslar, gündüz eğitim veren kurslar ve ihtiyaca binaen kısa süreli açılan Kur'an kursları olarak gruplandırılabilir.[63] Bu kurslarda gençlere, yetişkinlere, işitme ve görme açısından özel gereksinimli bireylere yönelik öğretim programları uygulanmaktadır *(Görsel 4.7)*. Kur'an kurslarının Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek; tecvit, tashihihuruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek; ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek; hafızlık yaptırmak; Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak; İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlakı hakkında bilgiler vermek; dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek başlıca faaliyetleridir.[64]

Görsel 4.8
Camilerde gerçekleşen sabah namazı buluşması etkinlikleri ile manevi huzur ve birliktelik yaşanmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı "emir bilmaruf nehiy anilmünker" misyonuyla iyilik yeryüzünde yayılıncaya kadar topluma doğru yolu göstermeyi hedeflemiştir. Bundan dolayı dinî konularda insanları aydınlatmak için il ve ilçe müftülüklerinde oluşturulan çalışmaların yanı sıra irşat ekipleri ile de yaygın din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Yıl boyunca devam eden, özellikle ramazanışerif aylarında yoğunluk kazanan vaaz, konferans, seminer, sempozyum gibi etkinlikler aracılığıyla bilgilendirme yapılmaktadır.[65] Bu eğitimlerde irşat ekiplerinin başlıca hedeflerinden biri dinî bütünlüğü, millî birlik ve beraberliği güçlendirecek konulara yer vererek dinî, ilmî ve ahlaki konularda bilgi ve kültürün artırılmasını sağlamaktır.[66]

Camiler, tarih boyunca ilim ve irfan merkezi olmuşlardır. Günümüzde de kökü Asrısaadet'e kadar uzanan cami dersleri ile Müslümanların camilerde namaz vakitleri dışında verimli zaman geçirmelerine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Cami derslerinde Kur'an-ı Kerim öğretimi ile Kur'an-ı Kerim ve meali, tefsir, hadis, ilmihâl, siyer okumaları yapılmaktadır. Camilerde cemaatin sorularını iletebildiği, karşılaşılan meselelere Kur'an ve sünnetten çözümler bulmaya gayret edildiği eğitim öğretim ile kültür faaliyetleri düzenlenmektedir. Ayrıca camilerde sabah namazı ve cuma gecesi buluşmalarına yönelik etkinlikler de gerçekleştirilmektedir[67] *(Görsel 4.8).*

Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın eğitim faaliyetlerini gerçekleştirdiği cami ve Kur'an kursları dışında hizmet verdiği alanlar da bulunmaktadır. İslam dininin aileye vermiş olduğu önemden yola çıkarak aile ve dinî rehberlik büroları tarafından ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesi konusunda dinî, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Aile ile ilgili sorunların çözümüne yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmektedir. Ayrıca aile ve dinî rehberlik büroları; aile okulu, evliliğe ilk adım, baba okulu, çocuklara ve gençlere yönelik değerler eğitimi, aile içi problemlerle mücadele odaklı eğitim seminerleri düzenlenmesine ve bulundukları bölgedeki sorunların çözümüne yönelik projeler üretilmesine öncülük etmektedir.[68]

▲
Görsel 4.9
Dinî bilginin toplumun her kesimine ulaşmasında kitle iletişim araçlarından da faydalanılır.

Diyanet İşleri Başkanlığının gençlere, yaşlılara ve özel gereksinimli bireylere yönelik dinî, sosyal ve kültürel faaliyetleri de bulunmaktadır *(Görsel 4.9)*. Diyanet gençlik merkezleri, diyanet okuma salonları, genç ofisler ile diğer kurum ve kuruluşlardaki öğrenci yurtları, gençlik merkezleri gibi yerlerde manevi danışmanlık ve dinî rehberlik hizmeti sunulmaktadır.[69] Yaşlılara psikososyal yeterlilik ve üretkenliklerini artırmaya yönelik, özel gereksinimli bireylere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir.[70]

Ünite ile ilgili etkileşimli e-içeriğe ulaşabilmek için karekodu okutunuz.

Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığının yanı sıra Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) da din eğitimi ve din hizmetleri alanında önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir. TDV'nin gayesi DİB'in verdiği hizmetleri desteklemek ve din hizmetleri başta olmak üzere toplum için faydalı sosyal hizmetleri yerine getirmektir. Bu bağlamda Türkiye'nin en büyük camilerinden biri olan Ankara Kocatepe Camii'nin inşasını gerçekleştirmiş, yurdumuzun diğer illerinde halk tarafından yaptırılan camilere destek olarak cemaatin din hizmetlerinden faydalanmasına katkıda bulunmuştur. Okul ve öğrenci yurtlarının inşası, burs destekleri gibi eğitim öğretim faaliyetlerini destekleyen çalışmaları mevcuttur. Vakıf, yurt dışında da birçok cami, Kur'an kursu ve kültür merkezi açmıştır.[71]

Türkiye Diyanet Vakfı, 1988'de İslam'ın din, kültür ve tarihini bütünüyle içeren ve alanında tek olan *İslam Ansiklopedisi*'nin birinci cildinin yayımlanmasını sağlamıştır. Aynı yıl ilahiyat ve İslami ilimler alanında çalışma yapanlar başta olmak üzere donanımlı ilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmak için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) kurulmuştur. İSAM, 1992'de ansiklopediyi devralarak çalışmalarını üstlenmiştir. *TDV İslam Ansiklopedisi*, geçmişten günümüze Müslümanların hazırlamış olduğu ilk telif İslam ansiklopedisi olma özelliğine sahiptir.[72] Bu kıymetli eser, 2014'te genel ağda erişime açılarak insanlığın hizmetine sunulmuştur. Ansiklopedinin geliştirilmesine dair çalışmalar günümüzde de devam etmektedir.

5. Etkinlik

30dk.

Adı	*Yaygın Din Eğitimi Posterimiz*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen yaygın din eğitimi örneklerini mesleki olarak uygulayabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

Ön Hazırlık

1. *Aşağıda verilen yaygın din eğitimi türlerinin amacını, hedef kitlesini ve etkinlik örneklerini/uygulamalarını araştırınız.*

Yaz Kur'an Kursu

Aile Okulu

Cami Sohbeti

Gençlik Merkezi Etkinlikleri

Sınıf İçi Uygulama

3. *Dört gruba ayrılınız.*
4. *Öğretmeniniz rehberliğinde verilen yaygın din eğitimi türlerini paylaşınız.*
5. *Araştırmalarınızdan hareketle seçtiğiniz yaygın din eğitimi türünün ad, amaç, hedef kitle, örnek etkinlik veya uygulamasının yer aldığı bir poster hazırlayınız.*
6. *Posterinizi görsel ve sloganlarla zenginleştiriniz.*
7. *Çalışmanızı sınıfta sununuz ve sınıf panosunda sergileyiniz.*

Değerlendirme: *Türkiye'de yürütülen yaygın din eğitimi uygulamalarını mesleki olarak uygulayacak bir eğitimci olsaydınız*

Bu uygulamaların süreç ve kurallarını nasıl açıklardınız?

Uygulamaları gerçekleştirmek için hangi ön hazırlıkları yapardınız?

Uygulamanın sonunda süreç ve sonuçları nasıl değerlendirirdiniz?

6. Etkinlik

35 dk.

Adı	*Yaygın Din Eğitimi Planım*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen yaygın din eğitimi örneklerini mesleki olarak uygulayabilme*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği tamamlayınız.*

1. *Dört-altı kişilik gruplara ayrılınız.*
2. *Öğretmeniniz rehberliğinde yaygın eğitim türlerini gruplar arasında paylaşınız.*
3. *Belirlediğiniz yaygın din eğitimi türü için verilen içerik planını doldurunuz.*

İÇERİK PLANIM	
Unsur	**Açıklama**
Katılımcı Profili (Yaş)	
Eğitim Ortamı	
Süre	
Amaç	
Konu Başlıkları	
Yöntem/Teknik	
Kullanılacak Materyaller	
Değerlendirme Yöntemi	

4. *Hazırladığınız plana uygun kısa bir ders senaryosu tasarlayınız.*
5. *Tasarladığınız senaryoyu sınıfta beş-yedi dakika içinde canlandırınız.*

Değerlendirme: *Etkinlikten hareketle verilen gözlem formunu doldurunuz.*

GÖZLEM FORMU				
Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**			
	Çok iyi	**İyi**	**Geliştirilmeli**	**Yetersiz**
Yaygın din eğitimi türüne uygunluk ve plan bütünlüğü				
Ders senaryosunun açıklığı ve akıcılığı				
Eğitim ortamı, süre, katılımcı profili ve materyale uygunluk				
Canlandırmada rol paylaşımı ve grup iş birliği				
Sunum becerisi ve yaygın din eğitimi anlayışını yansıtma düzeyi				

Kontrol Noktası

Verilen soruları cevaplayınız.

1. *Din hizmetleri kavramını "toplumu din konusunda aydınlatma, cami/mescit, hutbe, vaaz, yaygın din eğitimi ve rehberlik" anahtar kavramlarını kullanarak en fazla 20 kelimeden oluşan bir metin ile tanımlayınız.*

2. *Cami ve mescitlerin yaygın din eğitimindeki toplumsal işlevini yazınız.*

3. *Cami ve mescitlerin yaygın din eğitimindeki sosyal işlevini yazınız.*

Performans Görevi

40 dk. + 40 dk.

Görev	*Din eğitimi programı hazırlama*
Amaç	*Türkiye'de yürütülen yaygın din eğitimi örneklerini mesleki olarak uygulayabilme*
Ürün	*Taslak din eğitimi programı*
Değerlendirme Ölçütleri	*Dereceli puanlama anahtarı ve öz değerlendirme formu*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek performans görevini tamamlayınız.*

1. Örgün veya yaygın din eğitimi uygulamalarından birini seçiniz.
2. Seçtiğiniz uygulamaya yönelik bir din eğitimi programı tasarlayınız.
3. Programınızı tasarlarken aşağıda yer alan adımlara yer veriniz.
   - **a.** Programın amacı ve öğrenme çıktılarını açıklayınız.
   - **b.** Ders içeriklerini ve etkinlikleri detaylandırınız.
   - **c.** Programın değerler eğitimi ile ilişkisini açıklayınız.
   - **ç.** Kullanılacak ölçme ve değerlendirme yöntemlerini belirleyiniz.
   - **d.** Programı uygulama sürenizi planlayınız.
   - **e.** Her dersin amaç, içerik ve kazanımlarına uygun kullanılabilecek öğretim yöntemleri belirleyiniz.
4. Hazırladığınız programı sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

Değerlendirme

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, performans görevinizi kendi duygu ve düşüncelerinize göre değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İfadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Seçtiğim eğitim kademesini ve bu kademeyi seçme gerekçemi açıkça belirledim.			
Programın amacı ve öğrenme çıktılarını net bir şekilde tanımladım.			
Ders içeriklerini ve etkinlikleri öğrencilerin seviyesine uygun hazırladım.			
Programda değerler eğitimi ile ilgili örnek ve etkinliklere yer verdim.			
Ölçme ve değerlendirme yöntemlerini açık ve uygulanabilir şekilde belirledim.			
Öğretmenin Geri Bildirimi:			

2. Hazırladığınız performans görevi karekoddaki analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.

Farklı Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri verilen alana kısaca not edebilirsiniz.

4. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

A) Aşağıdaki 1-5. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. Geçmişten günümüze imam hatip okullarının birey ve toplumun gelişimine katkıları neler olmuştur? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Diyanet İşleri Başkanlığının yürütmüş olduğu irşat faaliyetlerini günlük hayatınızda nasıl uygulayabilirsiniz? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3. Ülkemizdeki din eğitimi programlarının tarihî seyrini incelediğinizde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin hedeflerindeki farklılıklar nelerdir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

4. Diyanet İşleri Başkanlığının cami içerisinde gerçekleştirdiği din hizmetlerinin önemini bireysel ve toplumsal bağlamda değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

5. Örgün din eğitimini yaygın din eğitiminden ayıran özellikler nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki 6-12. cümlelerde doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Başına "Y" yazdığınız cümlelerdeki bilgi yanlışlarını düzelterek doğru cümleyi altındaki boşluğa yazınız.

6. (....) İslam tebliğinin Medine Dönemi'nde din eğitimi Mescid-i Nebevi ile sınırlı kalmıştır.

.....

7. (....) Ülkemizdeki din eğitiminin kökleri Asrısaadet'e kadar uzanmaktadır.

.....

8. (....) Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmetleri faaliyetleri camilerle sınırlıdır.

.....

9. (....) Hz. Peygamber döneminde Kur'an öğretiminin gerçekleştiği yer Darülkurra olarak anılmıştır.

.....

10. (....) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki bütün eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığının yönetimi altına alınmıştır.

.....

11. (....) Sıbyan mektepleri, Osmanlı Devleti'nin yetişkinler için eğitim veren kurumlarından biridir.

.....

12. (....) İslam eğitim ve öğretim tarihinde Nizamiye Medreseleri örneklik teşkil eden önemli kurumlardır.

.....

C) Aşağıdaki 13-20 cümlelerde boş bırakılan yerlere kutulara yazılmış kelimelerden uygun olanlarını yerleştiriniz.

aile ve dinî rehberlik büroları	*Darülerkâm*	*din hizmetleri*	*hutbe*
irşat ekipleri	*kültür*	*küttâb*	*medreseler*
mescit/cami	*Tanzimat Dönemi*	*Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*	*1980 sonrası dönem*

13. Mekke Dönemi'nde .....……....., Hz. Peygamber'in sahabilere dinî bilgiler öğrettiği yerdir.

14. Camilerde artan ders halkalarının ibadeti engellemeye başlaması ile .....……..... kurulmaya başlanmıştır.

15. Din hizmetlerinde etkili bir yol olan .....……..... dinî bilgi ve nasihatlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlar.

16. Hz. Peygamber döneminde çocuklara okuma yazma öğretilen yer olan .....……..... ....., daha sonra aynı zamanda dinî eğitim de verilen mekânlara dönüşmüştür.

17. İslam dininin eğitim öğretim faaliyetlerinin birkaç asır boyunca gerçekleştiği yerler ..... olmuştur.

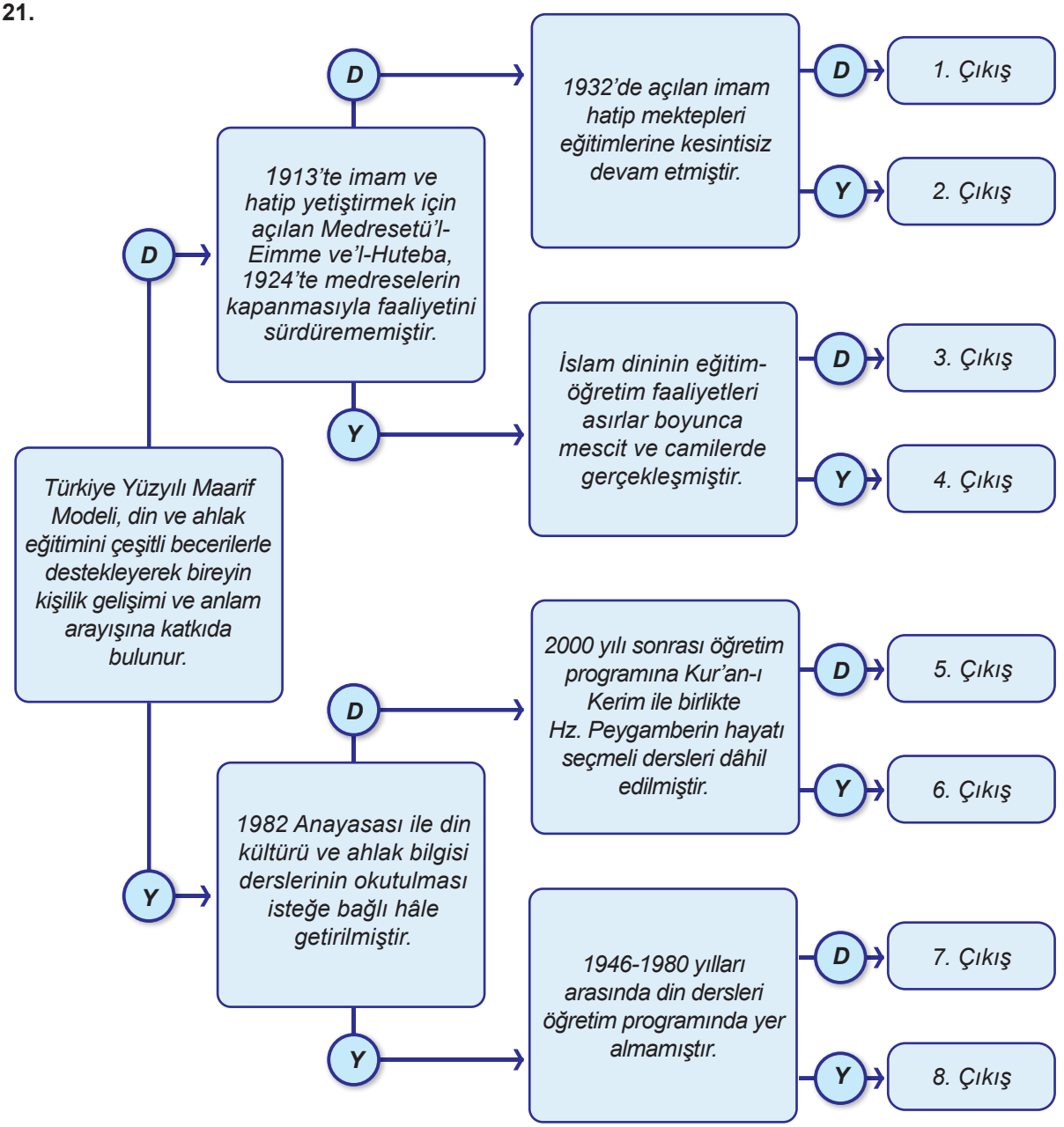
18. Medrese tarzı yerine yeni bir eğitim sistemi kurulması, ... gelişmelerindendir.

19. Yıl boyunca devam eden ve özellikle ramazanışerif aylarında yoğunlaşan vaaz, konferans, seminer ve sempozyum gibi etkinlikler ..... tarafından düzenlenir.

20. Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında ailenin kurulması ve güçlendirilmesi konusundaki çalışmalar ..... tarafından gerçekleşmektedir.

Ç) Aşağıdaki cümlelerin doğru (D) veya yanlış (Y) olmalarına göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

21.

D) Aşağıdaki 22-25. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

22. Aşağıdakilerden hangisi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaygın din eğitimi verilen alanlardan biri değildir?

A) Diyanet Gençlik Merkezleri

B) Aile ve Dinî Rehberlik Büroları

C) Diyanet Genç Ofisler

D) Diyanet Okuma Salonları

E) İmam Hatip Okulları

- Bu dönemde medrese eğitiminde düzenlemeler yapılmıştır.
- Din görevlisi yetiştirmek için Medresetü'l-Vaizin ve Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba medreseleri açılmıştır.
- Fen ilimleri ve kültür dersleri yeniden medrese müfredatına dâhil edilmiştir.

23. Yukarıdaki gelişmeler aşağıda verilen dönemlerden hangisinde gerçekleşmiştir?

A) Cumhuriyetin İlk Dönemleri

B) 2000 Sonrası Dönem

C) II. Meşrutiyet Dönemi

D) Tanzimat Dönemi

E) 1980 Sonrası Dönem

24. Aşağıda verilen eğitim türü özellikleri sınıflandırıldığında hangisi dışarıda kalmaktadır?

A) Eğitim, okul veya okul niteliği olan yerlerde gerçekleşir.

B) Belirli yaş aralıklarında ve bir süre içerisinde gerçekleşir.

C) Belirli bir kademeye kadar eğitim alınması kanunen zorunludur.

D) Bireyleri bilgi, beceri ve değerlerle donatarak yetiştirir.

E) Hayat boyu devam eder ve bireyin gelişimini destekler.

- Osmanlı Devleti'nde çocuklara temel eğitim verilen ilköğretim seviyesindeki kurumlardır.
- Öğretim programında Kur'an-ı Kerim, okuma yazma, dil bilgisi, matematik gibi dersler bulunmuştur.

25. Yukarıda verilen bilgiler Osmanlı Devleti'nin hangi eğitim-öğretim kurumuna aittir?

A) Sıbyan Mektepleri

B) İdadi

C) Medreseler

D) Sultani

E) Rüştiye

E) Aşağıdaki açıklamaları, uygun olan kavram ile eşleştiriniz.

26.

I. *Kişilerin okul veya benzeri yerlerde belirli kurallara göre aldıkları planlı eğitim*

II. *Örgün eğitimden yararlanmamış olanlara veya meslek dallarında yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim*

III. *Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan*

IV. *Toplumların tarihsel süreçte oluşturduğu maddi ve manevi değerlerinin bütünü*

V. *Din konusunda ihtiyacı olan insanlara yararlı olacak bir iş yapmak*

VI. *Millî eğitim sistemi içerisinde eğitim veren, bireyi hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan eğitim kurumları*

a *din hizmetleri*

b *imam hatip okulları*

c *irşat*

ç *kültür*

d *öğretim programı*

e *örgün eğitim*

f *vaaz*

g *yaygın eğitim*

Ünite ile ilgili daha fazla soruya karekodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

4. Ünite Sonnot

1 bk. Alak suresi 1-5. ayet; Zümer suresi 9. ayet; Nahl suresi 43. ayet; Taha suresi 114. ayet.
2 bk. Altaş, *Din Eğitimi*, 47.
3 bk. Akyürek, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Kuramsal Çerçeve", 91.
4 bk. Fidan - Erden, *Eğitime Giriş*, 16.
5 bk. Kızılabdullah, "Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din", 46.
6 bk. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 163-164.
7 Bakara suresi 129. ayet.
8 bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/211-213.
9 bk. Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", 20, 17.
10 bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 634-635; Baktır, "Suffe", 37/470.
11 bk. İbni Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, 4/205.
12 bk. İbni Abdilber, *Cami'u Beyani'l-ilm ve Fazlihi,* 1/694.
13 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 24-25.
14 bk. Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", 26.
15 Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", 27.
16 bk. Dağ - Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, 119; Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, 63-64; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti,* 257; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 27.
17 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 54, 34.
18 bk. Baltacı, "Mektep", 29/6; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 36.
19 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 44-51.
20 bk. Kenan, "Türkiye", 41/587.
21 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 60-61.
22 bk. Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", 31.
23 bk. Kenan, "Türkiye". 41/588.
24 bk. Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", 31.
25 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 62-63.
26 bk. Altaş, *Din Eğitimi,* 11.
27 bk. TTK, md. 4.
28 bk. Altaş, *Din Eğitimi,* 12; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 127, 143, 150.
29 bk. Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 64.
30 bk. Akseki, *Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor*, 8, 14, 18.
31 bk. Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi" 22/191; Ayhan, "İlâhiyat Fakültesi", 22/71; Öcal, "Yüksek İslâm Enstitüsü", 44/49.
32 bk. TCA, md. 19; Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)", 118.
33 bk. Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, 180-182; TTKK, md. 139.
34 bk. TCA md. 24; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 259.
35 bk. Öcal, "Yüksek İslâm Enstitüsü", 44/51.
36 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* 251.
37 bk. İEKBKDYDK, md. 9.
38 bk. Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)", 136.
39 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
40 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
41 bk. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 121; Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi", 22/191; Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi", 22/191-192; METK, md. 32; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 250; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 294; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 308.
42 bk. Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi", 22/193.
43 bk. Işık, "Celâl Hoca", 7/242.
44 bk. Yürük, *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*, 67-91; Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 58; Erbaş, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi", 106; Yürük "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri), 119; (Genel ağdan alınmıştır.).
45 bk. Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 275.
46 bk. İbni Mace, "Sünnet", 17; Özafşar vd., *Hadislerle İslam,* 579.
47 bk. İbni Mace, "Sünnet", 20.
48 bk. Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 109.
49 bk. Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 275.
50 bk. METK, md.18.
51 bk. Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 279, 283.
52 bk. Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 104.
53 bk. Altaş, *Din Eğitimi*, 340-341.
54 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
55 bk. Karaman vd., KuranYolu 1/645-649.
56 Al-i İmran suresi 104. ayet.
57 bk. Yılmaz, "Cami Eksenli Din Eğitimi", 297.
58 bk. Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi", 356.
59 bk. Cirit, "Vaaz", 42/404; Ecer, *Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi,* 105.
60 bk. DİBKEÖYKÖYPY, md. 57.
61 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
62 bk. Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", 323.
63 bk. DİBKEÖYKÖYPY, md. 5.
64 bk. DİBKEÖYKÖYPY, md. 13/1.
65 bk. Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 285-286.
66 bk. DİBDHUG, md. 2/b, c.
67 bk. DİBDHUG, md. 17, 18.
68 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
69 bk. DİBGÇY, md. 11-16.
70 bk. DİBDHUG, md. 28, 30-32.
71 bk. Uzunoğlu, "Diyanet Vakfı", 9/461-463.
72 bk. Uzunoğlu, "Diyanet Vakfı", 9/464; (Genel ağdan alınmıştır.)

A-B-C-Ç-D

adl: Doğruluk, eşitlik, denklik, aşırılıktan uzak ve dengeli olma, her şeye hakkını verme, adalet.

aidiyet: Ait olma durumu; aitlik.

akademik: Bilimsel niteliği olan.

akıl yürütmek: Herhangi bir konuda fikir vermek.

akli: Akıl yoluyla bilinen, akıl yoluyla bulunan.

akran: Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri; baştaş, boydaş, taydaş, öğür.

aktarım: Aktarmak işi.

aleyh: Bir şeyin veya bir kimsenin karşısında olma, leh karşıtı.

âlim: Bilgin, iyi bilen, hakkıyla bilen, bilgili.

analitik: Ayrıntılı ve çözümleyici düşünen.

analiz: Çözümlemek işi; analizleme, tahlil.

anayasa: Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa; kanunuesasi.

anayasal: Yürürlükte olan anayasaya uygun (işlem, hüküm vb.).

ansiklopedi: Bilim, kültür, sanat, günlük yaşam vb. ile ilgili her türlü bilginin yer aldığı, belli bir yönteme göre genellikle alfabetik olarak düzenlenen, çoğunlukla birkaç ciltten oluşan kitap; bilgilik.

antlaşma: İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu; ahit, muahede, ahitleşme, pakt.

Arapça: Sami dil ailesinin güney grubuna giren, Araplar ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşayan bazı halklar tarafından kullanılan dil; Arabi.

Ashabısuffe: Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinin bitişiğinde bulunan ve adına 'suffa' denilen üstü kapalı özel bir yerde Kur'an-ı Kerim ve din öğrenimi gören sahabeler; ehlisuffa.

Asrısaadet: Hz. Muhammed'in peygamberlik görevini yaptığı ve varlığıyla şereflendirdiği devir. Kur'an Kerim'in indiği, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, sahabelerini eğitip yetiştirdiği, insanları İslam dinine davet ettiği ve İslam'ın en güzel biçimde yaşandığı zaman.

astronomi: Gök cisimlerinin konumlarını, hareketlerini, birbirine olan uzaklıklarının ölçülmesini, bunların fizik ve kimya bakımından yapılarını inceleyen bilim; yıldız bilimi, felekiyat, heyet, gök bilimi.

ayet: Kur'an'daki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri; ayetikerime.

bağlam: Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı; kontekst.

beceri: Kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği; maharet.

beden dili: Duygu ve düşüncelerin yüz ifadesi, beden duruşu vb. yollarla anlatıldığı iletişim biçimi; vücut dili.

benimsemek: Bir şeyi kendine mal etmek, sahip çıkmak, kabullenmek, tesahup etmek.

bilgin: Bilimsel çalışmalarla uğraşan kimse; bilim kadını, bilim insanı, bilimci, ilim adamı, bilim adamı, âlim.

bilinç: İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği; şuur.

binaen: Dayanarak.

birey: Kendine özgü nitelikleri yitirmeden bölünemeyen tek varlık; fert.

bulgu: Var olduğu hâlde bilinmeyeni bulup ortaya çıkarma işi ve bu işin sonunda elde edilen şey.

büro: İş yerlerinde bulunan çalışma odası; ofis.

bütünleşmek: Bütün duruma gelmek.

bütünlük: Bütün olma durumu; tümlük.

cami: Mabet, mescit.

cemaat: Namaz kılmak için bir araya gelen ve imama uyan topluluk.

cenaze: Kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü.

çağdaşlaşma: Çağdaşlaşmak işi; çağcıllaşma, modernleşme, asrileşme, muasırlaşma, modernizasyon.

Darülfünun: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu; üniversite.

dayanışma: İnsanların birbirine destek olması durumu.

değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünü.

demokratik: Demokrasiye uygun.

devralmak: Bir şeyi devir yoluyla almak, teslim almak.

dinamik: Hareketli, her an değişebilen, duruk karşıtı.

dinî: Dinle ilgili, din üzerine; dinsel.

diyanet: Türkiye'de İslam dini ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle ilgili kamu kuruluşu; Diyanet İşleri Başkanlığı.

dönüşüm: Bir durumdan başka bir duruma geçme; şekil değiştirme, tahavvül, transformasyon.

E-F-G-Ğ-H

ekoloji: Canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı.

eleştirel: Eleştiri niteliği taşıyan; eleştiriyel, eleştirisel, tenkitli, tenkidî.

empati: Kendini bir başkasının yerine koyabilme, duygudaşlık.

ensar: Hicret sırasında Hz. Peygamber'e ve Mekke'den Medine'ye göç eden diğer Müslümanlara kucak açıp onları misafir eden; beslenme, barınma ihtiyaçlarını gideren ve farklı bir ortamda yeni bir yaşamın kurulabilmesinde onlara yardımcı olan ve sahip oldukları her şeyi onlarla paylaşan Medineli Müslümanlar.

enstitü: Bir üniversiteye bağlı veya bağımsız bir kuruluş olarak genellikle araştırma yapan ve bazı durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu.

etik: Ahlak kavramının kapsadığı konuları inceleyen bilim; ilmiahlak, ahlakiyat, ahlaki, ahlak bilimi.

fakülte: Bir üniversitenin, öğrenim alanı veya uzmanlık konusu bakımından ayrılmış kollarından her biri; medrese.

felsefe: Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması.

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanılarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

gerekçe: Bir şeyi gerekli duruma getiren, yapılmasına sebep olan şey, gerektirici sebep; mucip sebep, esbabımucibe.

göz yummak: Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak.

hadis: Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrirleri; sahabelerin dine aykırı olmayan söz ve davranışlarını onaması.

hafız: Kur'an'ı başından sonuna kadar ezberleyip okuyabilen kimse.

hafızlık: Hafız olma durumu.

Halık: Tüm varlıkların işlerini ölçülü ve ahenkli bir şekilde var eden, evreni bir plan ve amaca uygun olarak yoktan ve örneksiz bir biçimde yaratan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri.

hendese: Nokta, çizgi, açı, yüzey ve cisimlerin birbirleriyle ilişkilerini, ölçümlerini, özelliklerini inceleyen matematik dalı; geometri.

hesap: Matematiksel işlem.

hatip: Cuma günleri, cuma namazından önce camide, İslam dininin emirlerini, yasaklarını hatırlatarak ayetlerden ve hadislerden öğütler veren kimse, imam, hutbe okuyan.

hicret: Hz. Peygamber'in ve sahabelerinin İslam'ı gereği gibi yaşamak, diğer insanlara Allah'ın emirlerini duyurmak ve müşriklerin işkencelerinden kurtulmak amacıyla Mekke'den Medine'ye M.S. 622 tarihinde yapmış oldukları göç.

hikmet: İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi.

husus: Üzerinde konuşulan şey; konu, laf, sermaye.

hutbe: Cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve törenlerin yerine getirilmesi esnasında topluluğa karşı yapılan konuşma.

huzur: Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı.

I-İ-J-K-L

ibadet: Allah'ın insanlara emrettiği ve insanların da Allah'a karşı yapmakla yükümlü oldukları tüm davranışlar.

içselleştirmek: Edinilmiş olan bilgileri bireyin öz malı durumuna getirmek; özümsemek, özümlemek.

idadi: Lise derecesindeki okul.

ideolojik: İdeoloji ile ilgili.

ihsan: İyilik etme, iyi ve güzel davranma, güzel yapma, bağışlama, bağışta bulunma, ikram etme.

ilahî: Allah'a ait, Allah'la ilgili.

ilke: Temel düşünce, temel inanç; umde, prensip.

ilmî: Bilimle ilgili, bilime dayanan; bilimsel.

ilmihâl: İnanç, ibadet, ahlak, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili dinî bilgiler kitabı.

imam: Camilerde cemaate namaz kıldıran ve başta Kur'an-ı Kerim bilgisi olmak üzere diğer İslami ilimlere sahip kişi.

iman: Kişinin Allah'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesi.

inşa: Yapı kurma, yapı yapma, kurma.

irfan: Bilme, marifet, keşif, ilham, sezgi, anlayış, kavrayış.

irşat: Dinî konularda yeterlilik sahibi kişilerin, insanları, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmeleri için hak ve hakikate, doğru yola, salih amele ve her çeşit iyiliğe çağırarak onların her türlü kötülükten uzaklaşmasını sağlama gayreti.

istikamet: Hak yolda olma, hak yola girme, doğruluk, dürüstlük, adalet, denge, dürüstçe yaşama.

istimrar: Kesintisiz olarak sürüp gitme durumu; devamlılık, daimîlik, daimlik, süreklilik.

işlev: Bir şey veya kimsenin yapısı veya konumu gereği yaptığı iş, kendine özgü olan iş görme yetisi; görev, fonksiyon.

itibar görmek: Saygı görme, değerli, güvenilir olma durumu; haysiyet, saygınlık, izzetüikbal, prestij.

itikat: Dünyada ve ahirette insanların mutlu olmaları için Allah'ın göndermiş olduğu kuralların hepsini kesin bir şekilde kabullenme, iman etme.

kâmil: Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse); yetkin, olgun, pişkin.

kamusal: Kamu ile ilgili.

kanıksamak: Çok tekrarlama sebebiyle yadırgamaz olmak; alışmak.

kanun: Devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü;yasa (I).

karakter: Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik; öz yapı, ıra, seciye, ruh.

kasıt: Elde edilmesi gereken, ulaşılmak istenilen sonuç; erek, gaye, garaz, amaç, maksat, murat, niyet.

katsayı: Bir niceliğin kaç katı alındığını gösteren sayı; emsal.

kavramsal: Kavramla ilgili, kavram niteliğinde olan.

kelam ilmi: İslam dininin inanç esaslarını konu edinen ilim.

keşfetmek: Var olmasına rağmen kimsenin görmediği, bilmediği bir yeri veya bir şeyi ortaya çıkarmak; bulmak.

kıssa: Kur'an-ı Kerim'deki geçmiş peygamberler ve milletlerle ilgili ibretli ve tarihi olay(lar).

kıtlık: Kuraklık, savaş vb. nedenlerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık.

kıyamet: Evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla, ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zaman.

kitle: Bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu; kütle.

konferans: Dinleyicilere bilim, sanat, edebiyat vb. konularda bilgi vermek için yapılan söyleşi; konuşma.

kulluk: Kul olma durumu; kölelik, ubudiyet.

Kur'an-ı Kerim: Fatiha suresi ile başlayıp Nâs Suresi ile biten, Hz. Muhammed'e indirilen ve kendine has özellikleri olan Allah kelamı.

kurs: Resmî ve özel kuruluşlarca ilgililere belirli bir konuda bilgi, beceri ve davranış kazandırmak amacıyla düzenlenen derslere dayanan ve belli bir süresi olan eğitim etkinliği.

kurul: Bir işi yapmak, yönetmek veya bir kurum ve kuruluşu temsil etmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk; heyet, konsey, asamble.

kurumsal: Kurumla ilgili.

kurumsallaşma: Kurumsallaşmak durumu.

kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin.

küresel: Dünya ölçüsünde geniş bir bakış açısıyla benimsenen; global.

M-N-O-Ö-P

maarif: Öğretim ve eğitim sistemi.

manevi: Gözle görülüp elle tutulamayan, madde ve cisimle ilgisi bulunmayan, inançla ilgili, manaya, içe, öze, ruha ait olan; ruhani, maddi karşıtı.

maneviyat: İnanç, ahlak, erdem vb. değerler bütünü.

maruz kalmak: Bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak.

materyal: Belirli bir işi yapmak için kullanılması gereken maddeler; gereç.

meal: Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiği ile başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme.

meclis: Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş bir başkan ve üyelerden oluşan resmî kurul; divan.

meçhul: Bilinmeyen, bilinmedik.

medeniyet: Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü; uygarlık.

medrese: İslam tarihinde dinî ilimler ile sosyal ve fen bilimlerinin öğretildiği yüksek öğretim seviyesindeki eğitimöğretim kurumu, fakülte.

medya: Toplumda sözlü veya yazılı haber alma imkânını sağlayan teknik araçlar; yayın organı, iletişim araçları.

mekanizma: Oluş, ortaya çıkış, işleyiş.

mektep: Her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yer; okul.

menfaat: Dolaylı bir biçimde elde edilen kazanç; çıkar, yarar.

merhale: Varılması istenen bir amaca doğru geçilmesi gerekli yerlerin her biri; adım, aşama, nokta.

merhamet: Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.

merkezî: Merkezde olan, merkezi oluşturan.

mescit: İçerisinde beş vakit namaz, cuma ve bayram namazlarının kılındığı Müslümanların ibadet yeri, cami, namazgâh.

mesele: Araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum; sıkıntı, sorun, problem.

mesleki: Mesleğe ilişkin, meslekle ilgili olan; mesleksel.

Meşrutiyet: Osmanlı Devleti'nde 1876 yılındaki Anayasa ile başlayan ve 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar süren, I. ve II. Meşrutiyet dönemi adlarıyla anılan süre.

millî: Milletle ilgili; ulusal.

model: Bir özelliği olan nesne veya kişi.

modernleşme: Çağdaşlaşmak işi; çağcıllaşma, çağdaşlaşma, asrileşme, muasırlaşma, modernizasyon.

muallim: Mesleği bilgi öğretmek olan kimse; hoca, öğretmen, muallime.

muhakeme: Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama.

muhatap: Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.

musibet: Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey.

müftü: İslam fıkhı ile ilgili konuların hükmünü açıklamaya yetkili olan İslam âlimi, fıkıh bilgini.

müftülük: Müftünün görevi veya makamı.

mümin: Allah katından peygamberleri aracılığı ile gelen her şeyi, tereddütsüz olarak doğrulayan ve kabul eden kişi.

müstakil: Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan; bağımsız.

müşrik: Allah'a ortak, yardımcı ve eş koşan kimse.

nail olmak: Erişmek, ulaşmak, kavuşmak.

niyet: Mükellefin yapacağı ibadetlerin geçerli olabilmesi için hangi ibadeti yapacağına kalben karar vererek bütün ibadetlerinde Allah'ın rızasını kastedip ona yönelmesi.

nüve: Bir şeyin özü.

önderlik: Önder olma durumu; öncülük, liderlik.

örtük: Örtülü, kapalı.

ötelemek: Belli olmayan bir süre ertelemek.

özdeşleşmek: Özdeş duruma gelmek.

paçaları sıvamak: Kolları sıvamak.

pedagojik: Eğitimle ilgili; terbiyevi, pedagojik.

pozitif bilimler: Deney sonuçlarına dayanan bilim veya bilimler; müspet ilimler.

pratik: Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı olan.

profil: Bir kişi veya eşya için ayırt edici özelliklerin bütünü.

program: Belirli şartlara ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü; izlence.

psikososyal: Zihin ve davranış üzerindeki soysal, kültürel ve çevresel etkilerin kesişimi ve etkileşimi olan.

R-S-Ş-T-U

Rahman: "Dünyada, bütün canlılara şefkat gösteren, mümin kâfir ayrımı yapmaksızın insanlara merhamet eden, her türlü nimeti sürekli veren, rahmeti sonsuz olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri.

rehberlik: Kılavuz olma durumu; kılavuzluk, delalet.

Rezzak: "Yaratmış olduğu tüm canlıların hava, su başta olmak üzere tüm ihtiyaçlarını karşılayan, onların yeme, içme, mal mülk edinmelerini sağlayan, akıl fikir verip vahiy göndermek suretiyle onları destekleyen, her türlü rızkı sürekli veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri.

rutin: Yapılması alışkanlık hâline gelmiş iş.

rükün: Bir ibadet veya muamelenin varlığı kendisine bağlı olan esas(lar).

rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

sahabe: Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar; ashap, ashabıkiram.

sahih: Gerçek, doğru, sağın, hakiki.

seminer: Bir konu ile ilgili bilgi vermek ve bu bilgiler üzerinde tartışmak amacıyla birkaç yetkilinin yönetimi altında düzenlenen toplantı.

sempozyum: Önceden tespit edilen bir alanda konuşmacıların bildiri sunarak katıldığı bilimsel toplantı; bilgi şöleni.

senaryo: Herhangi bir konuda düşünülüp tasarlanan olaylar dizisi.

sistem: Belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum; nizam, düzen.

sivil toplum: Devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu.

siyasal: Politika ile ilgili; siyasi, politik.

siyer: Hz. Muhammed'in hayatını, onun yaşayış biçimini, niteliklerini, ahlakını, savaşlarını anlatan ve İslam tarihi içinde yer alan özel bir ilim dalı.

sohbet: İki veya daha fazla kişi arasında dostça, arkadaşça yapılan konuşma; hasbihâl.

somutlaştırmak: Somut duruma getirmek.

sorumluluk: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; sorum, mesuliyet, uhde.

sosyal: Toplumla ilgili, topluma ilişkin; içtimai, maşerî, toplumsal.

soy: Bir atadan gelen kimselerin topluluğu; ev, asıl, cins, ırk, nesep, sülale, uruk, kan.

sultani: 1908'den sonra Osmanlı ülkelerinde, bugünkü lise dengi öğretim kurumu.

sünnet: Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve sahabelerinin yapmış olduğu olumlu davranışları onaylaması.

süreklilik: Kesintisiz olarak sürüp gitme durumu; devamlılık, daimîlik, daimlik, istimrar.

şahsiyet: Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü; kişilik.

talim: Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi; talim, öğretim.

Tanzimat: Sultan Abdülmecit zamanında, 1839'da Gülhane Hattıhümayunu adıyla anılan bir fermanla ilan edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem.

tarikat: Tasavvufta Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek ve Allah'ı görüyormuş gibi ibadet yapma bilincini kazanmak için girilen ve kendisine ait kuralları olan yol.

tartışma: Bir konuyla ilgili karşıt düşünceleri karşılıklı savunma.

tashih: Düzeltme işi; düzelti.

taslak: Bir şeyi, bir sanat veya edebiyat eserini ana çizgileriyle, türlü bölümleriyle belirten ön çalışma.

tebliğ: Peygamberlerin Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu vahiyleri insanlara eksiksiz olarak bildirmesidir.

tecvit: Kur'an-ı Kerim'i, harflerin çıkış yerlerine ve sıfatlarına uygun olarak hatasız bir biçimde okumayı öğreten ilim.

tedrisat: Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi; talim, öğretim.

tefekkür: Düşünme, derin düşünme, fikir yürütme, kavramaya çalışma, kafa yorma.

tefsir: Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamlarını açıklamaya, hükümlerini ve bu hükümlerin dayandığı gerekçeleri açığa çıkarmaya ve ayetleri belirli bir yöntem çerçevesinde yorumlamaya yarayan ilim dalı.

tekke: Dergâh, hankâh, zaviye.

teknik: Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi.

telif: Yazarın kendisinin kaleme aldığı.

telkin: Bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama.

teorik: Kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan; nazari, kuramsal, uygulamalı karşıtı.

terbiye: Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; eğitim.

terim: Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime; ıstılah.

teşkilat: Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik; teşekkül, örgüt.

teşvik etmek: İsteklendirmek, özendirmek.

tevhit: Birleştirmek işi; birleştirme, kombinasyon.

toplumsal: Toplumla ilgili, topluma ilişkin; içtimai, maşerî, sosyal.

tutum: Tutulan yol, tavır.

tümdengelim: Tümel bir önermeden tikel bir önermeye, yasalardan olaylara, etkenden etkiye geçme yolu; talil, dedüksiyon.

tümevarım: Teklik olandan, özel olandan genel olana giden, tek tek olgulardan genel önermelere varan yöntem; istikra, endüksiyon, tümdengelim karşıtı.

umre: Hac mevsiminin dışında, ihramlı olarak Kâbe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında say yaptıktan sonra tıraş olmak suretiyle ihramdan çıkarak yapılan ibadet; Kâbe ziyareti.

unsur: Bir bütünü oluşturan, bütünden ayrıştırıldığında da kendi başına anlam taşıyan parça; öge, uzuv, eleman.

usul: Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol; yordam, yöntem (II), prosedür.

Ü-V-Y-Z

vaaz: Öğüt verme, nasihat etme, iyiliğe yöneltme, hayırlı şeyleri hatırlatma, bir kimsenin kalbini yumuşatacak şekilde söz söyleme, tavsiyede bulunma.

vahiy: Hz.Muhammed'e bildirilen ve Kur'an-ı Kerim'de bir araya getirilen ilahî bilgiler, ayetler.

vaiz: Cami, mescit gibi yerlerde Kur'an-ı Kerim'den, hadis, fıkıh ve ahlak kitaplarından örnekler vererek insanlara öğüt veren kimse, dinî konularda halkı aydınlatan din bilgini.

vakıf: Dince uygun görülen taşınan veya taşınmaz maldan faydalanma hakkını bu malı satmayı veya mülkiyetini devretmeyi yasaklama koşuluyla- Allah'ın rızasını umarak toplumun kullanımına veren hayır kurumu.

vasıflandırmak: Niteliğini belirtmek, nitelik kazandırmak; nitelendirmek.

vecize: Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz; özdeyiş, kelamıkibar, aforizm, aforizma, motto.

vefa: Kişinin kendisine iyilikte bulunana aynısıyla veya daha fazlasıyla karşılıkta bulunması.

vefat: Bir insan hayatının tam ve kesin olarak sona ermesi; ahiret yolculuğu, son, ebedî uyku, son yolculuk, emrihak, irtihal, memat, mevt, ölüm.

vesile olmak: Uygun ortam oluşmak.

vezir: Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa ünvanını taşıyan kimse; hidiv.

vicdani: Vicdanla ilgili olan, vicdana dayanan.

vizyon: Olayların akışından gelecekte olması muhtemel olanları kestirebilme; ileri görüş.

yabancılaşma: Belli tarihsel şartlarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin, bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen olan ögelerin değişik biçimde kavranması.

yaklaşım: Bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi.

yaptırım: Yasaya, kurala karşı yapılan aykırı davranışlara verilen ceza.

yatkınlık: Alışkanlıktan doğan yeti; mümarese.

yeterlilik: Yeterli olma durumu; yeterlik.

yetişme: Yetişmek işi.

yetkin: Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse); olgun, kâmil, pişkin.

yozlaşma: Yozlaşmak durumu; dejenereleşme, tereddi, dejenerasyon.

yön: Tutulacak, izlenecek yol; doğrultu, istikamet.

yöntem: Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol; yordam, usul, prosedür.

yurt: Öğrencilerin kaldığı, barındığı yer.

yurt dışı: Yurt sınırları dışındaki her yer; dışarı.

yükseköğretim: Ortaöğretim sonrasında ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde planlanıp uygulanan öğretim.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. nşr. Şueyb el-Arnaût vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413-1421/1993-2001.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor.* Ankara: Örnek Matbaası, ts.

Akyürek, Süleyman. "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Kuramsal Çerçeve". *Din Eğitimi El Kitabı.* ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 87-106. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Altaş, Hüseyin. *Din Eğitimi.* İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 3. Basım, 2024.

Arslan, Hasan. "Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/1 (2009), 77-96.

Aydınlı, Osman. *İslam Eğitim Tarihi.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

Aydın, Mehmet S. "İslam Felsefesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 2/10-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Aydın, Şevki Muhammet. *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı.* İstanbul: Dem Yayınları, 3. Basım, 2016.

Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi.* İstanbul: Dem Yayınları, 3. Basım, 2014.

Ayhan, Halis. "İlahiyat Fakültesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 22/70-72. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Ayhan, Halis. "İmam-Hatip Lisesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/191-194. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Ayten, Ali - Vural, M. Enes. *Ah Bu Gençler.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2023.

Ayten, Ali. *Din ve Sağlık.* İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 3. Basım, 2024.

Bakırcıoğlu, Rasim. Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.

Baktır, Mustafa. "Suffe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Baltacı, Cahid. XV-XVI. *Asırlarda Osmanlı Medreseleri.* 2 Cilt. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2021.

Baltacı, Cahit. "Mektep". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/6-7. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bandura, Albert. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Bronfenbrenner, Urie. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design.* Cambridge: Harvard University Press, 1979.

Buhari, Muhammed bin İsmail. *Sahih-i Buhari*. thk. İzzeddin Dulli - İmad et-Tayyar - Yasir Hasan. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2. Basım, 1435/2014.

Buhari, Muhammed bin İsmail. *el-Edebü'l-Müfred*. çev. Mehmet Yaşar Kandemir. 2 Cilt. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2. Basım, 2017.

Cirit, Hasan. "Vaaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/404-407. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çelebi, Ahmet. *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi, 3. Basım, 1998.

Dağ, Mehmet - Öymen, Hıfzırrahman R. *İslam Eğitim Tarihi.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1974.

Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 57-101. Ankara: Nobel Yayınları, 8. Basım, 2021.

DİBDHUG, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Uygulama Genelgesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020, Erişim 17 Ekim 2025. https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/D%C4%B0N%20H%C4%B0ZMETLER%C4%B0%20UYGULAMA%20GENELGES%C4%B0.pdf

DİBGÇY, Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018. Erişim 18 Kasım 2025. https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9FkanI%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Gen%C3%A7lik%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf

DİBKEÖYKÖYPY, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019. Erişim 18 Kasım 2025. https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an%20E%C4%9Fitim%20ve%20%C3%96%C4%9Fretimine%20Y%C3%B6nelik%20Kurslar%20ile%20%C3%96%C4%9Frenci%20Yurt%20ve%20Pansiyon.pdf

DİBKEÖYKÖYPY, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği. (Kanun No. y.) Resmî Gazete 28257 (07.04.2012). Erişim 17 Ekim 2025. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120407-13.htm

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, "İlkeler ve Hedefler". Erişim 18 Ekim 2025.https://egitim-hizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Aile Çalışmaları". Erişim 17 Ekim 2025. https://diniyay-inlar.diyanet.gov.tr/documents/diyanet_aile_calismalari.pdf.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı". Erişim 17 Ekim 2025. https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2024.pdf.

Sürmeli, Mehmet vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

DOGM, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Türk Eğitim Sisteminde Din Öğretimi -İmam Hatip Okulları-". Erişim 17 Kasım 2025. https://dogm.meb.gov.tr/pdf/Tanitim_Kitapcigi_EN.pdf

DOGM, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Öğretim Programları Arşivi". Erişim 17 Kasım 2025. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_1982_ilk_orta_lise.pdf https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_1992_ilk_orta_lise.pdf https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2000_ilkogretim.pdf

Doğan, Recai. "Yaygın Din Eğitiminin Neliği". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan, Remziye Ege. 275-294. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Ebu Davud, Süleyman bin Eş'as es-Sicistani. *Sünen-i Ebu Davud.* thk. İzzeddin Dulli - İmad et-Tayyar - Yasir Hasan. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1434/2013.

Ecer, Münir. *Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi -1950 Sonrası- Bir Sözlü Tarih Çalışması.* Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2024.

Elkind, David. *The Power of Play.* Cambridge: Da Capo Press, 2007.

Erbaş, Ahmet Akif. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi". *Geçmişten Günümüze İlkokul Programları (1924-2018).* ed. Gülşah Battal Karaduman. 105-112. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 4. Basım, 2023.

Erdoğan, Fırat. "Din Hizmetlerinde Halkla İlişkiler". *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler.* ed. Celal Tosun. 95-109. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000.

Erikson, Erik H. *Childhood and Society.* London: Paladin, Grafton Books, Revised edition., 1965.

Erikson, Erik H. *Identity: Youth and Crisis.* New York: W. W. Norton, 1968.

Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat.* nşr. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İnkılap Yayınları, 34. Basım, 2003.

Kaynakça

Fidan, Nurettin - Erden, Münire. *Eğitime Giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi, ts.

Gazali, Ebu Hamid. *İhya'u Ulumi'd-Din.* 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-Marife, ts.

Gazali, Ebu Hamid. *Mizanü'l-Amel.* nşr. Süleyman Dünya. Mısır: Darü'l-Me'arif, 1384/1964.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 2 Aralık 2025. https://sozluk.gov.tr/

Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi.* ed. Mustafa Köylü. 103-140. Ankara: Nobel Yayınları, 8. Basım, 2021.

Gürel, Ramazan. "Hz. Peygamber'in (S.A.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar". Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 1/2 (2015), 115-133.

Gürer, Banu. "Cami". *Türk Maarif Ansiklopedisi.* ed. Birol Akgün vd. Erişim 16 Şubat 2026. https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/cami

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi.* çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.

Hatib el-Bağdadi. *Tarihu Bağdad*. nşr. Beşar Avvad Maruf. 16 Cilt. Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1422/2002.

Işık, Emin. "Celâl Hoca". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 7/241-242. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

İbni Cemâa, Bedreddin. *Tezkiratü's-Sami ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Alim ve'l-Müteallim*. thk. Muhammed bin Mehdi el-Acemi. Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1433/2012.

İbni Hacer el-Askalani, Ahmed bin Ali. *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*. nşr. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türki. 14 Cilt. Mısır: Darü'l-Hicr, 1429/2008.

İbni Hişam, Abdülmelik bin Eyyüb el-Himyeri. *es-Siretü'n-Nebeviyye.* thk. Taha Abdurrrauf Sa'd. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Cîl, 1411/1990.

İbni Kesir, Ebu'l-Fida İsmail bin Ömer. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*. 15 Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1407/1986.

İbni Mace, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvini. *Sünen-i İbni Mace*. thk. İzzeddin Dulli - İmad et-Tayyar - Yasir Hasan. Beyrut: Müesssesetü'r-Risale, 1439/2017.

İbni Abdilber. *Cami'u Beyani'l-ilm ve Fazlihi.* thk. Ebü'l-Eşbal ez-Züheyri. 2 Cilt. Suud: Darü İbnü'l-Cevzi, 1414/1994.

İbni Sahnun, Muhammed. *Adabü'l-Muallimin.* thk. Muhammed el-Arusi el-Matvi. Tunus: Darü'l-Kütübi'ş-Şarkiyye, 1392/1972.

İbni Sa'd. *Tabakatü'l-Kübra.* 8 Cilt. Beyrut: Darü's-Sadır, ts.

İEKBKDYDK, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (Kanun No. 6287) Resmî Gazete 28261 (30/3/2012). Erişim 17 Kasım 2025. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm

İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. "İsam Tarihçesi". Erişim 17 Ekim 2025. https://www.isam.org.tr/kurumsal/tarihce

Johnson, Mark S. - Stearns, Peter N. *Education in World History*. Abingdon, Oxon – New York: Routledge, 2023.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 6. Basım, 2017.

Kaya, Mahmut. "Beytülhikme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 6/31-34. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kaya, Umut. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi.* İstanbul: Dem Yayınları, 2013.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi.* İstanbul: Dem Yayınları, 2014.

Kenan, Seyfi. “Türkiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/586-593. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Keyifli, Şükrü. “Camilerde Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. 349-372. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Kızılabdullah, Yıldız. “Kavramsal Çerveçe: Eğitim, Öğretim ve Din”. *Din Eğitimi El Kitabı.* ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 41-54. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Korkmaz, Mehmet. “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”. *Din Eğitimi El Kitabı.* ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 324-344. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Köksal, M. Asım. *İslam Tarihi*. 8 Cilt. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023.

Kutluer, İlhan. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 22/109-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Kurtubi, Muhammed bin Ahmed. *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an.* nşr. Hişam Semir el-Buhari. 20 Cilt. Riyad: Daru Alemi’l-Kutub, 1423/2003.

METK, Milli Eğitim Temel Kanunu (Kanun No. 1739) Resmî Gazete 14574 (24/6/1973). Erişim 17 Kasım 2025. https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı. Talim ve Terbiye Kurulu. “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni”. Ankara. 2025.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu. Anadolu İmam Hatip Lisesi Din Eğitimi Dersi Öğretim Programı. Ankara, 2026.

Okumuşlar, Muhiddin. “Din Eğitiminin Psiko-Sosyal ve Kültürel Temelleri”. *Din Eğitimi.* ed. İbrahim Turan - Baramali Nazıroğlu. 35-42. Ankara: Bilay Yayınları, 4. Basım, 2022.

Okumuşlar, Muhiddin. “Din Eğitimi’nin Bilimselleşmesi/Neliği”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 57-86. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Onat, Hasan. *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci.* İstanbul: Endülüs Yayınları, 2022.

Oruç, Cemil. “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 1-54. Ankara: Nobel Yayınları, 8. Basım, 2021.

Öcal, Mustafa. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 2017.

Öcal, Mustafa. “Yüksek İslâm Enstitüsü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/48-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm.* 7 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 2020.

Öztürk, Cemil. “İdadi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 21/464-466. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Öztürk, Cemil. “Rüşdiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/300-303. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Piaget, Jean. *Science of Education and the Psychology of the Child*. çev. Derek Coltman. New York: Grossman Publishers, 1970.

Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2011.

Sezgin, Fuat. *İslam’da Bilim ve Teknik.* çev. Eckhard Neubauer - Abdurrahman Aliy. haz. Mürsel Doğrul. 5 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 4. basım, 2022.

TCA, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No: 334). Resmî Gazete 10859 (20/7/1961). Erişim 31 Aralık 2025. https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf

TCA, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). Resmî Gazete 17863 (9/11/1982). Erişim 31 Aralık 2025. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf

Tosun, Celal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 12. Basım, 2023.

TTKK, 1982 Yılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararları. Türkiye: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1982. Erişim 11 Şubat 2026.. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_04/30114804_fihrist_1982.pdf

TTK, Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Kanun No. 430). Resmî Gazete 63 (6/3/1340). Erişim 31 Aralık 2025. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=430&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3

Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2023.

TYMM, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. "İlkokul-Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı". Erişim 17 Kasım 2025. https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programdin45678Onayli.pdf

Uzunoğlu, Ahmet. "Diyanet Vakfı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/460-464. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Yavuz, Hulusi. *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*. İstanbul: İz Yayınları, 2000.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 3. Basım, 2012.

Yılmaz, Hüseyin. "Cami Eksenli Din Eğitimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 297-319. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Yürük, Tuğrul. *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=9YJCqHqRY1N9sMd1DLeTvQ&no=wEMTV9qe0lRJlXrq499lGg

Yürük, Tuğrul. "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)". *Din Eğitimi El Kitabı.* ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 113-135. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

Zebidi, Muhammed Murtaza. *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus.* nşr. Heyet. 40 Cilt. Kuveyt: Vizaretü'l-İrşad ve'l-Enba, 1422/2001.

Zengin, Zeki Salih. "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim". *Din Eğitimi El Kitabı.* ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 19-35. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2022.

W. Santrock, John. "Yaşam Boyu Bakış Açısı". çev. Melike Sayıl. *Yaşam Boyu Gelişim.* ed. Galip Yüksel. 5-52. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.

Kaynakça İSNAD atıf sisteminin Sonnot edisyonuna göre hazırlanmıştır.

İSNAD atıf sisteminin Sonnot edisyonuna yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kitap içerisindeki "Kontrol Noktası" ve "Ünite Sonu Ölçme Soruları" cevap anahtarlarına yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kitaba ait görsel ve genel ağ kaynakçasına yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
AGARA Ö.C.
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Erivan
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
YUNANİSTAN
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
Sinop
Samsun
Artvin
Ardahan
Kars
Iğdır
Ağrı
Erzurum
Rize
Trabzon
Giresun
Ordu
Gümüşhane
Bayburt
Amasya
Çorum
Tokat
Yozgat
Erzincan
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Bitlis
Van
Elâzığ
Malatya
Diyarbakır
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Şanlıurfa
Adıyaman
Gaziantep
Kilis
Osmaniye
Adana
Hatay
Mersin
Kahramanmaraş
Niğde
Nevşehir
Kayseri
Aksaray
Konya
Karaman
Antalya
Isparta
Burdur
Denizli
Muğla
Aydın
Afyonkarahisar
Kütahya
Eskişehir
Kırşehir
Kırıkkale
Ankara
Çankırı
Karabük
Düzce
Bolu
Sakarya
Kocaeli
Yalova
Bilecik
Bursa
Çanakkale
Balıkesir
Manisa
Uşak
İzmir
Gökçeada
Bozcaada
MARMARA DENİZİ
EGE DENİZİ
İRAN
SURİYE
IRAK
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
İSRAİL
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
Tel Aviv
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
L İ B Y A
M I S I R
A K D E N İ Z
Atina
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AFGANİSTAN
İRAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUTİ) C.
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
YUNANİSTAN
ROMANYA
BULGARİSTAN
GÜRCİSTAN
AZERBAYCAN
SURİYE
IRAK
SUUDİ ARABİSTAN
MISIR
LİBYA
CEZAYİR
FAS
TUNUS
NİJER
ÇAD
SUDAN
YEMEN
UMMAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KATAR
İSVEÇ
FİNLANDİYA
NORVEÇ
İZLANDA
DANİMARKA
HOLLANDA
BELÇİKA
İSVİÇRE
SLOVAKYA
MACARİSTAN
SIRBİSTAN
BOSNA-HERSEK
KOSOVA
ARNAVUTLUK
KUZEY MAKEDONYA
GKRY
KKTC
FİLİSTİN
URDUN
BANGLADEŞ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Beyaz Deniz
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Manş Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Kızıldeniz
Umman Denizi
Yemen Denizi
Tiren Denizi
Cebeliüarık B.
Moskova
Astana
Taşkent
Aşkabat
Bişkek
Kabil
Tahran
Bağdat
Ankara
Atina
Trablus
Kahire
Amman
Riyad
Muskat
Sana
Yeni Delhi
İslamabad
Pekin
Ulanbator
Dakka
Lefkoşa
Tiflis
Bakü
Erivan
Minsk
Varşova
Kiev
Berlin
Paris
Madrid
Roma
Viyana
Prag
Budapeşte
Bükreş
Sofya
Belgrad
Saraybosna
Priştine
Tiran
Üsküp
Zagreb
Ljubljana
Bern
Brüksel
Amsterdam
Kopenhag
Oslo
Stockholm
Helsinki
Dublin
Lizbon
Cezayir
Tunus
Trablus
Kızıldeniz
Nil N.
Fırat N.
Dicle N.
Amu Derya N.
Syrdarya N.
Ural N.
Ob N.
Lena N.
Yenisey N.
İrtiş N.
Volga N.
Don N.
Dinyeper N.
Tuna N.
Hotan N.
Sarı N.
Gani N.
Kura N.
Aras N.
Ceyhan N.
Seyhan N.
Meriç N.
Vardar N.
Struma N.
Mesta N.
Pinios N.
Aliakmon N.
Evros N.
Ladoga G.
Onega G.
Ribinsk Bri. G.
Finlandiya G.
Botniya G.
Riga G.
Gdansk G.
Baykal G.
Hindistan Y.
Tasarlanan Bölge
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
10°K
20°K
30°K
40°K
50°K
30°B
20°B
10°B
0°
10°D
20°D
30°D
40°D
50°D
60°D
70°D
80°D
90°D
100°D
110°D
120°D
130°D
140°D
150°D
160°D
170°D
180°